

Trends in Accountancy

Trends in Accountancy

brancheverkenning 2005-2006

Inhoudsopgave

<i>Introductie</i>	7
--------------------	----------

<i>Trends & cijfers</i>	9
-----------------------------	----------

Vak

1 Juridisering van het vak lijkt onomkeerbaar	10
2 Er ontstaan twee categorieën in het accountantsvak	12
3 Kantoren staan vlak voor de implementatie van kwaliteitsregels	14
4 Er vindt een kleine revolutie plaats in de financiële verslaggeving	18
5 Zelfregulering maakt steeds meer plaats voor onafhankelijke ontwikkeling van standaarden en toezicht	20
6 Kantoren blijven investeren in kwaliteit	22

Markt

1 Prijzenslag verheft zich	24
2 Regeldruk creëert nog steeds groei voor accountants	26

Human resources

1 Het tekort aan accountants dreigt de komende jaren te exploderen	30
2 Aantrekkingskracht op jongeren moet groter worden	32
3 De recessie lijkt voorbij te gaan aan beloning accountants	34

Toekomstvisies **37**

- 1 Back to the future: de accountant in 2020, *door Kor Mollema* **38**
- 2 De oordeelsonthouding onthouden, *door Jules Muis* **42**
- 3 Jaarrekeningcontrole blijft kernproduct, *door Roger Dassen* **48**
- 4 De accountant, morgen?, *door Arnold Schilder* **54**
- 5 Ned Ludd als accountant, *door Arnout van Kempen en Marc van Hilvoorde* **58**
- 6 Geen herstel zonder aanpak kernprobleem, *door André Bindenga* **64**
- 7 Kantiaanse kanteling nodig, *door Paul Koster* **68**
- 8 Vernieuw de jaarrekeningcontrole, *door Rick Mulders en Bob van Kuijck* **74**
- 9 Van verdienen naar dienen, *door Leon van den Nieuwenhuijzen* **80**

Resultaten enquête onder registeraccountants **87**

Introductie

De beroemde Amerikaanse auteur Mark Twain wist het in de 19e eeuw al kernachtig te verwoorden: “Voorspellen is lastig, zeker als het over de toekomst gaat.” De Stichting Maatschappij en Onderneming (SMO) deed in 2004 dan ook vooral geen poging om de toekomst van het accountantsberoep uit te tekenen. Wel om scenario's op een rij te zetten met ontwikkelingen die *zouden kunnen* plaatsvinden.

Het onderzoek mocht rekenen op veel belangstelling binnen en buiten het beroep. Dat is begrijpelijk, gezien de recente turbulente geschiedenis van het vak. “Can you trust anybody anymore?”, zo kopte Business Week een paar jaar geleden in kapitalen op de cover, toen de omvang van het Enron schandaal duidelijk werd. Veel duidelijker kan de vertrouwenscrisis van de jaren daarna niet worden samengevat. Er volgden roerige jaren voor het accountantsvak. Wetgevers, politici, toezichthouders en experts buitelden bijkans over elkaar heen met proefballonnen, losse ideeën en wetsvoorstellen om het vertrouwen te herstellen. Nu de storm wat lijkt geluwd, is volstrekt helder dat zich een stevige juridisering van het accountantsvak voltrekt, waarbij strikte wet- en regelgeving en strenger toezicht het vertrouwen in de accountant moeten herstellen.

Na zo'n turbulente periode levert het onderzoek van SMO op zijn minst veel stof tot nadenken op. Een aantal prominenten uit het vak besloot een essay te schrijven over de toekomst van het accountantsberoep. Deze essays – eerder gepubliceerd in 'de Accountant' – treft u aan in deze publicatie, evenals een overzicht van de belangrijkste trends in het accountantsberoep. Wij hebben ook met deze publicatie niet de illusie dat we de toekomst van de accountancy kunnen voorspellen. We weten wel dat de beste voorbereiding op de toekomst is zich te wapenen tegen het onverwachte. Het beroemde voorbeeld daarvan is olieconcern Shell, dat begin jaren zeventig – als enige oliemaatschappij – doorrekende wat de gevolgen van een oliecrisis zouden zijn, ook al was het uitbreken daarvan toen nog zeer onrealistisch. Ook de accountantsbranche kan zich maar beter voorbereiden op het onverwachte. We hopen dat deze publicatie daartoe wat nuttige handvatten biedt.

Trends & cijfers

1 Vak Juridisering van het vak lijkt onomkeerbaar

Principes leggen het af tegen gedetailleerde regels

Het accountantsvak krijgt steeds meer te maken met formele voorschriften, wetten en regels. Deze ontwikkeling valt uiteraard niet los te zien van de boekhoudschandalen die rond de millenniumwisseling plaatsvonden. Deze schandalen hebben geleid tot een grote hoeveelheid wet- en regelgeving, zoals de nieuwe verslaggevingsregels voor Europese beursgenoteerde ondernemingen (IFRS), de Nederlandse Code Tabaksblat voor Corporate Governance, de Sarbanes-Oxley Act (SOX) voor bedrijven met een Amerikaanse beursnotering, nieuwe Gedrags- en beroepsregels voor accountants, nieuwe accountantswetgeving, aanvullende regels voor onafhankelijkheid van accountants, nieuwe internationale richtlijnen voor accountantscontrole, en allerlei andere branchespecifieke voorschriften.

Het gevolg van dat alles is ook dat de alibicultuur en claimcultuur oprukken in het accountantsvak. Volgens criticasters zijn accountants vooral bezig zich in te dekken, door zich strikt aan het stelsel van regels te houden. Ze zijn vooral bezig met uitleggen wat ze niet doen, terwijl de maatschappij juist wil horen wat er werkelijk aan de hand is. Dat kan hun kernproduct – het verschaffen van zekerheid – uithollen.

Al met al lijkt de Amerikaanse – op regels georiënteerde – benadering het te winnen van de Europese benadering waarin principes voorop staan. Accountants signaleren dat ook, blijktens de dit jaar uitgevoerde enquête onder de leden van het NIVRA. Ze zijn kritisch over de wet- en regelgeving ten aanzien van corporate governance en interne beheersing. Op internationaal gebied (bijvoorbeeld SOX) acht vijf procent deze wet- en regelgeving slecht, 25 procent matig en 33 procent redelijk. Ten aanzien van de nationale wet- en regelgeving (zoals Tabaksblat) is het oordeel milder met percentages van achtereenvolgens één, zeventien en veertig.

De open vraag in de enquête geeft overigens een indicatie waarom sommige accountants hier hun twijfels hebben. Een groot aantal van hen geeft daarbij aan dat regelgeving doorslaat, te gedetail-

leerd wordt, te weinig berust op principes en dat het vak een ongewenste juridisering doormaakt. Meer 'substance over form' is een wens die regelmatig terugkomt in de commentaren.

Er zijn hier en daar ook signalen dat de Amerikaanse houding wat aan het veranderen is. De PCAOB gaf dit voorjaar bijvoorbeeld 'guidance' aan ondernemingen en accountants over de implementatie van SOX. Daarbij waarschuwde men bedrijven niet te veel door te slaan in procedures, en vooral ook de toegevoegde waarde van de implementatie te zoeken. Ook op het terrein van verslaggeving was er zo'n signaal: in een persbericht van de SEC over 'off balance sheet arrangements, special purpose entities and related issues' was opvallend dat er nu eens niet alleen maar wordt geroepen om strengere regels, maar dat er vooral ook aandacht gevraagd wordt voor een principiële benadering van het thema.

In een enquête onder de leden – zie voor de details pagina 87 en verder - is de volgende open vraag gesteld:

Als u een element van wet- en regelgeving per omgaande zou mogen veranderen, welke zou dat dan zijn?

De top vier van genoemde onderwerpcategorieën ziet er in kernwoorden als volgt uit:

- 1 Algemeen ten aanzien van regelgeving: meer 'substance over form', einde maken aan dictaat Amerikaanse 'rule based' benadering, minder checklisten.
- 2 Sarbanes-Oxley, te rigide en formalistisch. Nodigt uit tot ontwijkgedrag. Niet toepassen voor kleine beursfondsen.
- 3 IFRS, complexiteit van waarderingsissues, grote volatiliteit.
- 4 Meer onderscheid tussen MKB en groot, WTA die meer maatwerk is voor MKB-kantoor, meer 'light' versie van wetten voor kleine ondernemingen, geen IFRS voor MKB.

Vak 2 Er ontstaan twee categorieën in het accountantsvak

Lastenverzwaring in markt voor MKB

De controle van een grote multinational is iets heel anders dan de controle van een klein familiebedrijf. Het vergt andere kennis, vaardigheden en vaak ook een andere tariefstelling. Dat is natuurlijk al van oudsher zo, en dus zitten er ook grote verschillen tussen het karakter van accountants(kantoren). De laatste jaren is daar echter een nieuwe ontwikkeling zichtbaar.

In de wereld van de grote organisaties – de Organisaties van Openbaar Belang – is duidelijk dat er een grote stroom aan wet- en regelgeving is ontwikkeld om het vertrouwen op de kapitaalmarkten te herwinnen. Voorbeelden daarvan zijn – zoals eerder opgesomd – IFRS, SOX, Tabaksblat en ook het nieuwe regime voor accountantskantoren, waarbij elk kantoor dat wettelijke controles uitvoert een vergunning moet aanvragen en voldoen aan bepaalde eisen.

Voor de controle van grote organisaties levert dat geen problemen op. In het segment van de kleinere organisaties kan het regime echter gaan knellen. De effecten van de wet- en regelgeving voor de grote organisaties missen daar hun uitwerking immers ook niet. De hoofdlijnen van IFRS sijpelen bijvoorbeeld door naar de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving. En ook accountantskantoren die wettelijke controles bij kleinere organisaties uitvoeren, moeten zich onderwerpen aan het regime dat is ontworpen voor de markt van de grote organisaties. Het effect is dat het regime voor hen kan gaan knellen, en lastenverzwaring lijkt daarom onvermijdelijk.

3 **Kantoren staan vlak voor de implementatie van kwaliteitsregels**

Vak

Kleine kantoren onderschatten de eisen aan een vergunning

De afgelopen jaren zijn de hoofdlijnen van een nieuw kwaliteitsbouwwerk voor de branche ontworpen, en vertaald in nationale en internationale wet- en regelgeving. De komende jaren moet blijken of kantoren in staat zijn die regels en wetten ook goed te implementeren. De grote kantoren zijn daar al mee bezig, en lopen vaak vooruit op de invoering van nieuwe standaarden. Uit de resultaten van een recente rondvraag lijken kleinere kantoren nog een grote stap te moeten maken. Zo zegt de overgrote meerderheid (77 procent) van alle kantoren die één of meerdere controleklanten hebben een vergunning aan te vragen voor de wettelijke controle. De cijfers ten aanzien van de implementatie van ISQC1 zijn daarbij opvallend. 38 Procent voldoet aan de eisen van ISQC1, veertien procent nog niet helemaal, en bij 48 procent is deze nieuwe kwaliteitsstandaard onbekend.

Deze richtlijn voor de kwaliteitsbeheersing “Kwaliteitsbeheersing voor accountantsorganisaties die assurance- en daaraan verwante opdrachten uitvoeren” verdient echter bijzondere aandacht. Dit is de eerste richtlijn die niet primair voor de individuele beroepsbeoefenaar geldt, maar voor de accountantsorganisatie als geheel. De vertaalde IFAC-richtlijn reikt normen aan voor het kwaliteitsbeheersingssysteem van accountantsorganisaties. Belangrijke onderwerpen zijn onder andere: elementen van een kwaliteitsbeheersingssysteem, de verantwoordelijkheid van de leiding voor kwaliteit binnen de accountantsorganisatie, ethische normen en de uitvoering van de opdrachten.

Om de richtlijn in te voeren, en daarmee te voldoen aan de voorwaarden voor een vergunning, zal bij veel kantoren dus nog flink werk moeten worden verzet.

Een belangrijke verandering die uit de standaard voortvloeit is dat accountants hun werkzaamheden ook nadrukkelijk moeten vastleggen, om aan de toezichthouder te kunnen laten zien wat ze precies hebben gedaan en welke afwegingen daarbij zijn gemaakt. Het motto ‘Niet gedocumenteerd is niet gecontroleerd’ wordt dan ook

steeds belangrijker en accountants zullen op dat punt steeds meer druk ervaren, onder andere van de toezichthouder AFM.

Deze kwaliteitsregels vloeien rechtstreeks voort uit een verdere internationale harmonisatie van accountantscontroles. In 2007 worden in de EU de International Standards on Auditing (ISA) ingevoerd, waardoor straks alle accountants in de EU volgens dezelfde standaarden hun wettelijke controle uitvoeren.

Nieuwe gedrags- en beroepscode

De huidige Gedrags- en beroepsregels kennen tal van geboden en verboden voor accountants. Typerend aan het opstellen van geboden en verboden is dat de put vaak wordt gedempt als het kalf verdronken is. Een op principes gebaseerde aanpak kent dat nadeel niet. Elke situatie moet dan aan bepaalde basisnormen worden getoetst, en er wordt geen grensverkennend gedrag uitgelokt. Accountants krijgen meer houvast in hun optreden en dat zal rust brengen: als er een incident is, is immers duidelijk vast te stellen of de accountant binnen zijn principes heeft gehandeld. De Code of Ethics van de IFAC beschrijft standaarden en principes voor het functioneren van accountants. Daarmee is het een handreiking aan de IFAC-leden – de nationale beroepsorganisaties – waar zij hun eigen ethische / gedragsregels voor accountants op kunnen baseren. Het NIVRA heeft zich gecommitteerd om de Code of Ethics van de IFAC te implementeren in de Gedrags- en Beroeps Code (GBC) die momenteel in samenwerking met de NOVAA wordt herzien. Het is de bedoeling om de herziene beroepsreglementering in te voeren op het tijdstip van invoering van de WTA, voorjaar 2006.

De Code of Ethics benoemt de volgende 5 beginselen:

- 1 Integriteit (duidelijk en eerlijk zijn in alle beroepsmatige en zakelijke relaties).
- 2 Objectiviteit (geen beïnvloeding door vooroordelen, belangenverstrengeling of bovenmatige invloed van anderen bij de professionele en zakelijke oordeelsvorming).
- 3 Deskundigheid en zorgvuldigheid (op peil houden van vakkennis door middel van actuele ontwikkelingen in de praktijk, de wetgeving, en de vaktechniek).
- 4 Geheimhouding (het betrachten van geheimhouding ten aanzien van informatie die voortvloeit uit beroepsmatige en zakelijke relaties).
- 5 Professioneel gedrag (het naleven van de relevante wet- en regelgeving en zich onthouden van handelingen die het beroep in diskrediet brengen).

De Code of Ethics is ingedeeld in drie hoofdstukken, te weten:

- 1 Bepalingen die voor alle leden gelden ('professional accountants').
- 2 Bepalingen die van toepassing zijn op de openbaar accountants ('accountants in public practice').
- 3 Bepalingen voor niet-openbaar accountants ('professional accountants in business'). Ook wordt specifiek aandacht besteed aan gedragsregels voor overheids- en interne accountants.

Belangrijke wijzigingen in de controlestandaarden

Het NIVRA verwacht eind 2005 de volgende herziene Richtlijnen voor de Accountantscontrole in te kunnen voeren. Deze richtlijnen zijn ISA-standaarden, waarvan de herziene versies zijn vertaald voor de Nederlandse praktijk:

- 200 'Doel en algemene uitgangspunten van de controle van een jaarrekening'
- 210 'Opdrachtaanvaarding'
- 230 'Dossiervorming'

Op wat langere termijn is een nieuwe Richtlijn voor Beoordelingsopdrachten te verwachten met betrekking tot tussentijdse financiële informatie.

Herzieningen van Richtlijnen voor de Accountantscontrole op langere termijn zijn verder de volgende:

- 240 'De verantwoordelijkheid van de accountant in verband met fraude in het kader van de controle van een jaarrekening'
- 260 'Communicatie over controle-aangelegenheden met organen belast met governance'
- 320 'Materieel belang in de accountantscontrole'
- 540 'De controle van schattingen'
- 560 'Gebeurtenissen na balansdatum'
- 600 'Gebruikmaken van de werkzaamheden van andere accountants'
- 700 'De accountantsverklaring bij een jaarrekening'
- 800 'De accountantsverklaring in het kader van bijzondere controleopdrachten'

4 Vak Er vindt een kleine revolutie plaats in de financiële verslaggeving

Dynamiek in verslaggevingsregels is permanent

In de hoogtijdagen van de internethausse leek de jaarrekening een relikwie te worden uit vervlogen tijden. De perceptie over de kwaliteit van de jaarrekening was hoog, maar de maatschappelijke relevantie laag. Een aantal jaren later was het precies andersom. Inmiddels is in elk geval weer duidelijk dat de jaarrekening ertoe doet. Er is wet- en regelgevers veel aan gelegen om de kwaliteit en vergelijkbaarheid van jaarrekeningen te verbeteren.

In dat verband is IFRS uiteraard niet te missen. De Europese implementatie van IFRS voor beursgenoteerde bedrijven zal met ingang van het boekjaar 2005 een enorme verbetering in de transparantie, onderlinge vergelijkbaarheid en kwaliteit van de verslaggeving bewerkstelligen. De enquête onder de leden van het NIVRA laat zien dat accountants twijfelen of IFRS wel tot betere verslaggeving gaat leiden. Ongeveer een kwart denkt dat IFRS daarvoor ineffectief is.

In elk geval is nu al duidelijk dat er nog geen sprake zal zijn van volledige consistentie, bijvoorbeeld onder banken en verzekeraars. Dit heeft meerdere oorzaken. Ten eerste kennen de verschillende Europese verzekeringsmaatschappijen onder lokale waarderingsgrondslagen al grote onderlinge verschillen. Lokale grondslagen zijn enerzijds gedreven door toezichtregels of fiscale regels en anderzijds beïnvloed door internationale ontwikkelingen. Ten tweede staat IFRS de verzekeraars toe om keuzes te maken binnen diverse standaarden.

De regelgeving over verslaggeving zal zich dan ook zeker verder ontwikkelen, om dichterbij het doel van transparantie en vergelijkbaarheid te komen. De tijd dat verslaggevingsstandaarden redelijk constant waren en slechts af en toe werden aangepast, ligt dan ook voorgoed achter ons. Nieuwe ontwikkelingen in een complexe wereld zullen veel directer dan vroeger effect hebben op verslaggevingsstandaarden.

Een ander ding dat zeker is: er zal een convergentie op gang komen tussen de Amerikaanse ver-

slaggevingsstandaarden (US GAAP) en IFRS. Daartoe is inmiddels een project gestart. Dat project is belangrijk omdat het ertoe kan leiden dat binnen enkele jaren de Amerikaanse en Europese kapitaalmarkten elkaars systemen accepteren, zodat het aantrekken van kapitaal of het verkrijgen van een beursnotering eenvoudiger wordt.

Een ander niet te missen vierletterwoord in dit verband is XBRL – of voluit eXtensive Business Reporting Language. Dit is een standaard voor verslaggeving en uitwisseling van informatie – waaronder financiële verslaggeving – met bijvoorbeeld toezichthouders of fiscale autoriteiten. Deze taal voor het standaardiseren van informatie is weliswaar geen panacee voor alle kwalen op het gebied van interpretatie en vergelijkbaarheid, maar biedt op dat punt wel grote voordelen. Ook wordt het gemakkelijker en goedkoper om interne en externe rapportages te maken. Hoe meer partijen zoals toezichthouders, overheden, banken en verzekeringsmaatschappijen deze open informatiestandaard gaan toepassen, hoe groter de voordelen worden. XBRL lijkt dan ook de grootste revolutie voor accountants en controllers van de afgelopen twintig jaar, en krijgt steeds meer momentum, nu ook de Nederlandse overheid er hoog op inzet als middel om de administratieve lasten te verminderen.

Accountants betwijfelen de effectiviteit van IFRS

Hoe effectief zijn de nieuwe verslaggevingsregels volgens IFRS? Accountants hebben er blijkbaar nog hun twijfels over, want een kwart van hen denkt dat IFRS niet effectief is om te komen tot betere verslaggeving en beter functionerende kapitaalmarkten. Dit kan te maken hebben met 'nieuwigheid' maar is niettemin opvallend. Het staat in elk geval in contrast met de opvallend grote meerderheid van 62 procent die meent dat de huidige Richtlijnen voor de jaarverslaggeving effectief zijn. Een opvallende positieve uitschieter bij deze vragen is overigens te zien bij de wet- en regelgeving ten aanzien van de deskundigheidseisen voor registeraccountants (opleiding, voortgezette educatie). Meer dan driekwart acht deze effectief.

5 Vak Zelfregulering maakt steeds meer plaats voor onafhankelijke ontwikkeling van standaarden en toezicht

Meer mogelijkheden tot sancties tegen accountants

Van oudsher typeert de accountantsbranche zich door een hoge mate van zelfregulering. Daar komt echter verandering in. Dat is bijvoorbeeld te zien in de steeds onafhankelijker manier waarop standaarden voor verslaggeving en controle worden ontwikkeld, maar ook op andere terreinen. De overheid trekt een belangrijke rol naar zich toe, en profileert zich ook met een duidelijke mening over accountancythema's. Het resultaat van dit alles is dat de branche transparanter wordt.

Een duidelijk voorbeeld van die ontwikkeling is de Wet toezicht accountantsorganisaties. Tot nu toe hield het NIVRA zelf – middels het College Toezicht Kwaliteit (CTK) – toezicht op de branche, vanaf volgend jaar zal de Autoriteit Financiële Markten dat gaan doen. Overigens zal de AFM daarbij ook deels terugvallen op de expertise van het CTK. De WTA brengt voor kantoren de nodige formele regels met zich mee. Hoe het toezicht precies zal uitpakken is vooraf niet te voorzien. Wel is duidelijk dat overtredingen publiek kunnen worden gemaakt.

Een andere belangrijke wijziging in dit verband is de oprichting van een Accountantskamer als onderdeel van de rechtspraak in Nederland. Door de tuchtrechtspraak op deze wijze te organiseren kan er geen twijfel meer zijn bij het publiek over haar onafhankelijkheid.

Bovendien bestaan er straks niet alleen sanctiemogelijkheden tegen individuele accountants, maar ook tegen kantoren. Naast de tuchtrechtelijke sancties aan personen zijn er immers straks ook sancties mogelijk vanuit de toezichthouders op het vak. De AFM krijgt de mogelijkheid om boetes en dwangsommen aan kantoren op te leggen tot maximaal 900.000 euro, vergunningen in te trekken en misstanden te publiceren. Ook op basis van bevindingen van het College Toetsing Kwaliteit kunnen straks bepaalde sancties worden opgelegd aan kantoren.

Hoofdpijnen van de Wet Toezicht op Accountantsorganisaties

Toezicht op accountantsorganisatie door Autoriteit Financiële Markten

Gericht op systemen van de organisatie

Primair: bewaking controlekwaliteit

Secundair: randvoorwaarden voor controlekwaliteit:

- Betrouwbaarheid dagelijkse leiding.
- Deskundigheid dagelijkse leiding.
- Opzet, bestaan en werking kwaliteitsbeheersing.
- Integere bedrijfsvoering.
- Geheimhouding.
- Onafhankelijkheid.
- Eisen aan externe accountant (vakbekwaam, integer, onafhankelijk en objectief).

Overzicht uitspraken tuchtrecht

	2004	2003	2002	2001
Aantal nieuwe zaken	90	83	104	102
Aantal uitspraken	87	82	74	52
Beslissingen:				
- ongegrond	35	39	49	25
- waarschuwing	14	18	14	7
- berisping	8	13	10	4
- doorhaling	0	2	0	1
- geen maatregel	2	4	5	7
- aangehouden	3	3	0	0
- niet ontvankelijk	2	4	10	2
- tijdelijke schorsing	4	1	2	1

Opmerkingen:

- Cijfers zijn gezamenlijke aantallen van de Raden van Tucht Amsterdam en Den Haag.
- Cijfers 2003 betreffen het kalenderjaar; in de jaren daarvoor en daarna loopt het jaar van 1 september tot en met 31 augustus.
- De optelsom van het aantal beslissingen komt niet overeen met het aantal uitspraken: de raad oordeelt soms over een klacht tegen meerdere registeraccountants, en dan bevat een uitspraak meerdere beslissingen.

6 Kantoren blijven Vak investeren in kwaliteit

Belang vaktechniek groeit

Het besef dat kwaliteit het bestaansrecht is van elke accountant, is duidelijk doorgedrongen bij de accountantskantoren. De schrik van het omvallen van Andersen – na het schandaal bij Enron – zit er nog steeds in.

Naast de al eerder genoemde trends naar meer kwaliteit door toezicht en regelgeving is er nog een aantal ontwikkelingen zichtbaar:

- Om de kwaliteit te leveren is steeds meer specialisatie nodig. Accountants zijn steeds minder vaak generalisten, en steeds vaker specialisten op een bepaald gebied of sector. Die specialisatie wordt vaak georganiseerd in branche- en vakgroepen, een ontwikkeling die ook bij middelgrote kantoren steeds vaker zichtbaar is.
- De afdelingen vaktechniek groeien nog steeds in omvang, en ook het aanzien van vaktechniek is duidelijk gegroeid.
- Kleine kantoren investeren ook voortdurend in de opbouw van kennis. Ze bundelen daartoe vaak de krachten in samenwerkingsverbanden of fusies, zodat ook zij specialisatie en branche-kennis kunnen bieden. Ook is duidelijk dat ze actiever op zoek gaan naar externe kennis. Dat is zichtbaar in het gebruik van de NIVRA helpdesk en de populariteit van de Voortgezette Educatie Registeraccountants (VERA).

Toetsingsresultaten

College Toetsing Kwaliteit

Eén op de vijf accountantskantoren in Nederland voldoet nog niet aan de kwaliteitscriteria die worden gesteld door beroepsorganisatie NIVRA. Dit blijkt uit de resultaten van de toetsingen, die het College Toetsing Kwaliteit (CTK) over de verslagperiode 2004/2005 uitvoerde bij 243 accountantskantoren. Daartegenover kreeg 77 procent het eindoordeel voldoende. Dit is een lichte verbetering in vergelijking met vorig jaar, toen 76 procent van de kantoren voldeed aan de gestelde eisen. Bij de kantoren die wel voldoen is ruim negentig procent van de getoetste registeraccountants werkzaam.

Aanscherping fraudevoorschriften

Recent onderzoek, uitgevoerd door het onafhankelijk researchinstituut MARC, laat zien dat een deel van de accountants onvoldoende kennis paraat heeft ten aanzien van de frauderegulering. Het NIVRA speelt hierop in door het verplicht stellen van educatie, die accountants beter in staat moet stellen frauderisico's te identificeren en alert te reageren bij aanwijzingen van fraude. Deze verplichting is onderdeel van een pakket maatregelen dat gericht is op een effectiever optreden van registeraccountants ten aanzien van fraude.

Bovendien zullen reeds geldende fraudevoorschriften worden aangescherpt. Zo wordt de registeraccountant verplicht om bij aanwijzingen van fraude vaktechnische experts te consulteren. Ook zal er eerder sprake zijn van melding aan het toezichthoudend orgaan van de opdrachtgever (bv. Raad van Commissarissen). Deze verplichte melding was tot nu toe gelimiteerd tot onder andere directiefraude en fraude van materiële aard. Voortaan zal de accountant alle vermoedens van fraude moeten melden.

1 Prijzenslag verheeft zich

Markt

Vooraf middenmarkt is toneel van prijsoorlog

De concurrentie tussen accountantskantoren wordt de laatste jaren steeds sterker. Op het niveau van beursfondsen en andere grote organisaties is de marktverdeling overzichtelijk. De grote vier kantoren maken hier de dienst uit, en bestuurders en commissarissen kunnen het zich bijna niet veroorloven om een middelgroot accountantskantoor uit te nodigen. Omdat zij een publiek belang hebben, kiezen ze vrijwel per definitie voor de 'veilige' weg van één van de grote vier. Deze bedrijven zijn overtuigd van het belang van een goede controle, en stellen kwaliteit boven de laagste prijs. Daardoor is de prijsdruk relatief beperkt. Toch wordt de concurrentie in dit segment heviger. Bovendien zijn er pogingen om de positie van de grote vier aan te vallen. Zo bundelden vijf kleine kantoren onlangs hun krachten in Het Regionaal Alternatief, met als doel opdrachten te verwerven onder lokale gemeenten.

De strijd om de klanten in het segment daaronder – de bovenkant van het MKB – is echter veel heviger. De prijsdruk vanuit klanten is daar sterker voelbaar, en bovendien zijn er meer partijen op de markt actief. Traditioneel zijn de middelgrote kantoren erg sterk in deze markt, maar de laatste jaren richten de grote kantoren hun marketing en verkoopkracht ook nadrukkelijker op de middenmarkt.

Daarbij speelt mee dat bedrijven in dit segment – onder druk van de economische tegenwind – manieren zoeken om te besparen op hun accountantskosten. Ernst & Young signaleerde bijvoorbeeld onlangs dat het bedrijf minder uren steekt in de controle van jaarrekeningen, doordat bedrijven steeds meer zelf doen. Ze nemen betere administrateurs in dienst, zodat ze de financiële gegevens overzichtelijker en vollediger kunnen prepareren, zodat de controlefee lager wordt. Accountantskantoren kunnen in deze markt dus alleen omzetgroei realiseren door nieuwe klanten aan te trekken.

Het is duidelijk dat kantoren niet schuwen om het gevecht op prijs aan te gaan. Nu en dan komen er verhalen in de media over halvering van controlebudgetten, en over kantoren die grote kortingen verlenen op hun controlefee. Criticasters menen dat dit een bedreiging is voor de kwaliteit van het product omdat ook in de feitelijke uitvoering van de controle wordt gesneden. Anderen menen dat er een gezonde bedrijfseconomische concurrentie aan de gang is.

Hoe tevreden zijn klanten van accountantskantoren?

Percentage (zeer) tevreden klanten

	2005	2004
1 Berk	92	-
2 GIBO Groep	82	78
3 PricewaterhouseCoopers	75	61
4 Ernst & Young	75	78
5 BDO	74	69
6 Deloitte	74	79
7 KPMG	70	66
8 Mazars	54	-

Bron: onderzoek Management Team, november 2005

Imago top 7

	Positie in top 500 2005	Positie in top 500 2004	Positie in top 500 2003
1 KPMG	22	40	35
2 PricewaterhouseCoopers	47	58	70
3 Deloitte	51	47	58
4 Ernst & Young	78	72	62
5 Mazars	...	388	-
6 De Jong & Laan	...	460	-
7 BDO	...	479	349

Bron: Management Team 'De 500 bedrijven met het beste imago'

2 Regeldruk creëert nog steeds groei voor accountants

Markt

Verschillen tussen segmenten

Accountantskantoren doen goede zaken op de markt van aanvullende diensten voor multinationals en andere klanten met een beursnotering. Deze bedrijven hebben te maken met een groeiende hoeveelheid wetten en regels, en stellen alles in het werk om te voldoen aan deze eisen. Dat is vaak een intensieve klus, waarbij ze de hulp van de accountant nodig hebben. Deze kan kennis en/of menskracht leveren.

Het gaat daarbij onder meer om IFRS, de code Tabaksblad, de Sarbanes-Oxley Act voor bedrijven met een Amerikaanse beursnotering, Basel II en het Financieel Toetsingskader. Het omzetverhogende effect van deze wetten en regels zal naar verwachting ook de komende jaren nog doorlopen. Ten eerste moeten veel bedrijven achter de schermen nog veel regelen om de wetten en regels meer structureel in te bedden in hun organisatie. En ten tweede zal het stelsel van wet- en regelgeving zich voortdurend blijven ontwikkelen. Adviesorganisaties leven van verandering, en dus liggen er op dat terrein groeikansen te wachten.

Ook voor de interne accountants leveren de eisen voortvloeiend uit de regelgeving op het gebied van Corporate Governance (Tabaksblad en vooral de Sarbanes-Oxley Act) steeds meer werk op.

Het aantal Internal Audit Afdelingen (IAD's) bij beursgenoteerde ondernemingen en daarbuiten neemt nog steeds toe waarbij tevens een verschuiving op treedt in de positionering en de rapportagelijnen van die IAD's. In toenemende mate valt de IAD organisatorisch rechtstreeks onder de Raad van Bestuur en rapporteert de Chief Audit Executive aan de CEO en, mede met het oog op onafhankelijkheid, aan het Audit Committee of de Raad van Commissarissen. De verwachting bestaat dat de IAD's een belangrijke rol zullen spelen bij het verlenen van assurance bij de in control verklaring van de Board.

De cijfers uit de enquête onder de leden laten zien dat zij vooral op het gebied van aanvullende dienstverlening hoge groeiverwachtingen hebben. De respondenten die werkzaam zijn bij

een openbaar accountantskantoor rekenen de komende jaren op een groei van de omzet. 63 Procent verwacht dat de omzet uit controlewerk zal toenemen, tegen 72 procent voor belastingadvies en 71 procent voor controlegerelateerde adviesdiensten. Overigens is hier de mening van niet openbaar accountants ook interessant. Van deze categorie – werkzaam in het bedrijfsleven en vaak opdrachtgever van de externe accountant – verwacht ongeveer de helft dat hun werkgever de komende twee jaar meer geld uit zal geven aan extern belastingadvies en controlegerelateerde

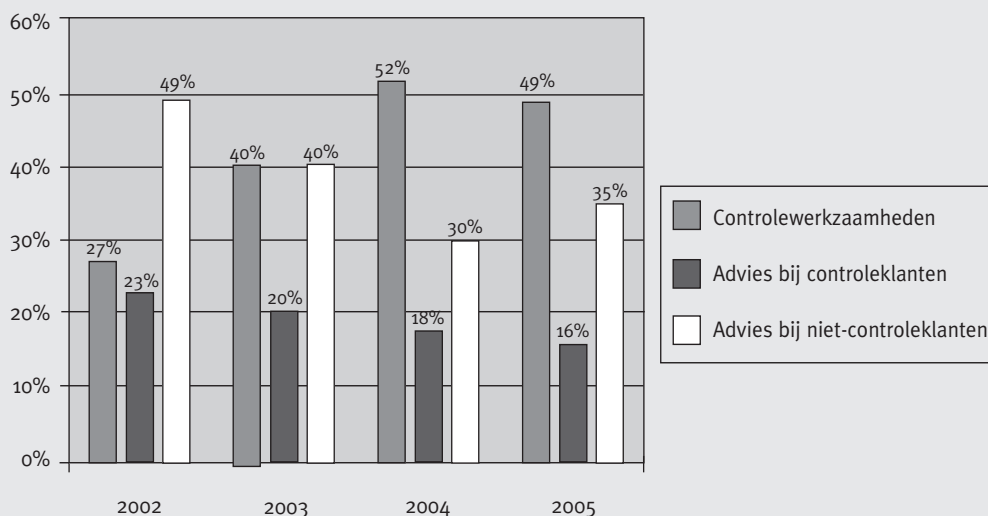
adviezen. Er lijkt dus inderdaad nog groei mogelijk te zijn in het advieswerk.

Ten aanzien van de controle zelf ligt dat iets anders. Het merendeel van de respondenten die werkzaam zijn bij een openbaar accountantskantoor verwacht dat de uurtarieven en de budgetten voor de accountantscontrole de komende jaren zullen stijgen. Hun collega's die niet in het openbaar beroep werkzaam zijn, en vaak aan de kant van de klant van de openbaar accountant werken, zien dat anders. Ter illustratie: onder openbaar accountants verwacht slechts

Omzetverhouding OOB-segment Big 4 (KPMG geen gegevens over 2002)

(in miljoenen €)	2002	2003	2004	2005
Controlewerkzaamheden	68,5	130,1	164,5	191,1
Advies bij controleklanten	57,9	65,4	57,6	60,8
Advies bij niet-controleklanten	123,5	127,1	97,6	136,9
Totaal	249,9	322,6	319,7	388,8

(in %)	2002	2003	2004	2005
Controlewerkzaamheden	27	40	52	49
Advies bij controleklanten	23	20	18	16
Advies bij niet-controleklanten	49	40	30	35
Totaal	100	100	100	100

23 procent dat de tarieven gelijk blijven of dalen. Onder niet openbaar accountants ligt dat cijfer op veertig procent. 36 Procent van de openbaar accountants verwacht dat de gemiddelde controlefee gelijk blijft of daalt. Onder niet openbaar accountants ligt dat cijfer op maar liefst 62 procent. Dit is een indicatie dat de

huidige prijsdruk de komende jaren zal blijven bestaan.

Tenslotte is het nog interessant dat er een verschil bestaat tussen grote en kleine kantoren aanzien van de groeiverwachting. Een kruisverband in de enquête laat zien dat 87 procent van de accountants werkzaam op grote kantoren

Top 15 kantoren omzet

Kantoor	2004/2005	2003/2004	
1 Deloitte Accountants	708.735.000	756.065.096	-6%
2 Ernst & Young Accountants	630.000.000	690.000.000	-9%
3 PricewaterhouseCoopers N.V.	593.195.000	573.260.000	3%
4 KPMG Accountants N.V.	433.600.000	430.892.000	1%
5 BDO Accountants & Adviseurs	171.177.000	182.000.000	-6%
6 GIBO Groep Arnhem	82.500.000	83.300.000	-1%
7 Accountants en Belastingadviseurs Berk	73.900.127	71.000.000	4%
8 Mazars	66.248.000	73.246.000	-10%
9 ABAB Accountants Belastingadviseurs Juristen	56.684.000	60.000.000	-6%
10 Alfa Accountants en Adviseurs	48.750.000	48.000.000	2%
11 LTB Adviseurs en Accountants B.V.	45.994.000	46.000.000	0%
12 Arenthals Grant Thornton accountants en adviseurs B.V.	40.600.000	36.000.000	13%
13 AccoN Accountants & Adviseurs	40.374.000	43.612.000	-7%
14 De Jong & Laan accountants belastingadviseurs	38.411.000	38.000.000	1%
15 Meeuwssen Ten Hoopen	31.819.000	30.567.000	4%

Top 15 kantoren aantal RA's

Kantoor	2004/2005	2003/2004	
1 KPMG Accountants N.V.	560	583	-4%
2 Ernst & Young Accountants	540	547	-1%
3 Deloitte Accountants	530	499	6%
4 PricewaterhouseCoopers N.V.	473	478	-1%
5 BDO Accountants & Adviseurs	155	154	0%
6 Accountants en Belastingadviseurs Berk	58	58	0%
7 Mazars	58	62	-6%
8 Arenthals Grant Thornton accountants en adviseurs B.V.	37	31	19%
9 Crop Registeraccountants & Belastingadviseurs	26	26	0%
10 Joanknecht & Van Zelst B.V.	26	27	-4%
11 PKF Wallast	21	23	-9%
12 DRV Accountants en Belastingadviseurs	20	16	25%
13 De Jong & Laan accountants belastingadviseurs	19	19	0%
14 Koenen en Co Accountants	19	16	19%
15 RSM Niehe Lancée Accountants	19	19	0%

(meer dan 100 RA's) groei van de omzet verwacht. In de categorie daaronder (kantoren met 20-100 RA's) ligt dat cijfer aanmerkelijk lager, namelijk op 59 procent. De categorie daaronder is met 76 procent weer iets optimistischer. Uit een kruisverband naar type opdrachtgever blijkt verder dat 93 procent van de RA's die

werkzaam zijn voor grote ondernemingen en beursfondsen de komende twee jaar omzetgroei verwacht. Dit percentage ligt lager voor kleine en middelgrote ondernemingen (75 procent) en de publieke sector (73 procent). Dit is nog een indicatie dat de regeldruk vooral in het hoogste segment veel extra werk zal blijven vragen.

Top 15 kantoren aantal AA

Kantoor	2004/2005	2003/2004	
1 Deloitte Accountants	190	179	6%
2 BDO Accountants & Adviseurs	131	133	-2%
3 PricewaterhouseCoopers N.V.	82	100	-18%
4 GIBO Groep Arnhem	82	76	8%
5 Ernst & Young Accountants	75	83	-10%
6 De Jong & Laan accountants belastingadviseurs	71	68	4%
7 LTB Adviseurs en Accountants B.V.	70	68	3%
8 Alfa Accountants en Adviseurs	66	70	-6%
9 KPMG Accountants N.V.	61	58	5%
10 ABAB Accountants Belastingadviseurs Juristen	54	59	-9%
11 Accountants en Belastingadviseurs Berk	53	66	-20%
12 AccoN Accountants & Adviseurs	46	40	15%
13 Mazars	45	50	-10%
14 Countus Accountants + Adviseurs	41	44	-7%
15 Meeuwsen Ten Hoopen	38	45	-16%

1 Het tekort aan accountants dreigt de komende jaren te exploderen

Human Resources

Combinatie van vergrijzing en stagnerende instroom

Jaarlijks zijn er ongeveer 1.325 nieuwe accountants nodig om te voorzien in de vraag van kantoren, en de verwachting is dat dit aantal de komende jaren zal toenemen. Het aanbod van nieuwe accountants ligt elk jaar enkele honderden lager. Het groeiende personeelstekort is dan ook een belangrijke bedreiging voor de accountancy.

Een aantal belangrijke factoren daarbij:

- Ook de accountantsbranche heeft te maken met vergrijzing. Meer dan 2.300 van de 13.649 accountants zijn ouder dan 59 jaar. 2.500 Accountants zitten in de categorie tussen de vijftig en zestig jaar oud. De behoefte aan 'verse' accountants zal door hun uitstroom uit het vak de komende jaren verder toenemen.
- De meeste kantoren kunnen vacatures op dit moment al erg moeilijk invullen. Dit resulteert in hoge werkdruk. Al lijkt de hoeveelheid overwerk, volgens het Accountancy Beloningsonderzoek 2005, mee te vallen: meer dan de helft van de respondenten werkt niet meer dan vijf uur per week over. Een derde zegt zes tot tien uur per week over te werken. Bij grote kantoren wordt gemiddeld wat meer overgewerkt dan bij middelgrote en kleine kantoren.
- De accountancy is een typische doorstroombranche. Cijfers uit het beloningsonderzoek laten zien dat tachtig procent van de supervisors/controleleiders en 74 procent van de managers overweegt om binnen vijf jaar te kiezen voor een baan buiten de accountancy. Voor accountantskantoren is het van het grootste belang dat zij deze groep aan zich weten te binden, om grote capaciteitsproblemen in de toekomst te voorkomen.
- Het NIVRA werkt aan een draaiboek om het tijt te keren. Het lijkt vrijwel onmogelijk om het tekort op te lossen door de uitstroom op hogescholen en universiteiten op te schroeven. Volgens sommigen moet de sector dan ook veel efficiënter gaan werken, bijvoorbeeld door veel intensiever en slimmer gebruik te maken van geavanceerde softwarematige ondersteuning.

De ontwikkeling – en de noodzaak van een efficiëncyslag – wordt gestaafd door cijfers uit de enquête onder de leden. Openbaar accountants verwachten namelijk dat de omzet harder groeit dan het aantal personeelsleden. Overall verwacht 78 procent groei van de omzet, terwijl 59 procent groei ziet in het personeelsbestand. Hoewel de omzetgroei deels kan voortkomen uit prijsverhogingen, lijken deze cijfers ook een indicatie te geven van de krapte op de arbeidsmarkt, en een daaruit voortvloeiende noodzaak om meer te doen met minder mensen.

Wet- en regelgeving ‘zuigt’ ook mensen naar het bedrijfsleven

De enquête onder de leden laat zien dat niet-openbaar accountants verwachten dat de interne kosten van de controle de komende jaren zullen toenemen. Maar liefst 77 procent verwacht een toename. Wet- en regelgeving zoals Sarbanes-Oxley, Tabaksblat en Basel II missen hier ongetwijfeld hun uitwerking niet. Het vertaalt zich ook in een hoger aantal medewerkers: ongeveer tweederde verwacht dat er de komende twee jaar meer mensen nodig zijn voor de interne controlewerkzaamheden.

Opnieuw kiezen

Uit de enquête onder de leden:
Als u opnieuw voor de keuze zou staan om registeraccountant te worden, zou u dit beroep dan kiezen?

Ja	77%
Nee	23%

Hoe tevreden zijn accountants met hun arbeidsvoorwaarden?

Overzicht tevredenheid verschillende groepen accountants (in%)

	Openbaar accountants	Intern accountants	Overheids-accountants	Bedrijfsleven
Zeer ontevreden	1,9	2,9	1,5	0,8
Ontevreden	4,7	2,1	3,0	0,8
Redelijk ontevreden	14,1	6,4	12,1	3,2
Redelijk tevreden	41,2	27,9	47,0	35,2
Tevreden	32,4	45,0	33,3	44,0
Zeer tevreden	5,7	15,7	3,0	16,0
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0

Bron: Accountancy Beloningsonderzoek 2005

2 Aantrekkingskracht op jongeren moet groter worden

Human Resources

Opvijzelen imago is belangrijk strategisch punt

De accountancy verliest terrein aan andere studies. Al vier jaar lang is het aantal stagiairs in de accountancy twee keer zo groot als het aantal dat daadwerkelijk als RA het openbaar beroep uitoefent. Dat betekent dat veel studenten het na hun stage voor gezien houden en kennelijk een andere richting kiezen.

Het aantal inschrijvingen van studenten is ook weinig bemoedigend. De heao-richtingen Accountancy en Bedrijfseconomie – traditioneel een belangrijke bron voor de vervolgopleiding tot registeraccountant – hebben de laatste jaren te kampen met een forse daling van de inschrijvingen.

Het heeft waarschijnlijk veel te maken met het imago van het vak. Een accountant vervult een belangrijke maatschappelijk functie. De schandalen hebben bewezen hoe essentieel zijn functie is. Het vak is bovendien veelzijdig en maatschappelijk relevant en biedt uitstekende carrièreperspectieven. De perceptie onder studenten blijkt echter anders. Men denkt bij een accountant vooral aan een kantoorbaan, cijfers, getallen en boekhouding. De boekhoudschandalen hebben juist een negatieve impact. Het beroep heeft dan ook ingeboet aan aantrekkingskracht. Voor de kantoren en de beroepsorganisatie ligt er de komende jaren dan ook een belangrijke taak om dat beeld om te buigen.

Instroom hbo-opleidingen

	2005	2004	2003	2002
Accountancy	1.234	1.139	1.319	1.290
BE	2.430	2.163	2.759	3.140
Fiscale economie	175	157	233	259

Instroom Universitair en Post doctoraal opleidingen

2005	952
2004	945
2003	831
2002	871

3 De recessie lijkt voorbij te gaan aan beloning accountants

Human Resources

Schaarste drijft salarissen op

In de accountancy valt nog steeds goed te verdienen. Het accountancy beloningsonderzoek 2005 laat zien dat de economische tegenwind van de afgelopen jaren bepaald geen rem zet op de ontwikkeling van salarissen in de accountancy.

Vrijwel alle respondenten (bijna negentig procent) zagen hun salaris het afgelopen jaar stijgen. Voor bijna de helft ging het daarbij om een relatief bescheiden verhoging tot vijf procent, maar een op de drie respondenten kon rekenen op vijf tot tien procent meer en bij vijftien procent ging het om nog meer. Ook de toekomstverwachtingen blijken uitstekend. Eenderde van de respondenten rekt op een verhoging tot tien procent. En een kwart denkt volgend jaar 26 tot vijftig procent meer te gaan verdienen. Waarschijnlijk speelt de schaarste aan accountants op de arbeidsmarkt een rol bij deze salarisontwikkelingen.

Het onderzoek maakt ook duidelijk dat een RA-titel geld waard is. Zowel in de groep respondenten met zes tot vijftien jaar werkervaring als in de groep met de positie gevorderd assistent of controleleider/supervisor, zijn de salarissen van studenten en RA's met elkaar vergeleken. Studenten blijken dan aanzienlijk minder te verdienen dan vergelijkbare collega's die hun RA-titel al hebben behaald.

Beloning naar kantoorgrootte, functie

Positie binnen de organisatie	Klein kantoor	Middelgroot kantoor	Groot kantoor
	Gemiddelde jaarsalaris	Gemiddelde jaarsalaris	Gemiddelde jaarsalaris
Beginnende assistent	€ 21.000	€ 19.500	€ 19.500
Ervaren assistent	€ 25.000	€ 23.500	€ 24.500
Gevorderd assistent	€ 31.500	€ 30.500	€ 28.500
Controleleider/supervisor	€ 44.000	€ 43.000	€ 39.500
Manager	€ 59.500	€ 58.500	€ 59.500
Senior manager	€ 65.500	€ 79.500	€ 80.500
Partner	€ 88.000	€ 168.500	€ 217.500

Partnersalarissen naar kantoorgrootte

Bruto jaarsalaris	Klein kantoor (in %)	Middelgroot kantoor (in %)	Groot kantoor (in %)
€ 40.001 t/m 45.000	5,3	-	-
€ 50.001 t/m 60.000	10,5	-	-
€ 60.001 t/m 80.000	39,5	13,3	-
€ 80.001 t/m 100.000	21,1	26,7	-
€ 100.001 t/m 150.000	15,8	6,7	30,0
€ 150.001 t/m 200.000	2,6	26,7	20,0
> € 200.000	5,3	26,7	50,0
Totaal	100,0	100,0	100,0

Opmerking: alle bedragen zijn exclusief bonussen en winstdeling. Dit heeft met name in het hogere segment een dempend effect op de verdiensten.

Toekomstvisies

1 Back to the future: de accountant in 2020

Visieverhaal

Door Kor Mollema

Kor Mollema blikt ook in 1995 vooruit naar de ontwikkelingen in het accountants en EDP-audit-vak tot 2020. In zijn artikel van 2005 blijkt dat een aantal van zijn voorspellingen van destijds raak waren, en dat hij sommige ontwikkelingen miste.

De hernieuwde vooruitblik levert een vergezicht op waarin de accountantscontrole geen opgelegd pandoer meer is, maar zich heeft ontwikkeld tot een vrijwillige management controlrating. De weinigzeggende dichotome accountantsverklaring van nu is omgezet in een professionele rating op een vijfpuntschaal. Daarmee laat deze verklaring ruimte voor schommelingen in de tijd voor de mate van 'in control' zijn van ondernemingen, wat zeker in een tijd van fusie en overname opportuun is. De auditor is in dat vergezicht weer een onderzoeker geworden, in plaats van een cijfergochelaar.

In 1995 voorspelde ik 2003 als crisisjaar waarin aan de lopende band bedrijven met een goedgekeurde jaarrekening failliet zouden gaan. Het was een beetje eerder, maar een kniesoor die daarover valt. Ook voorspelde ik doorgaande concentratie tussen de accountantsmaatschappen tot er uiteindelijk maar twee overbleven. Toch zijn er nog vier. De fusie tussen KPMG en E&Y is wel serieus geprobeerd maar afgeketst. Arthur Andersen is niet gefuseerd, maar zijn as is via de schoorsteen neergedaald op de resterende maatschappen. Verder voorspelde ik dat na de fiasco's van 2003 de traditionele accountantsverklaring het loodje zou leggen. Daarvoor in de plaats zou komen een verklaring over de betrouwbaarheid van de informatievoorziening, met de schijnwerpers gericht op de administratieve organisatie. De traditionele accountantsverklaring blijkt taaier dan ik had gedacht, maar er is wel een internal control-verantwoording gekomen, te certificeren door de accountant.

Tot zover de afgelopen tien jaar. Wat zullen de volgende vijftien jaren brengen? We maken opnieuw een sprong naar 2020: back to the

Over Kor Mollema

Kornelis Mollema is registeraccountant en register EDP-auditor. Hij begon zijn carrière in openbare accountancy en EDP-audit en ging daarna werken in de financiële industrie. Bij de start van Fortis werd hij concerncontrollant en later general auditor van dit financiële conglomeraat. In 1990 promoveerde hij aan de Vrije Universiteit en in 2000 werd hij benoemd tot hoogleraar aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Mollema was actief in de beide beroepsorganisaties NIVRA en NOREA, van de laatste voorzitter van 1996 tot 2000.

future, en zien vanuit dat jaar terug op de ontwikkelingen in de start van een nieuw millennium.

Accountant is niet meer

De grote vier bestaan niet meer. Het onvermijdelijke is gebeurd. Na 2005 is er nog één omgevallen, als het ware opgelost in een enorme melkplas. De resterende hebben daarna zoveel klandizie verloren aan de middelgrote kantoren, dat hun toch al aangevochten prestatieratio toegevoegde waarde/gedeclareerde euro's in de buurt van nul uitkwam. Tegelijkertijd kwamen de Europese en Amerikaanse kartelwaakhonden tot de slotsom dat er geen concurrentie meer in de topmarkt was. Met name bleek dit een probleem bij fusies en overnames. Zo werden de grote drie gedwongen zich verder op te splitsen, waardoor er samen met de groei van een aantal middelgrote kantoren vanaf 2007 weer sprake was van the big 20. Sarbanes-Oxley heeft de accountantscontrole oude stijl niet kunnen redden. Dat heeft alles te maken met een aantal beursschandalen die zich voordeden in 2007 en 2008. Een geval van interne corruptie bij een topverzekeraar, sterk gelijkend op de Equity Funding-case uit de jaren zeventig van de vorige eeuw. Een geval van ernstige computercriminaliteit bij een grootbank, leidend tot een internet-run op de bank, en een aantal industriële deconfitures voortkomend uit computercrashes, veroorzaakt door cyberterroristen.

Verwachtingskloof gegroeid

De financial controls, zoals die op grond van de Sarbanes-Oxley Act vorm zijn gegeven, hebben dit niet kunnen voorkomen. Het heeft de toezichthouders op de financiële markten doen inzien dat de accountantscontrole oude stijl – zelfs na SOX – geen bruikbaar instrument is voor effectief toezicht. Jammer dat het zover heeft moeten komen. Een prachtig beroep is verloren gegaan. Geruggensteund door wettelijke dwang zijn ze gemakzuchtig geworden. De verwachtingskloof die al in de jaren tachtig zichtbaar was, is alleen maar groter geworden. Er is veel over gesproken maar niets mee gedaan.

‘De auditor is weer een onderzoeker geworden, in plaats van een cijfergoochelaar.’

Met de invoering van de Sarbanes-Oxley Act is de lat alleen maar hoger gelegd, zonder daarbij te erkennen dat de toerusting van de accountant flink te kort schoot. Zo'n erkenning is noodzakelijk om tot daadwerkelijke bijscholing te komen.

IT

SOX legde terecht nadruk op management control en de audit van de werking daarvan, alsmede op betrouwbare rapportage. Het probleem is dat de controls door accountants werden gedefinieerd als financial controls. Niemand wist wat de deilverzameling financial controls is binnen operational controls. Het leek verdacht veel op een trucje om beroepsaansprakelijkheid in te dammen. In de hooggeautomatiseerde wereld van 2020 zijn operationele controls nagenoeg identiek aan financial controls. Beide zijn in belangrijke mate verankerd in computernetwerken. En dat is precies waar accountants geen belangstelling voor hadden. Voorzag ik in 1995 na 2003 nog massale IT-bijscholing voor registeraccountants onder auspiciën van de NOREA, het is niet gebeurd. Wel is de IT aarzelend op de agenda gekomen in de accountantsopleiding, maar dat veranderde uiteraard niets aan het kenmerk kort bij de bestaande registeraccountants.

Operational audit

Er is nog een belangrijke ontwikkeling die ik niet heb voorzien, namelijk de opkomst van operational audit. Toen de opleiding daarvoor startte, mid-jaren negentig, dacht ik: dit gaat nergens over, dit is geen financial audit, geen EDP-audit, dit is niks-audit. Maar het auditveld bleek zo complex en de financial audit zover weggedreven van operationele fact finding, dat operational audit in een gat sprong. Trouwens, ook de invulling die ik gaf aan interne audit bij Fortis, nadat ik in 1994 terugkwam in het audit-

vak, was sterk operationeel gericht en rekende af met de typisch Nederlandse cultuur van interne certificering van het jaarverslag. Ik maakte dus zelf onderdeel uit van een trend die ik toen nog niet zag.

Veranderde onderneming

Na de eeuwwisseling, aan het eind van het eerste nieuwe decennium, heeft zich in het bedrijfsleven opnieuw een concentratiegolf afgetekend. Fusie en overname, vaak vijandig, waren schering en inslag. De automatisering is de hele onderneming gaan beheersen. Productie, in- en verkoop, logistiek, back office en administratie, interne en externe communicatie en ook management control zijn grotendeels overgenomen door robots en computernetwerken. XBRL is de wereldstandaard voor externe communicatie geworden. EDI is de gewoonste zaak van de wereld en wie kent anno 2020 nog de papieren factuur, bestelbon etc.? Wie weet nog wat een origineel document is? Communicatie tussen ondernemingen en met klanten vindt nog slechts per computer plaats en menselijke tussenkomst is gereduceerd tot uitzondering ingeval er iets mis gaat. Facturering is veranderd in automatische notering van vordering/schuld met confirmatie, en betalingen gaan grotendeels buiten de banken om. Ondernemingen houden bij elkaar verhandelbare valutapositionen aan en alleen bij periodieke clearing komt de bank eraan te pas. In plaats van kwartaalrapportages zijn er zeer kortcyclische XBRL-formaat financiële communicatiestromen, in- en extern, die de onderneming quasi-continu transparant maken.

Doodsteek

De primaire doodsteek voor de accountants is geworden hun gebrek aan belangstelling voor de allesbeheersende IT. Daarnaast is het traditionele jaarverslag verdwenen, de accountant ontredder achterlatend met zijn 'getrouw beeld'-verklaring. In de onderneming heeft risico-management een enorme vlucht genomen. Op basis daarvan plaatsen cfo en ceo iedere twee weken een bericht op hun website dat naar hun beste weten de gecommuniceerde financiële informatiestro-

'Sarbanes-Oxley heeft de accountantscontrole oude stijl niet kunnen redden.'

men juist en volledig zijn en dat de onderneming 'in control' is. Verder plaatst de raad van commissarissen van de onderneming ieder kwartaal een ge-update mededeling op de site over het spel van corporate governance binnen de driehoek uitvoerend management, raad van commissarissen en audit committee. De laatste heeft een heel sterke positie gekregen als natuurlijke tegenhanger van het uitvoerend management.

Assurance nieuwe stijl

Intussen raakte het toezicht op de financiële markten met de accountantscontrole een belangrijk controle-instrument kwijt. Daarvoor moest iets in de plaats komen. Het is de vrijwillige management control-rating (MCR) geworden, afgekeken van rating van de kredietwaardigheid van de onderneming (credit rating). Toetsing van laatstgenoemde is nooit gereguleerd geweest en toch heeft credit rating zich onmisbaar weten te maken. Zo is het ook gegaan met de accountantscontrole. In plaats van de verplichte accountantscontrole laat de onderneming zich vrijwillig raten door één of meer control rating-instituten. Deze geaccrediteerde instituten bezoeken de onderneming twee maal per jaar en kijken dan naar dingen als:

- adequate strategie en acceptatie daarvan in de organisatie;
- correcte en consistente toepassing IAS;
- betrouwbaarheid interne en externe communicatiestromen;
- security van de IT;
- afwezigheid van corruptie;
- compliance met wet- en regelgeving;
- adequate interne control en een aanvaardbaar residueel risicoprofiel;
- de ontwikkeling van solvabiliteit en rentabiliteit.

‘De primaire doodsteek voor de accountants is geworden hun gebrek aan belangstelling voor de allesbeheersende IT.’

Vijfpuntsschaal

Op grond van de bevindingen krijgt de onderneming nu een rating op een vijfpuntsschaal. De sanctiëring daarvan wordt door de belegger bepaald en vindt haar weerslag in de prijs van het aandeel en dus in de cost of capital. Aanvullend heeft het beurstoezicht de mogelijkheid om de onderneming bij een te lage of uitblijvende rating op de watchlist te zetten, haar notering op te schorten dan wel uit de index te verwijderen. Uiteraard vraagt zo'n nieuw systeem om kwaliteitsgaranties. De rating agents moeten geaccrediteerd zijn en de uitvoerende rating auditors idem. Sinds 2010 is er één Europees/Amerikaans register voor gecertificeerde rating auditors (CRA's). Zij hebben verregaande scholing in IT-aspecten. Sommige CRA's specialiseren zich in complexe IT-vraagstukken en zijn eigenlijk de voortzetting van de oude EDP-auditors. De certificering geschiedt per bedrijfstak, wat gezien de complexiteit van de bedrijfsvoering hard nodig is. De dominantie van de EDP-auditor over de accountant die ik in 1995 nog voorzag, is via de achterdeur gegaan. De EDP-auditor heeft zich, evenals de operational auditor, als een soort Trojaans paard genesteld in de CRA die we vandaag, let wel 2020, kennen.

Interne audit

Interne audit heeft de slag overleefd, zij het afgeslankt. Zij bestaat nog uit een klein team hooggekwalificeerde auditors, aangevuld met bedrijfsspecialisten en trainees. Hun werkwijze lijkt sterk op due diligence-onderzoek in het kader van fusie en overname. Hun snelle SWOT-analyses (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) zijn een belangrijk meetinstrument voor het audit committee. De interne werking van het governancestelsel,

‘De weinigzeggende dichotome accountantsverklaring is omgezet in een professionele rating op een vijfpuntsschaal.’

risicomanagement als instrument voor de operationele leiding en interne audit als instrument voor het audit committee, vormen de belangrijkste basis voor de management control-rating.

Evaluatie

Staan in 2020 en terugblikkend op twee voorbije decennia kan worden vastgesteld dat de audit-professie als opgelegd pandoer is veranderd in een vrijwillige management control-rating. De weinigzeggende dichotome accountantsverklaring is omgezet in een professionele rating op een vijfpuntsschaal. Daarmee laat zij ruimte voor schommelingen in de tijd voor de mate van ‘in control’ zijn van ondernemingen, wat zeker in een tijd van fusie en overname opportuun is. De auditor is weer een onderzoeker geworden, in plaats van een cijfergoochelaar. Het begrip financial control is verdwenen en we praten nog slechts over operational controls. En ten slotte, de management control-rating is voor de belegger een bruikbaar middel geworden ter ondersteuning van zijn investeringsbeslissing, iets wat de oude dichotome accountantsverklaring nooit geweest is, tenzij dan in de zeldzame casus van onthouding van een oordeel of een negatief oordeel. Certified rating auditor worden is aantrekkelijk voor de betere studenten. Het is weer knappe koppen werk. Dat was het ook toen ik jong was.

2 De oordeels- onthouding onthouden

Visieverhaal

Door Jules Muis

Accountants zijn verleerd te zeggen 'ik weet het niet'. Jules Muis pleit daarom onder andere voor een rehabilitatie van de onderbouwde oordeelsonthouding, als bijdrage aan het herstel van het vertrouwen. Omdat deze inhoudelijk stellig en informatiever is dan de huidige goedkeurende verklaring.

Accountants, meent Muis, kunnen de volgende crisis misschien niet voorkomen, maar hebben wel in de hand aan welke kant van de tafel ze dan zitten. Hij signaleert dat de nieuwe generatie daartoe een uitstekende 'permanence de l'inventaire' aan casuïstiek tot haar beschikking heeft, om het voor de rest van deze eeuw beter te doen. Tip van Muis aan accountants: lees allen het meeslepende officiële 9/11-rapport van de Amerikaanse Onderzoekscommissie, omdat daar zulke haarscherpe beroepsparallelten in zitten.

Tijdens de Accountantsdag 2004 had ik het voorrecht om na dertien jaar Muisstilte aan het beroepsthuisfront weer eens mijn Nederlandse collegae in de ogen te mogen kijken. Publicitair heeft vooral mijn zorg over de micro- en macrobeheersing van derivaten, en de beroepsrisico's dienaangaande, aandacht gekregen. Het Financieele Dagblad bracht een verhaal dat doet herinneren aan een van Amerika's meest praktische rechterlijke uitspraken van meer dan een halve eeuw geleden: dat 'brand' roepen in een bioscoop strafrechtelijk vervolgbaar is. Een ingezonden brief van een derivaten-connaiseur-collega die het gestelde allemaal maar onnodig alarmistisch vond, onderstreepte een van de kapitale stellingen van die dag: oordeelsonthoudingen over zaken waarover men onzekerheid voelt, vooral als men ze uitsprekt, liggen niet goed in de markt. Liever een mistig, goedkeurend plaatje van een vaak scherp onduidelijke situatie dan een scherp, oordeelonthoudend plaatje van een mistige situatie.

Vlinder in de maag

Mijn met opzet wat cartoonistische hoofdstelling was en is: De wereld zou beter af zijn (geweest)

Over Jules Muis

Jules Muis werkte als registeraccountant in (voornamelijk) de internationale praktijk van (de voorlopers van) Ernst & Young. Hij begon als intern accountant bij Philips en was controller van de Wereldbank. Van 2001 tot april 2004 was hij directeur-generaal van de interne accountantsdienst van de Europese Commissie. In 1991 was Muis als voorzitter van het NIVRA één van de drijvende krachten achter de invoering van de accountantswetgeving, waardoor ook AA's certificerende bevoegdheden konden krijgen. Tevens maakte hij zich in die tijd sterk voor afwijzing van toenmalige regeringsvoorstellen tot fusie van NIVRA en NOVAA. Momenteel is hij bezig met het 'volbrengen van zijn vierde sabbatical'.

met oordeelsonthoudingen dan goedkeurende verklaringen. Ik had ook de verklaring met voorbehoud, een veelvuldiger gebruik van de emphasis of matter-tussenparagraaf of – nog beter – de afkeurende verklaring als contrasterend element kunnen gebruiken. Maar de oordeelsonthouding is, paradoxaal, de meest transparante en stellige verklaringsoptie voor vlinder-in-de-maag-situaties, indien gepast toegepast.

Mijn oordeelsonthouding-insteek is geïnspireerd door de eenvoudige vaststelling dat bij vrijwel alle recente controlecalamiteiten, de jaarrekening in de vele jaren daarvoor was gesierd met goedkeurende verklaringen van de accountant. De meest recente derivatenaffaire van \$ 8 miljard bij hypotheekverzekeraar Fannie Mae onderstreepte dat nog eens zo cru en tegelijk zo handig, nog versterkt door de elkaar tegensprekende deskundige inbreng van drie van de vier grote kantoren. De crisis bij Fannie's institutionele neefje, Freddie Mac, een jaar eerder, versterkt het beeld van een vaktechnisch verdeeld veld in de beroepseredivisie.

Derivaten landschap in reliëf

Ik apprecieerde deze onverwachte, ongewenste en ongevraagde steun in de rug voor mijn onrustige standpunt wel. Het grootste gevaar is namelijk dat we gaan denken dat we op het punt van hedge accounting, want daar ging het om, in ieder geval goed uitgekristalliseerde maatschapstandpunten zouden hebben. Vergeet het maar. Er zijn grote verschillen van mening tussen en binnen onze kantoren, in binnen en buitenland, op een case by case-basis. Dit vloeit voort uit, haalt u even diep adem:

- de complexe aard der nog gecompliceerder zaak;
- de straatslimme risicosmaakpapillen van iedere betrokkene;
- de al dan niet straatsluwe commerciële wens een opgehouden hand te accommoderen en de vraag hoe ver we bereid zijn hierin te gaan;
- de praktische vraag of en hoe precedentvormende, rationaliserende verslaggevings hoogstandjes al eens eerder zijn verkocht aan andere cliënten;
- de meer serene vaktechnische vraag of iedere

‘Wij zijn verleerd te zeggen ‘ik weet het niet’

betrokkene – van (ver)kopers van financiële producten tot accountants – de turbulente genetische-mutatietaal van de financiële wereld nog wel verstaat, evenals de partieel roulerende fair value-taal van onze eigen financiële verslaggevingspecialiteiten;

- of men deze verschillende talen en werelden conceptueel en instrumenteel kan overbruggen en daar inhoud boven vorm en interne consistentie in kan (blijven) onderscheiden, en daar de juiste consequenties uit wil trekken.

Ademt u maar rustig uit. Wie zeurt er toch dat we overbetaald zijn? En dan hebben we het nog niet gehad over de vraag hoe mixed attribute accounting – de mengeling van historische kosten en fair value – op macroniveau, lucht kan creëren, en of het op onze beroepsweg ligt die vraag zelfs aan de orde te stellen. Dan is er nog de mogelijke tegenvraag of onze moderne economie het zou kunnen stellen zonder financiële risicobeheersingsinstrumenten zoals derivaten. Laat ik daar in ieder geval een duidelijk antwoord op geven: natuurlijk niet.

Geen lege dop

Wij hebben over de jaren heen de tekst van de goedkeurende verklaring gespeend van iedere praktische mogelijkheid en/of durf tot nuance en laten dezelfde standaardtekst los op vrijwel alle situaties, of er nu een hoog of laag verslaggevings- en/of controletechnisch risico is. Behalve als het echt niet anders kan. En dat komt kennelijk zelden of nooit voor, vooral bij beursgenoteerde fondsen.

Mijn observatie is ook gebaseerd op het redelijke vermoeden, gestaafd door de onvermijdelijke

post mortems rond veel van deze schandalen, dat er vooraf onmiskenbare signalen en minstens grote twijfel moeten zijn geweest. Ook voor de accountant. Daarom lijkt het nuttig het bestaan van de verklaring van oordeelsonthouding nog eens in herinnering te roepen als een uitstekend informatief 'instrument waarmee de functie werkt', om het nog eens gezellig oudbakken Limpergiaans uit te drukken, hoe leeg en escapistisch de naam van deze verklaringsvariant ook overkomt. Een oordeelsonthouding verlangt een duidelijke uitleg van de aard en portee van de onzekerheden, verslaggevings- en/of controle-technisch, of in de controleomgeving. Het dwingt de accountant alle overige observaties, ook van mogelijk afkeurende aard, duidelijk te expliciteren. Als je er eenmaal aan begint, verklaar je je bereid je professionele ziel en zaligheid, en het lot van je cliënt, op tafel te leggen. De oordeelsonthouding is geen lege dop maar een informatief product waar men chapeau tegen kan zeggen, in inhoudelijke zin stelliger dan de goedkeurende verklaring. "Daar is in ieder geval nagedacht", zou althans mijn reactie bij lezing zijn, een gevoel dat me niet zo automatisch meer bekruipt bij goedkeurende verklaringen. We noemen dat een vertrouwenscrises.

Voor de wielrenners onder ons

Het is een andere crisis dan geadverteerd in het februarinummer van dit blad, waarin Kor Mollema zich waagt aan een (hernieuwde) overlijdensaankondiging van het openbare beroep. Mollema zegt in feite, zo begrijp ik hem althans: het peloton accountants houdt ons, informatietechnen, niet bij en maakt zichzelf daarom overbodig. Ik zeg: de informatietechnen staan nuttig aan de kant, waar ze thuis (blijven) horen, om zich technisch nuttig te maken voor de renners, waar en wanneer ze nodig zijn. Die technen moet je niet ook nog eens laten fietsen, tenzij ze dat beter kunnen - en dan hebben ze de verkeerde specialiteit gekozen. Dat laat onverlet dat het peloton, aangevuurd door steeds agressievere coaches, en dankzij en ondanks een steeds betere technische begeleiding, geïntoxiceerd door the sky is de limit-spierversterkers en steeds

'Financiële analisten nemen onze toegevoegde waarde, of het gebrek eraan, nu ook mee als accounting risks in hun risico-analysemodellen'

hoger prijzengeld, de klim voortdurend onderschat. En de afdaling nog meer. Dat men toch vaak de eindstreep haalt zegt niets over de risico's die men genomen heeft en daarom de volgende keer weer zal nemen. Tot het net een keer te veel is en vele 'één keren' zich vertalen in een te bloedig scenario. Ook steeds betere wegen of fietsen leiden lang niet altijd tot veiliger rijden. Zoals steeds betere risicomanagementinstrumenten niet automatisch voeren tot beter risicomanagement. 'Rustig aan' hoort men zelden, ook op onze beroepssnelweg. Maar kijk ook eens naar de kadavers aan de kant. Is het geen tijd voor meer collectieve risicobezinning?

Gedeeld leed is half leed

Wij staan niet alleen in onze huiver twijfel te etaleren waar twijfel is terwijl voor zekerheid wordt betaald. De angst cliënten, of aanhang, te verliezen is meer dan koudwatervrees. Ik zag zeer recentelijk op de Amerikaanse tv een journalistenforum heftig debateren over de vraag waarom de Amerikaanse journalistiek, onze aangetrouwde familie uit (ook) de informatieindustrie, geplaagd door ernstige schandalen tegen een achtergrond van commercialisering – de explosieve mix van informatie en adverteren en van reportage en commentaar – ernstig aan geloofwaardigheid en respect heeft moeten inboeten. Het verlossende woord in het lange debat kwam niet uit de gebruikelijke breed-schreeuwerige gedachtewisselingen, maar uit een ontwapenende tussenzin van een deelnemer aan het debat die de mentale machohypothek die op de informatie-industrie rust pregnant samenvatte, ook voor ons beroep: "...wij zijn verleerd te zeggen 'ik weet het niet'..."

Herbezinning

Voor ons beroep zullen de toekomstige grote calamiteiten – ik heb de hoop opgegeven dat de volgende de laatste zal zijn – dat samen met de resultaten van de huidige SOX 404-oefening de komende tijd weer duidelijk maken. Ze zullen wederom de versleten vraag doen stellen: waar was de accountant? En ons misschien ook doen dagen dat het appellation contrôlé-beleid van het beroep sluipend Franse slag-verschijnselen vertoont, en vooral in de praktische toepassing herbezinning verdient. De Fransen zelf zijn daar op het punt van het uitgeholde certificeerbeleid van hun druivennat nog niet zo lang geleden ook achtergekomen.

Als we ons dan toch overgeven aan herbezinning, laten we dan tegelijk ook kijken naar het vrijwillig strippen – in de commercialiserings-hype vanaf de jaren negentig – van de eis om de ‘negatieve verklaring’ (negative assurance) altijd te begeleiden met een oordeelsonthouding, als onvervreembare bottom line. Ik kan me uit het debat in die tijd geen goed (vaktechnisch) argument herinneren, anders dan dat de toevoeging van zo’n uitsmijter ‘niet lekker in de markt ligt’. Ik zie het publiekelijk gebruik van zo’n naakt ‘ons is niet gebleken’ nu ook opduiken in maatschappelijke verslaggeving. Voor de niet eens zo radicale beroepsfundamentalisten onder ons gaat het hier om collectieve window-dressing die de informatieve rechten van de gebruikers negeert en haaks staat op gezond scepticisme, de oubolige maar na Enron weer opgewarmde en gewenste beroepsgrondhouding. Een naakte negative assurance sec, dus zonder oordeelsonthouding, leunt tegen windhandel aan, hoe zin-nig de opdracht op zich ook kan zijn. Eigenlijk onderstreept deze collectieve concessie aan ons beter (ge)weten de informatieve kracht van de oordeelsonthouding. Ik zou, het liefst nog per gisteren, een herintroductie willen zien van de klassieke syntax-vereisten.

Macroverantwoordelijkheid?

Een structurele microproblematiek vertaalt zich onvermijdelijk in macroconsequenties. Voor ons beroep dwingt dat tot verdere bezinning op

‘Als er dan ook nog iets mee gedaan wordt, kan het echt nog de Eeuw van de Waarheid worden’

accounting en auditing – en de resulterende accountantsverklaring – als economic fundamen-tal. Deze macro-optiek is een voortzetting van een dialoog die ik met het beroep, toezichthou-ders, standaardzetters etc. heb mogen houden in mijn functie bij de Wereldbank. Deze voor de Wereldbank-economen nieuwe variabele kwam naar voren in het onmiddellijke kielzog van de Oost-Aziatische economische crisis, toen accountancy en good governance werden behan-deld als cruciale economische factoren in de bepaling van financiële fragiliteit. Financiële analisten nemen onze toegevoegde waarde, of het gebrek eraan, nu ook mee als accounting risks in hun risico-analysemodellen.

We zijn daarmee van exclusief deel van de oplossing ook tot deel van het probleem verklaard. Het geeft een deels vermijdelijk, deels onvermij-delijk, veel realistischer economisch-analytisch model.

Moed en realiteitszin

Economen hebben op deze revelatie, en de daarbij ook behorende mogelijkheden, alerter gereageerd dan onze nogal autistische beroepsge-meenschap. De Wereldbank en andere donoren stoppen op dit moment kapitalen in institution building, waaronder good governance. Maar het cynisme van deze effectieve en potentiële spon-sors van onze beroepsrelevantie neemt toe bij iedere crisis die is gesierd met een goedkeurende verklaring. Misschien krijgt Mollema uiteinde-lijk toch nog gelijk. Maar om andere redenen dan hij denkt. Het gaat in de kern van onze strategische beroepszaak dan ook om de nood-zaak van een micro- én macrobeschouwing, niet om of/of.

Dat eist op alle niveaus inzicht, moed, realiteitszin en leiderschap om de zaken te zeggen zoals ze staan. Niet zoals we ze willen zien, of anderen ze willen horen. Goed aangeklede oordeelshoudingen kunnen daarbij een cruciale rol spelen, als middel om precies uit te spellen waar het exact (op) staat. Wij kunnen misschien de volgende crisis niet op eigen stoom keren, maar we hebben via het beroepsverklaringstelsel wel belangrijk in de hand aan welke kant van de tafel we ons bevinden als het weer zo ver is, individueel, als kantoor, en als instituut. Expliciet erkennen wat men niet helemaal weet, of ziet, is daarbij een eerste goede stap.

Hete aardappelen

Moeten we dan ook de volgende stap nemen en ons opwerpen als onze broeders hoeder waar het gaat om de potentiële macroconsequenties van ons beroepsfunctioneren? Zoals de vraag stellen of er onder een mixed attribute-winstbepalingsstelsel in een multi-triljoenen derivaten-setting nog wel iemand is die weet of en hoeveel collectieve lucht er macro zou kunnen zitten in de per definitie micro- en zero sumderivatendeals. En of er structurele risico's zijn bij georchestreerde earning management schemes. En of we op alle relevante niveaus de explosieve en creatieve taal van de financiële markten nog wel verstaan.

Zulke vragen vallen niet goed in een klimaat waar we het al moeilijk genoeg hebben het allemaal bij te houden, en bidden om steeds meer safe haven-regels – jawel regels, geen principes – om de fair value-uitdagingen aan te durven. Naast al die ongelukken die we zien en hebben zien gebeuren.

Onze raison d'être ligt toch in het verschaffen van zekerheid? Past het geven van zekerheid over mogelijk structurele onzekerheid wel in onze denkwereld? Daar worden we toch niet voor ingehuurd?

Het ongevraagd vragen om een collectieve oordeelsothouding terwijl we op dit moment individuele oordeelsothoudingen nog als hete aardappelen vermijden, lijkt een brug te ver.

'Introduceer een 'elektronische bijsluiter' voor alle verhandelde financiële instrumenten'

Voorzitter Roger Ferguson van het Financial Stability Forum, het overkoepelende mondiale Forum dat is ingesteld in het kielzog van de Oost-Aziatische crisis, bevestigde op mijn recente vraag tijdens een door de Wereldbank georganiseerde conferentie mijn vermoeden dat ook dit forum op dit moment niet is geëquipeerd om expliciet een redelijke zekerheid te geven over de afwezigheid van systemic risks die voor herhaling zouden kunnen zorgen. Een nuttige en informatieve oordeelsothouding, zonder vlucht in 'blote' negative assurance!

Twee paardenmiddelen

Dit alles roept de vraag op of we nog de moed hebben om echt nieuws te brengen en op micro-en/of macroniveau te melden wanneer we het zicht op de exotische boom of het genetisch manipuleerbare bos verloren hebben. Behoudens mijn plaagstootjes op het punt van het verklaringstelsel, heb ik op het punt van derivaten reeds eerder twee kernvoorstellen gedaan, ook paardenmiddelen, die ik u in het kader van deze bijdrage niet wil onthouden.

Blijf in verslaggeving vasthouden aan full fair value als enig zinnige eindstation, maar introduceer het niet eensporig, met alle gevaren van het ontmoeten van niet uitwijkende tegenliggers. Volg een tweesporenbeleid (dual reporting) dat full fair value experimenteel toevoegt aan een IFRS-jaarrekening, voor een periode van bijvoorbeeld tien jaar. Dit mag voor mij gerust worden begeleid door een oordeelsothouding, als het maar duidelijk is waarom.

Introduceer een 'elektronische bijsluiter'-eis voor alle verhandelde financiële instrumenten – structured, embedded, exotic of vanilla – hun risico-

profiel en de verslaggevingsbehandeling van de verkoper en/of beide partijen, voor ieder transactie, net als voor echt speelgoed of medicijnen. Dit zal de creativiteit van de markt sterk doen bekoelen en daarmee ook een prijs hebben, maar ik geloof dat dit het ordelijker proces waartoe het zal voeren meer dan waard is.

Tot troost

Voor het overige blijf ik van mening dat het mijn generatie is geweest die het zo ver heeft laten komen en zo mistig heeft laten worden. De nieuwe generatie heeft een uitstekende permanence de l'inventaire aan casuïstiek tot haar beschikking, om het voor de rest van deze eeuw beter te doen. Lees daarenboven het meeslepende officiële 9/11-rapport van de Amerikaanse Onderzoekscommissie goed op haarscherpe beroepsparallellen, en het voorspellend vermogen van de nieuwe generatie zal dat van Mollema en Muis samen tot ongekende hoogten overtreffen. Als er dan ook nog iets mee gedaan wordt, kan het echt nog de Eeuw van de Waarheid worden.

3 Jaarrekening- controle blijft kernproduct

Visieverhaal

Door Roger Dassen

De jaarrekening blijft een ijkpunt, maar naast de wettelijke accountantscontrole zal volgens Roger Dassen ook bredere certificering van business reporting controls gemeengoed worden in de toekomst.

Zijn visie heeft parallellen met die van Kor Mollema: door toepassing van intelligente agents zal een permanente monitoring van de kwaliteit van de controls ontstaan, met een extern signaal bij elke relevante inbreuk. Met een combinatie van certificering van de jaarrekening en van een business reporting controls statement, kan Dassen zich voorstellen dat de stakeholder voldoende waarborgen heeft, en dat certificering van andere periodieke informatie achterwege kan blijven. Verder verwacht Dassen dat regelgeving zal blijven toenemen, maar niet zal 'doorslaan', en dat de grote kantoren blijven bestaan, in een meer corporate vorm.

De accountant die nagenoeg uitsluitend is gericht op de toekomst? Wat velen voor een anomalie zouden houden, werd in het februarinummer realiteit. Vooraanstaande beroepsgenoten en zelfs een futuroloog buitelden over elkaar heen met als kernvraag: hoe ziet het accountantsberoep eruit in, pakweg, 2020?

Het klinkt heel ver weg. Maar voor iemand die zoals ik aan het einde van de jaren tachtig in het accountantsberoep stapte, is het wel een interessant referentiekader, aangezien 2020 in de tijd even ver verwijderd ligt van het nu als mijn start in deze professie. De verleiding is dan ook groot om de dynamiek in de afgelopen vijftien jaar indicatief te laten zijn voor de ontwikkelingen in de komende vijftien jaar. En binnen dat perspectief zou ik drie facetten willen bespreken, die naar mijn overtuiging het scherpst de ontwikkeling van het beroep neerzetten:

- de scope van onze dienstverlening;
- rules en principles;
- kantoren.

Kernactiviteit onveranderd

Alle veranderingen in ons vakgebied ten spijt, de kernactiviteit van externe accountants is in de

Over Roger Dassen

Roger Dassen is bestuursvoorzitter van Deloitte Nederland en hoogleraar Auditing aan de Vrije Universiteit en de Universiteit Maastricht. Tevens is hij voorzitter van het Transnational Auditors' Committee van de IFAC en lid van de International Regulatory Liaison Group van de IFAC.

afgelopen vijftien jaar niet wezenlijk veranderd: de controle van de jaarrekening. Evenmin veranderd is de scepsis die geregeld de kop op steekt ten aanzien van de duurzaamheid en de beslissingsrelevantie van de jaarrekening, en derhalve de jaarrekeningcontrole. Al sedert de jaren zeventig (wie herinnert zich nog de revolutionaire NIVRA-publicatie 'De Accountant, morgen?') worden twijfels geuit bij de beslissingsrelevantie van historische verantwoordingsinformatie, en wordt gesproken over alternatieven. Met als hoogtepunt de discussie middenin de internet-tijd, toen de begrippen 'winst' en 'vermogen' in het rariteitenkabinet werden bijgezet als relicten uit een ver verleden en geen enkele relatie meer leken te onderhouden met de waarde van de onderneming.

'Nieuwe economie'

Bob Elliott, toenmalig voorzitter van de Amerikaanse accountantsorganisatie AICPA toerde de hele wereld rond, met als boodschap dat de jaarrekening passé was. "Niets aan de activazijde van de balans staat in relatie tot de waarde van de onderneming", zo luidde zijn gloedvolle betoog. Gebouwen moet je aan vastgoedspecialisten overlaten, voorraden moet je bij je leveranciers en je klanten neerleggen, debiteuren moeten gewoon betalen, en zelfs de aanwezigheid van liquide middelen drijft een beetje analist tot razernij – "Weet u niets beters te doen met uw geld dan het op de bank te zetten?". Kortom, de activazijde van de balans is een verzamelaarsplaats van ellende (om over de passivazijde nog maar te zwijgen), en datgene waar het echt om gaat in het 'nieuwe economie'-leven, staat niet in de jaarrekening: netwerkpositie, research & development, human capital, brand name en andere fraaie zaken die als de echte waarde-drijvers van een organisatie werden aangemerkt. Voor accountants, zo besloot Elliott, lag de toekomst derhalve in een breed spectrum van assurance services, met als hoogtepunt de continue assurance die accountants zouden gaan geven bij de waardedrijvers die binnen een paar jaar permanent op internet zouden worden gepresenteerd.

'Certificering van de business reporting controls zal gemeengoed gaan worden'

Beperkingen jaarrekening

Tja, een paar boekhoudcrises verder weten wij inmiddels weer beter. De jaarrekening heeft wel degelijk nog beslissingsrelevantie. Het blijkt een belangrijk ijkmoment te zijn voor beleggers, en 'gedoe' rondom de cijfers wordt genadeloos afgestraft door beleggers. Leve de jaarrekening! Maar toch, de scepsis blijft. Want ondanks de opmerkelijke renaissance, blijven de conceptuele beperkingen van het document onmiskenbaar overeind staan. Mede als gevolg van recente ontwikkelingen is de jaarrekening gebaseerd op een merkwaardige hybride van historische en prospectieve basiselementen, een vraagstuk waar Jules Muis ('de Accountant', april 2005) al zijn opvattingen over gaf, specifiek in het kader van derivaten. En de dynamiek in het economische leven doet wat mij betreft serieuze vragen ontstaan over de periodiciteit van de informatieverstrekking en over de vraag in hoeverre een historisch verslag relevantie heeft voor de toekomst.

Frequenter rapportage

Kortom, business reporting zal zeker niet ophouden bij de jaarrekening. De periodiciteit zal ongetwijfeld toenemen: het verzet in continental Europa tegen de publicatie van kwartaalcijfers kan naar mijn mening geen stand houden. Dat verslaggeving zal verworden tot permanent onderhouden sets van key performance indicators op het internet, zoals Elliott voorspelde, geloof ik echter niet. De cognitieve psychologie leert ons dat het menselijke vermogen om met een veelvoud aan informatie om te gaan beperkt

is en leidt tot irrationeel gedrag. De honorering vanuit stakeholders voor dergelijke informatievoorziening zal derhalve gering uitvallen en waarschijnlijk niet opwegen tegen de kosten (in brede zin) die er aan zijn verbonden. Maar onmiskenbaar zal het interval tussen gestandaardiseerde periodieke informatieverstrekking afnemen, en zal deze worden aangevuld door tussentijdse disclosure.

Geen modegrillen

Ook systematisch opgebouwde toekomstgerichte informatie zal in 2020 wel haar weg gevonden hebben. Een en ander overigens ingebed binnen een gedegen stelsel van risks en controls. Want ik ben er van overtuigd dat stelselmatige toetsing van de kwaliteit van de controls rondom business reporting à la Sarbanes Oxley 404 geen modegril is, maar een essentieel onderdeel van het vertrouwen van de financiële markten in de informatiestroom die over stakeholders wordt uitgestort.

In dat model zie ik overigens meer heil dan de brede interpretatie die Tabaksblat heeft gegeven aan risicobeheersing. Want door de rapportage over de kwaliteit van het risicobeheersingssysteem niet te beperken tot business reporting, maar te verbreden tot alle denkbare vormen van risk & control, is een ambitie neergelegd waarvan ik betwijfel of die voor 2020 kan worden gerealiseerd. Met name het ontwikkelen van breed geaccepteerde kaders waarbinnen afwegingen over de effectiviteit van risicomanagement op een dergelijk breed vlak kunnen worden gemaakt, zal nog veel tijd vergen.

Duurzaamheidsverslaggeving

Ten slotte, wat is de toekomst van milieuverslaggeving, sustainability reporting en dergelijke? Ik blijf hierover mijn twijfels hebben. Alhoewel conceptueel het belang hiervan groot is, kan niet worden ontkend dat het op grootse schaal negeren van Kyoto-afspraken door majeure economieën het belang van het op serieuze wijze omgaan met dergelijke vraagstukken ondergraaft. En wellicht enigszins cynisch, vrees ik dat door de te verwachten zeer intensieve mondiale

‘De huidige Tabaksblat-variant van ‘externe rapportage over controls zonder verificatie’ is niet te handhaven’

economische competitie hier een variant op de Wet van Gresham gaat gelden: bad policies drive out good policies. Een proces dat uiteraard niet eeuwig door zal gaan, maar de business case van het op korte termijn succesvol worden van sustainability reporting is voor mij nog niet overtuigend.

Permanente monitoring

Wat betekent dit allemaal voor de accountant? De jaarrekening blijft voor mij voorlopig nog dat belangrijke ijkpunt, en de controle daarvan een belangrijk maatschappelijk goed. Of de lat voor de verplichte controle blijft op het niveau waar die nu ligt is nog af te wachten, en zal afhankelijk zijn van de scalability van de controlestandaarden die momenteel in ontwikkeling zijn. Ofwel: slagen wij erin om een audit-product neer te blijven zetten waarmee ook voor andere dan grote ondernemingen op een efficiënte wijze een goede controle kan worden neergezet?

Daarnaast zal certificering van de business reporting controls gemeengoed gaan worden. Met wat minder red tape dan momenteel bij Sarbanes Oxley 404, en met een scope die financial reporting controls licht oprekt tot business reporting controls. Maar wel op een veel grotere schaal dan alleen voor de Amerikaanse filers, aangezien de huidige Tabaksblat-variant van ‘externe rapportage over controls zonder verificatie’ niet te handhaven is.

Bovendien zal denk ik het toetsingsmoment van de kwaliteit van controls niet één keer per jaar

zijn. Enigszins in lijn met de visie van Kor Mollema ('de Accountant', februari 2005) zie ik, door toepassing van intelligente agents, een permanente monitoring van de kwaliteit van de controls, met een extern signaal bij elke relevante inbreuk. Met een dergelijke combinatie van certificering van de jaarrekening en van een business reporting controls statement, kan ik mij voorstellen dat de stakeholder voldoende waarborgen heeft, en dat certificering van andere periodieke informatie achterwege kan blijven.

Rules en principes

Een vergelijking van het regelgevend kader van 1990 met dat van nu, op het gebied van zowel externe verslaggeving als controle, levert in de perceptie van veel accountants in continentaal Europa het beeld op van een aardverschuiving. Want ondanks het feit dat zowel International Financial Reporting Standards als de International Standards on Auditing claimen principes based te zijn, vergt een gedetailleerde kennisname van beide handboeken een half jaar sabbatical, terwijl in 1990 de kerstvakantie toereikend was om weer helemaal 'bij' te zijn. Die trend was niet te keren. Het beroep op substance over form, ooit ontwikkeld vanuit een conceptueel volstrekt integere onderkenning van het feit dat het letterlijk volgen van detailregels kan leiden tot een per saldo onjuist beeld (accounting) of onjuiste afweging (auditing), is in de loop der jaren in een aantal gevallen misbruikt om opportunistisch gedrag te motiveren dan wel te accepteren. Daar komt nog bij dat de tendens van afbouw van zelfregulering eveneens bijdraagt aan gedetailleerde codificatie, vanwege de legitieme behoefte van regulators om 'handhaving' te verankeren binnen regels die helder zijn en niet vatbaar voor interpretatie of discussie.

Doorslaan regelgeving?

Ik verwacht op dit vlak geen paradigmaverandering. De tendens tot verdergaande codificatie zal nog wel even doorgaan. Maar het zal denk ik niet omslaan in de strikte rules based-benadering die in de Verenigde Staten geldt, ook al omdat de regels aldaar primair zijn afgestemd op beursge-

'De invloed van de wereldwijde organisatie op de nationale member firms zal steeds groter worden, met op enig moment een normale 'corporate'-structuur, waarbij de member firms verworpen tot landendivisies'

noteerde ondernemingen, terwijl binnen Europa de accountantscontrole veel breder verplicht is. Voorts denk ik dat het risico van 'doorslaan' van regelgeving beperkt is. De kans op twee classes van audits, voor public interest entities en voor andere entiteiten, acht ik in dat licht gezien dan ook erg groot. Uiteindelijk zijn er voldoende maatschappelijke checks and balances die ervoor zullen zorgen dat kosten en baten van regelgeving en handhaving in evenwicht zullen blijven, en afgestemd op de behoeften per marktsegment.

Internationale kantoren

Toen ik vijftien jaar geleden begon in dit vak, waren kantoren – ook die in een nationaal of internationaal verband opereerden – nog in belangrijke mate eigen subculturen. Natuurlijk, er waren al handboeken met een standaard controleaanpak, maar aanzienlijke onderdelen van de bedrijfsvoering waren lokaal bepaald, zoals bijvoorbeeld personeels- en kwaliteitsbeleid (denk aan tweede lezing), en de daadwerkelijke implementatie van de controleaanpak. De internationale netwerken lieten zowel binnen als tussen landen aanzienlijke verschillen zien in hun professionele aanpak. Sinds de Azië-crisis worden de internationale netwerken nadrukkelijk aangesproken op hun verantwoordelijkheid voor een consistente kwaliteit. Een global brand name brengt dit in de beleving van velen met zich mee, en onmiskenbaar levert een groot lokaal echec ook schade op aan het wereldwijde imago.

Corporate-structuur

Op dit vlak is er nog veel werk aan de winkel, niet in de laatste plaats omdat de kwaliteit van business reporting mede wordt bepaald door omgevingsfactoren die buiten de invloedssfeer van de kantoren liggen, zoals nationale opvattingen over governance, opleidingen en technologische infrastructuur. Niettemin zal de invloed van de wereldwijde organisatie op de nationale member firms steeds groter worden, met op enig moment een normale 'corporate'-structuur, waarbij de member firms verworden tot landendivisies. Dan moeten overigens wel nog enige hobbels worden genomen in het aansprakelijkheidsvraagstuk, dat door zijn excessen op dit moment een dergelijke structuur tegenhoudt.

Multidisciplinair

De ontwikkelingen in de jaren negentig, waarbij door de algemene bagatellisering (niet alleen bij accountants) van het kernproduct van accountants de kwaliteit van de jaarrekeningcontrole geen gelijke tred hield met de toegenomen complexiteit van het zakenleven, en de verwording van accountantskantoren tot moeilijk te definiëren full service-organisaties, is door de ontwikkelingen van de afgelopen jaren definitief omgebogen.

Dienstverlening naast de audit is prima, mits deze past binnen de onafhankelijkheidsafwegingen en logisch verband houdt met de kernactiviteiten.

Zeker gelet op het eerdergestelde over de 'scope van de dienstverlening' ben ik van mening dat multidisciplinariteit behulpzaam is bij het realiseren van topkwaliteit. Maar voorwaarde is dan wel dat de multidisciplinariteit haar basis vindt in daadwerkelijke kennis synergie tussen de diverse activiteiten. Alleen onder die voorwaarde is het meerdienstenconcept geloofwaardig en sustainable in te vullen.

Vakantie op Mars

Een voorspelling over hoe de wereld er over vijftien jaar uit ziet hoort eigenlijk hemelbestormend te zijn. In 1965 leefde de visie dat wij in 1980 vakantie zouden vieren op Mars, dat

iedereen met een helikopter naar het werk zou gaan en dat armoede niet meer zou bestaan. Veranderingen komen altijd trager dan je denkt, en ze komen vanuit een hoek die je niet verwacht. Terugkijkend op de afgelopen vijftien jaar is er veel gebeurd binnen ons vakgebied, maar toch ook weer niet. Het kernproduct is gelijk gebleven, de organisatievorm van het beroep is deels veranderd, maar heeft toch nog veel elementen van herkenning. Wat veranderd is, is de focus, de onvoorwaardelijke drang naar kwaliteit, en de onderkenning hoe broos de prachtige 'public franchise' is die wij hebben. Vanuit die beleving heb ik ook mijn vooruitblik gegeven naar het jaar 2020. Het levert al met al een minder apocalyptisch beeld op dan de visie van Kor Mollema. Ik stel voor dat Kor en ik elkaar in het jaar 2020 nog eens ontmoeten, en terugblikken op ons beider verhalen. Mag ik een voorstel doen? Wat dacht je van 10 mei 2020, om 13.00 uur, op de Grote Boulevard van Mars?

4 De accountant, morgen?

Visieverhaal

Door Arnold Schilder

Accountantscontrole is een zodanig belangrijk maatschappelijk goed, dat het via extern toezicht bewaakt moet worden. Evenals de activiteiten van financiële instellingen, of de kwaliteit van ons voedsel en de gezondheidszorg. Extern toezicht zal nooit meer verdwijnen en is cruciaal. Aldus Arnold Schilder.

Hij meent dat accountants moeten leren om 'duidelijk te spreken'. De driedubbel negatief geformuleerde verklaringen kunnen echt niet meer. Schilder meent verder dat het vak in elk geval één zekerheid voor de toekomst heeft. Meer dan ooit zal namelijk in de toekomst de vraag naar de echte beroepsethiek van het accountantskantoor, en van de deelnemers daarin, op de maatschappelijke agenda staan. De beroepsethiek moet dus zichtbaar in de etalage komen te liggen bij de kantoren.

De Stichting Maatschappij en Onderneming (SMO) publiceerde enkele maanden geleden een interessante toekomstverkenning. 'Zekerheden in de toekomst -metamorfose van de accountant', is de verrassende titel. Zou men niet onzekerheden verwachten? En komt er werkelijk een metamorfose van de accountant? Terecht besteedde 'de Accountant' daar aandacht aan in het februarinummer van dit jaar.

De SMO-studie is niet de eerste die vooruitblijkt op de toekomst van het beroep. 'De accountant, morgen?' was de fascinerende studie van de NIVRA-Commissie Toekomst Verkenning in 1971. Jules Muis was er lid van! Terecht refereerde Roger Dassen daaraan in zijn essay in het meinummer van dit blad. 'De accountant, morgen?' trok mij eigenlijk het accountantsberoep in. Want het perspectief was geweldig: een veelzijdige informatiedeskundige, die op een breed terrein bijdroeg aan maatschappelijk vertrouwen.

Over Arnold Schilder

Arnold Schilder (1948) is directeur banktoezicht bij De Nederlandsche Bank. Van 1972 tot 1998 was hij verbonden aan de controlepraktijk van PricewaterhouseCoopers. In 1994 en 1995 was hij voorzitter van het Koninklijk NIVRA. Hij is parttime hoogleraar Accountantscontrole aan de Universiteit van Amsterdam en lid van diverse internationale toezichts- en accountancyorganen, waaronder de Public Interest Oversight Board.

Accountant al gemetamorfoseerd

Hoe? Door controlemededelingen af te geven bij velerlei informatie van organisaties aan hun stakeholders (zeggen we nu). Bepaald breder dus dan alleen verklaringen bij jaarrekeningen: Ook bij toekomstgerichte informatie, of bij wat bij-

voorbeeld ING noemt zijn 'maatschappelijk verslag'. 'Management-audit' hoorde daar in 1971 ook al bij. Dat is deels verwant met wat nu heet 'een Sarbanes-Oxley in control statement' of, in de bijdrage van Kor Mollema, 'management control reporting', bij Roger Dassen 'business reporting controls'. De accountant heeft dus een metamorfose ondergaan, het vak is heel breed geworden. Het professionele ei van 1971 is behoorlijk uitgebreid. Waarom zou de toekomst dan nog onzeker zijn? Toch zijn de verschillen rond het accountantsberoep anno 1970 en nu te groot om zo snel te kunnen concluderen. Laat ik wat markante punten opsommen: in 1970 had het nationale accountantsberoep een goed perspectief op een brede maatschappelijke functie. Dat perspectief is behoorlijk uitgekomen, wellicht zelfs te veel. Gelijk vrouwtje Piggelmees wensen moest het steeds groter, mooier en meer. En zo geschiedde. Totdat bleek dat de onafhankelijke, integere oordeelsvorming ernstig was gecorrumpeerd. Sinds Andersens val moet het beroep alle zeilen bijzetten. Ik hoor regelmatig nog veel scepsis over de waarde van accountants. Vertrouwen komt te voet, maar gaat per airbus.

***t Zal wel weer over gaan ...?**

Veel van wat ik zojuist noemde gaat niet over. De 24-uurs virtuele economie is een feit. De vluchtigheid van e-mails en sms-jes ook – al kunnen slordige e-mails je bij later onderzoek aardig opbreken! En evenzeer is het externe toezicht op accountants onomkeerbaar. Ik schrijf deze regels in het vliegtuig terug uit New York op 29 april 2005, na een bijeenkomst van de in 2005 opgerichte Public Interest Oversight Board (PIOB). Deze bestaat uit acht internationale leden, en gaat toezien op de kwaliteit van ethiek-, controle- en opleidingsstandaards van het internationale accountantsberoep, ten dienste van het maatschappelijk belang. Inclusief de naleving daarvan door de nationale accountantsorganisaties, zoals het NIVRA.

Strakker

Wij hebben veel gesproken met vertegenwoordigers van de International Federation of

Accountants (IFAC). En ik zag twee dingen gebeuren. Ten eerste dat de wat gemoedelijke zelfregulering van accountants, doordat het door dergelijk extern toezicht wordt bevestigd, strakke procedures en externe verantwoording krijgt. Ten tweede, een groeiend respect voor het vele goede werk van de IFAC, juist ook bij die collega-PIOB-leden die er op afstand van stonden.

Toen ondenkbaar

Hier liggen raakvlakken met Jules Muis en Roger Dassen. De PIOB is in feite een resultaat van een actie die Muis in 1999 in gang zette met het International Forum on Accountancy Developments. Ik was daarbij en hoorde Muis' terechte zorg over lokaal ondeugdelijke verslaggevingsstandaarden, toegepast in vrolijk door accountants gecertificeerde jaarrekeningen. Daar zullen we ons in de PIOB vast ook mee gaan bezighouden. Gelukkig deelden de grote kantoren die zorgen. Er is de laatste jaren veel veranderd, onder auspiciën van de IFAC. En Roger Dassen voert nu het Transnational Auditors Committee van het Forum of Firms aan. Daarin kijken de internationale accountantskantoren naar elkaars beroepskwaliteit. Tien jaar geleden nog ondenkbaar op die schaal! Voeg daar aan toe het snel opkomende nationale externe toezicht op controlerende accountants(kantoren) - zoals door de AFM in Nederland of de PCAOB in de Verenigde Staten - om te beseffen dat dit zowel onomkeerbaar als onontkoombaar is. Waarom eigenlijk?

Bankwezen als metafoor

Paragraaf 6.3 van de SMO-publicatie heeft als kop 'Het bankwezen als metafoor'. Een citaat (pagina 86/87): 'Het is onvermijdelijk dat de maatschappelijke posities van bankwezen en accountancy overeenkomsten vertonen. Daarvoor zijn verschillende redenen. In de eerste plaats zijn zowel banken als accountantsorganisaties geworteld in het begrip vertrouwen. Het zijn de spaarders en beleggers die aan banken gelden toevertrouwen in de veronderstelling dat deze de bedragen te zijner tijd met rente of anderszins terugbetalen. Een bank

die in opspraak komt, wordt geconfronteerd met het massaal opvragen van tegoeden, een verplichting waaraan een bank doorgaans niet kan voldoen omdat deze middelen elders zijn vastgelegd. Het toezicht van de autoriteiten op het bankwezen heeft betrekking op het handhaven van vertrouwen in de bank, waardoor de bank zijn functie kan uitoefenen. (...) In de accountancy is het niet anders (...) Zegt de maatschappij haar vertrouwen in een accountantsorganisatie op, dan is de rol van die accountant uitgespeeld. De neergang van Arthur Andersen werd versneld doordat in alle landen waar Andersen actief was, bedrijven in korte tijd massaal hun relatie opzegden. Het is recentelijk de rol van de toezichthouders geworden om te voorkomen dat een incident tot een nieuwe vertrouwenscrisis leidt en nieuwe deconfitures in de accountantswereld veroorzaakt.'

Maatschappelijke onmisbaarheid

Het was precies deze analyse die mij in 1999 deed concluderen tot de noodzaak van extern toezicht op accountants. Dat was in de Limperg-lezing van dat jaar en nog vóór crises als Enron en Ahold. Titel: 'Trust & Assurance – het belang van toezicht voor het vertrouwen van het maatschappelijk verkeer'. Hoewel het me forse kritiek van opponent Philip Wallage opleverde, was en is de boodschap positief. Accountantscontrole is een zodanig belangrijk maatschappelijk goed, dat het via extern toezicht bewaakt moet worden. Evenals de activiteiten van financiële instellingen, of de kwaliteit van ons voedsel en de gezondheidszorg. 'Maatschappelijke onmisbaarheid', noemt SMO dit terecht.

'License to operate'

Dus moeten de leveranciers van dergelijke vitale diensten een license to operate hebben. Dit begrip kreeg bij Shell indringende betekenis toen de samenleving Shell's license boycotte vanwege de voorgenomen afzinking van het Brent Spar olieplatform in 1995. De samenleving is op zulke momenten de 'verstandige leek' van wijlen Th. Limperg. We hebben aan die leek veel discussie besteed, of hij/zij bestond of niet. Waar het Limperg om ging was: de norm voor het vertrou-

'De accountant moet zijn onzekerheden vanuit de controle breder communiceren.'

wen in je werk ligt buiten jezelf. De 'verstandige leek' is geen slaapmiddel, maar een peppil – van buiten toegediend!

Twee opdrachten

Hoe meer ik de SMO-publicatie doorploeg, hoe meer wezenlijke opmerkingen ik aantref. Het boekje verdient een verplichte plek op literatuurlijsten van accountantsopleidingen en permanente educatie. In het zicht van een noodzakelijke afronding haal ik twee thema's naar voren. De accountants van morgen hebben twee belangrijke opdrachten. Ten eerste: duidelijk spreken in het openbaar. Ten tweede: de beroepsethiek moet zichtbaar in de etalage liggen. Ik licht het toe.

Het spreken van de accountant

Jules Muis riep op om vaker te zeggen: 'ik weet het niet'. Ik maak daarvan: 'ik weet het niet zeker, maar ...'. Het publiek – die verstandige leek – kan bij een financieel schandaal niet geloven dat de accountant niets wist. Hoe duidelijk heeft hij twijfels, aarzelingen, kritiek op tafel gelegd? Nu de accountant ook in de aandeelhoudersvergadering komt, moet hij/zij er stáán. En als zijn of haar partner 's avonds vraagt: 'hoe ging het?', moet het antwoord niet zijn: 'ze hadden gelukkig geen lastige vragen', maar: 'ik heb duidelijk mijn mening kunnen geven!'

Voorbeelden van hoe het niet moet zijn de immer uitdijende letters of representation die de accountant zijn cliënten laat tekenen. Uiterst irritant. Of de driedubbel negatieve verklaringen: 'ons is niets gebleken op basis waarvan wij niet kunnen concluderen dat ... de kwantitatieve gegevens in het 'Maatschappelijk Verslag 2004' van ING geen onjuistheden van materieel belang bevatten'

(cursief AS). Dat kan zelfs mijn kleindochter van twee verklaren, al formuleert ze het iets anders.

Onzekerheden

Onzekerheden zijn een permanent onderdeel van onze maatschappij. Dit is inderdaad een zekerheid voor de toekomst. Ik noem alleen maar de vernieuwde IFRS en de onvermijdelijk grotere subjectiviteit bij de hantering van fair values. Of de mededelingen over het in control zijn. Of de consequenties van veel nieuwe wet- en regelgeving bij financiële instellingen, zoals Basel II, Solvency II, het Financieel Toetsings-Kader. De accountant kan daar heel nuttig werk doen. Enerzijds door antwoorden te vinden op de vele vragen. Anderzijds door ook aan te geven waar hij/zij meer vragen dan antwoorden heeft.

Paradigmatische omslag

Een belangrijke gemeenschappelijke conclusie uit de discussie Bak-Muis in 'de Accountant' van mei 2005, lijkt mij dat de accountant zijn onzekerheden vanuit de controle breder moet communiceren. Of en hoe je dat moet persen in het huidige verklaringstelsel, laat ik even voor wat het is. Want Muis merkt mijns inziens terecht op dat in de huidige complexe verslaggeving het onderscheid tussen onzekerheden in controle en in verslaggeving vervaagt. Er lijkt aanleiding voor een 'paradigmatische omslag'* in het denken over onzekerheden, en een meer fundamentele beschouwing over het 'verklaren' van de accountant. Zeker als we aannemen – met Dassen – dat de jaarrekening 'beslissingrelevantie' houdt.

Beroepsethiek

Dan de beroepsethiek. Ook hierover maakt SMO interessante observaties. Paragraaf 2.3 (Verdamping van verantwoordelijkheden), beschrijft hoe het 'professionele ethos van accountants' is veranderd door de overgang van de 'professionele maatschap' van weleer naar de 'zakelijk geleide professionele organisatie' van nu. Het accent verschuift van een beroep op individueel ethisch gedrag (zoals objectief en onpartijdig zijn) naar de kwaliteit van geleverde diensten van de organisatie. Tegelijk rijst de vraag of daardoor niet

een inherent 'moreel tekort' ontstaat (pagina 30-35). Hier liggen wezenlijke vragen. In de kern: accountants, waar staan jullie voor? En hoe stevig, en hoe verankerd in de organisatie?

Beloningsbeleid

De Amerikaanse accountantstoezichthouder PCAOB beschrijft in zijn eerste jaarverslag hoe men de focus bij de eerste onderzoeken juist op deze vragen heeft gericht. 'The initial limited inspections focused on areas that have not been the traditional focus of the auditing profession's own peer review process, including 'tone at the top' and partner evaluation, compensation and promotion.' Vertel me uw beloningsbeleid en ik zeg u waar uw hart ligt ...

Het is duidelijk: het maatschappelijk verkeer stelt indringende vragen, nu via de externe toezichthouders. En toezichthouders laten niet los voordat ze een adequaat antwoord hebben gekregen.

Maatschappelijke agenda

Zojuist kreeg ik een consultatiedocument van de vijf Amerikaanse bancaire toezichthouders, inclusief de Fed en de OCC. Zij willen de boards van financiële instellingen verbieden aansprakelijkheidsbeperkende afspraken met hun accountants te maken, omdat dit de onafhankelijkheid en objectiviteit zou aantasten. Zo zal er vanuit uiteenlopende toezichthouders wel meer beroepsethiek ter discussie worden gesteld. Maar het beroep is zelf ook al druk bezig geweest met hervormingen de afgelopen jaren. De consensus over de Public Interest Oversight Board, het Forum of Firms en het Transnational Auditors Committee, is daar een voorbeeld van. Meer dan ooit zal dus de vraag naar de echte beroepsethiek van het accountantskantoor, èn van de deelnemers daarin, op de maatschappelijke agenda staan. Die 'zekerheid in de toekomst' kan niet missen.

Voetnoot:

* De term 'paradigmatische omslag' ontleen ik aan een toekomstverkenning van P.J. Idenburg, 'Oog voor de toekomst', 2005, gemaakt voor de Rabobank. De auteur concludeert dat 'het denken in onzekerheden een integraal onderdeel van het strategische denken' moet zijn, en dat vraagt die 'paradigmatische omslag'.

5 Ned Ludd als accountant

Visieverhaal

Door Arnout van Kempen
en Marc van Hilvoorde

Over de auteurs

Arnout van Kempen is werkzaam bij het NIVRA. Hij heeft ongeveer tien jaar ervaring in de openbare accountantspraktijk bij verschillende kantoren, voornamelijk bij Coopers & Lybrand. Tussen 2002 en 2004 was hij als medewerker van de Autoriteit Financiële Markten nauw betrokken bij de totstandkoming van de Wet toezicht accountantsorganisaties. Hij is lid van de Information Systems Audit and Control Association.

Marc van Hilvoorde is werkzaam als senior manager bij KPMG Business Advisory Services. Hij heeft tien jaar ervaring als financial en IT-auditor. Sinds enkele jaren is hij actief betrokken bij de ontwikkeling van XBRL. Op dit moment is hij vice-voorzitter van de internationale XBRL Domain-werkgroep. Als technisch projectmanager van het Nederlands Taxonomie Project heeft hij bijgedragen aan de totstandkoming van de Nederlandse XBRL-taxonomie.

Dit artikel is geschreven op persoonlijke titel en vormt als zodanig geen officiële uiting van het NIVRA of KPMG.

Accountants staan aan de vooravond van revolutionaire ontwikkelingen. Als het beroep daar niet op inspeelt lopen de commerciële positie en de wettelijke bescherming gevaar, waar schuwen Arnout van Kempen en Marc van Hilvoorde. Wat onvermijdelijk zal komen is een elektronische administratie en consolidatie, waar automatisch een jaarrekening en een belastingaangifte uitrolt. Het moet mogelijk zijn om software op basis van die administratie zelf basale risico-inschattingen te laten maken, cijferbeoordelingen voor te bereiden, deelwaarnemingen op te zetten en lijncontroles en proceduretests uit te voeren. Wellicht wordt het technisch mogelijk een soort self auditing administration op te zetten.

De toekomst binnen het accountantsberoep is dan aan de ontwerpers, goed betaalde creatieve vaklui, die het vak inrichten en vorm geven. En de vinkers? Voorzover die nog nodig zijn vinden we die straks terug in vinkateliers in landen waar de lonen laag genoeg zijn.

In deze serie visies op de toekomst van het accountantsberoep stelt Roger Dassen ('de Accountant', mei 2005) dat het belang van de jaarrekening en daarmee de kernfunctie van het beroep voorlopig behouden zal blijven. Wij onderschrijven die visie, maar onder voorwaarden. Wij zijn van mening dat het beroep aan de vooravond van fundamentele veranderingen staat als gevolg van de verdere digitalisering van de jaarrekening en het rapportage- en audit-proces. De aard van de veranderingen roept vergelijkingen op met de gevolgen van de stoommachine op de agrarische en industriële sector in vroegere tijden.

De fundamentele vraag voor het accountantsberoep is: gaan we mee of verzetten we ons tegen deze ontwikkelingen? De geschiedenis van de industriële revolutie, met name van de textielsector, kan helpen bij het beantwoorden van deze vraag.

Gilden

Eeuwenlang werd het weversberoep georganiseerd in gilden. Toetreden was mogelijk door

jaren als hulpje en manusje-van-alles, onder leiding van een meester te werken. Na die tijd van lange dagen en werkzaamheden die vaak ruimschoots onder je talent lagen, maar die je wel vaardigheden bij brachten, mocht je een meesterproef afleggen waarin je aan het gilde kon laten zien dat je alle facetten van het weversvak op hoog niveau beheerste. Na de meesterproef met succes te hebben afgelegd werd je opgenomen in het gilde, mocht je jezelf meester noemen, en kreeg je toegang tot een afzetmarkt die tot dat moment volstrekt gesloten voor je was. Het gildesysteem gaf leden een zekere mate van inkomenszekerheid en garandeerde afnemers een hoge kwaliteit. Maar het was ook een inefficiënt systeem dat verkwestend omging met talent en weinig ruimte liet voor innovatie.

Spinning Jenny

Aan het einde van de achttiende eeuw werden de oude structuren van de textielmarkt volledig opgeblazen en weggevaagd door enkele technische ontwikkelingen. Zo werd de Spinning Jenny geïntroduceerd, één van de eerste echte weefmachines. Ondernemers met gevoel voor de nieuwe ontwikkelingen investeerden in fabrieken waarin betrekkelijk laaggeschoolde arbeiders tegen een revolutionair lage kostprijs textiel produceerden. Niet langer was het nodig dat iedereen in de branche een zelfstandige thuisondernemer was met verstand van alles. Het hele proces van ontwerp, inkoop, productie en verkoop werd opgeknipt en verdeeld op basis van minimale kosten, en minimaal benodigde vaardigheden.

Weggevaagd

Dankzij deze innovaties, die de start van de industriële revolutie betekenden, hebben we nu een innovatieve bedrijfstak waarin de ontwerpers – de mensen met het talent – tegen hoge vergoeding hun diensten kunnen leveren, terwijl de productie wordt uitgevoerd tegen extreem lage kosten, door wie maar bereid is voor die lage kosten te werken.

Maar wat werd er van de meesters, de gilden, de professionals met trots op hun vak en hun kennis en ervaring? Zij werden weggevaagd en

‘Het verhaal van Ned Ludd geeft aan hoe eenvoudig verzet tegen nieuwe ontwikkelingen is. En hoe zinloos.’

verdwenen van het economische strijdperk. Maar niet zonder verzet. Het verhaal van Ned Ludd geeft aan hoe eenvoudig verzet tegen nieuwe ontwikkelingen is. En hoe zinloos.

Sabotage

In de Engelse stad Norwich werkte Ned Ludd als textielarbeider. Of het opzet was of echt een vergissing is niet meer na te gaan, maar Ned Ludd scheen nogal een onhandig figuur. Door zijn onhandigheid met de nieuwe technologie beschadigde hij machines tot ze onbruikbaar werden.

Het is niet zo moeilijk om ons Ned Ludd voor te stellen, schuldbewust pleitend voor zijn baan, uitleggend dat het toch echt geen opzet was, maar dat die nieuwe machines nu eenmaal moeilijk te begrijpen zijn. Onwil of onvermogen: Ned Ludd legde wel productie stil. Deze gebeurtenis inspireerde velen in Engeland. Op basis van die inspiratie begon een sabotage-beweging, de Luddieten, die uiteindelijk met grof geweld machines stuksloeg om zo de industrialisatie tegen te houden en het mooie, oude, eerbiedwaardige weversberoep te redden. De beweging die begon met geweldloze onwil of het onvermogen met nieuwe technieken te werken, eindigde met keihard optreden van de overheid.

Wevers en accountants

Van het weversgilde naar het accountantsberoep. Al meer dan een eeuw wordt het accountantsberoep georganiseerd in verenigingen van beroepsgegoten. Toetreden tot een vereniging is mogelijk door jaren als assistent, koffiehaler, kopieerder en vinker onder leiding van een accountant te werken. Na die tijd van lange dagen en werkzaamheden die vaak ruimschoots onder je talent liggen,

maar die je wel vaardigheden bij brengen, mag je een proef afleggen waarin je aan de beroepsvereniging kunt laten zien dat je alle facetten van het accountantsvak op hoog niveau beheerst. Eenmaal de proef met succes afgelegd, word je opgenomen in het register van de beroepsvereniging, mag je jezelf RA of AA noemen, en krijg je toegang tot een afzetmarkt die tot dat moment volstrekt gesloten voor je was.

Verkwistend

Het is een systeem dat leden van de beroepsvereniging een zekere mate van inkomenszekerheid geeft en die afnemers een hoge kwaliteit garandeert. Het lijkt ook een wat inefficiënt systeem dat verkwistend omgaat met talent en met weinig ruimte voor innovatie.

Sinds ongeveer de jaren tachtig van de vorige eeuw zijn de oude, kleine organisaties van samenwerkende zelfstandige ondernemers, de kostenmaatschappen, deels opgegaan in grote ondernemingen. Maar zelfs bij de grootste vier van deze nieuwe ondernemingen is het fundamentele gildesysteem in de bedrijfsvoering terug te vinden.

Vooravond van revolutie

Vóór de Spinning Jenny een revolutie in de textielproductie op gang bracht zag men de ontwikkeling van technieken die nog niet direct industrieel toepasbaar waren. Zo zien we ook nu in het accountantsberoep ontwikkelingen die de opmaat voor een revolutie kunnen zijn.

De organisatie van steeds grotere en steeds kapitaalcrachtiger accountantsondernemingen, geleid door ondernemers, is al ingezet. In deze bedrijven, met productie-sites over de hele wereld, wordt gemechaniseerd en geautomatiseerd wat het maar kan. Technische hulpmiddelen ondersteunen steeds meer de werkzaamheden van de accountant. Met producten als elektronische dossiers, file interrogation software, werkprogrammagenatoren, en elektronisch boekhouden, consolideren en samenstellen, worden de meeste stappen in het productieproces van de accountant inmiddels wel geautomatiseerd ondersteund.

‘Zelfs bij de big four is het fundamentele gildesysteem in de bedrijfsvoering terug te vinden.’

Snelle omslag

Waar het tot nu toe nog wat aan ontbreekt, is de integratie van al dat moois. Die volgende stappen moeten nog wel worden gezet, maar ze zullen komen.

Wat komen zal is een elektronische administratie en consolidatie, waar automatisch een jaarrekening en een belastingaangifte uitrolt. Het moet mogelijk zijn om software op basis van die administratie zelf basale risico-inschattingen te laten maken, cijferbeoordelingen voor te bereiden, deelwaarnemingen op te zetten en lijncontroles en proceduuretests uit te voeren. Als het technisch mogelijk is een soort self auditing administration op te zetten, dan zou het accountantsvak in zeer korte tijd de omslag kunnen meemaken die de textielbranche destijds al heeft doorgemaakt.

XBRL

Met de XBRL-standaard zijn bovengenoemde stappen te maken. En nu de Nederlandse overheid is begonnen op basis van XBRL de administratie te integreren met de deponeringsstukken bij de Kamer van Koophandel, de aangiften vennootschaps-, omzet-, inkomsten- en loonbelasting en de statistieken voor het CBS, zien we dit beeld snel dichterbij komen. In een wereld waarin de gehele administratie elektronisch is, is het geen wilde droom om te denken over een administratie die zelf al veel werkzaamheden voorbereidt.

Uiteraard blijft de noodzaak bestaan dat een auditor meekijkt en beslissingen neemt, bijvoorbeeld bij de beoordeling van de opzet, bestaan en werking van geautomatiseerde controls. Maar als de sector, in de volle breedte van samenstellen en controleren, zelf niet innoveert, versterkt dit de tegenstanders van de wettelijk beschermde

‘Wij hopen dat de accountant zichzelf niet wil terugzien als de kolenstoker op een diesel- of elektrische trein, als symbool van vervlogen tijden.’

positie van accountants en zullen de gilden uiteindelijk het onderspit delven.

Ontwerpers en vinkers

In de toekomst is het niet langer nodig, dat mensen jarenlang zich al vinkend opwerken door de hiërarchie van junior assistent tot vennoot. De toekomst binnen het accountantsberoep is aan de ontwerpers, goed betaalde creatieve vaklui, die het vak inrichten en vorm geven, die de confectiecontroles opzetten en waar nodig de zaak op maat maken. Daarnaast zijn ondernemers en verkopers nodig, zoals gangbaar is in sectoren met marktwerking. En de vinkers? Voorzover die nog nodig zijn vinden we die terug in vinkateliers in landen waar de lonen laag genoeg zijn.

‘Opgeblazen gedoe’

We begonnen ons verhaal met een tekst over de textielbranche, waarin we Ned Ludd nader hebben voorgesteld. Als financial auditors met IT-audit-ervaring zijn wij bekend met de moeilijke verhouding van sommige accountants met innovatieve toepassing van automatisering. We spreken elkaar – zonder namen te noemen uiteraard – over vennoten van kantoren waar een elektronisch dossier wordt gebruikt, maar jaren na invoering nog steeds stukken worden uitgeprint, die de vennoten op papier paraferen om vervolgens de secretaresse de elektronische parafering te laten uitvoeren. We spreken elkaar over de onwil of het onvermogen om file interrogation software toe te passen in de controle. Wij kennen een voorbeeld waarbij de beoordeling van een file interrogation software-output-lijst geen bijzonderheden opleverde, en waarbij deze lijst met de conclusie dat de beoordeling dus een ‘zinloze activiteit’ was geweest, in het dossier is

‘Het is technisch mogelijk een soort self auditing administration op te zetten.’

opgenomen. Wij kennen een accountant die steunend op zijn lange ervaring – ooit begonnen als eenvoudige assistent maar nu uitgegroeid tot vakman pur sang – blind durft te steunen op zijn expertise en al dat geneuzel over IT maar dagdromerij of opgeblazen gedoe vindt.

Regie uit handen

Wat is daar aan de hand? Wij vrezen dat Ned Ludd accountant is geworden. We weten niet of het gaat om onwil of onvermogen om nieuwe technologie te omarmen, te doorgronden en effectief toe te passen.

Exemplarisch is wat ons betreft de ontwikkeling van XBRL. Dit hulpmiddel is bedacht door accountants, maar de ontwikkeling en toepassing ervan lijkt het beroep uit handen te geven. Toezichhouders, ICT-bedrijven en adviseurs nemen de regie in handen, waarbij zij ontwikkelingen tot stand brengen en voor daadwerkelijke innovatie zorgen.

En de gilde-accountant? Hij haalt massaal zijn schouders op, doet niet mee en denkt dat het zijn tijd wel zal duren.

Lagelonenlanden

Ned Ludd zelf werd verslagen door een keihard optredende overheid. De Nederlandse overheid treedt niet op tegen Luddieten in het beroep, ze negeert die botweg. Dankzij een beleidsvoornemen om de administratieve lasten te verlagen zal in 2007 de XBRL-jaarrekening een feit zijn. Gilde-accountants die niet in staat zijn de daarbij passende assurance te leveren, tegen sterk gereduceerde kosten, zullen worden weggevaagd door accountantsondernemers die hun productieprocessen weten te automatiseren, die uitbesteden aan lagelonenlanden wat ze kunnen uit-

besteden, en die hooguit nog een paar echte accountants nodig hebben als 'ontwerpers', en voor de formaliteiten.

Of we gelijk krijgen zal in de komende jaren blijken. Als we gelijk krijgen, zullen de beroepsverenigingen zich moeten omvormen van gilden naar een combinatie van belangenbehartigers, lobbyisten, branche-promotors en een soort ingenieursbureaus voor de branche. De opleidingen zullen moeten gaan diversifiëren naar opleidingen in verkoop, productie en ontwerp. De huidige gildemeesters kunnen deze ontwikkeling in gang zetten of ze kunnen er voor kiezen hun wettelijk beschermde positie als veilig bastion te zien.

Wij hopen dat de accountant zichzelf en zijn beroep zo liefheeft dat hij zichzelf niet wil terugzien als de kolenstoker op een diesel- of elektrische trein, als symbool van vervlogen tijden met een wettelijke verankering en van de onwil of het onvermogen om tot een andere inrichting van het beroep te komen.

De wettelijke bescherming en de controleplicht zijn niet bedoeld als bescherming van een gezapige beroepsgroep, maar als bescherming van de burger.

6 Geen herstel zonder aanpak kernprobleem

Visieverhaal

Door André Bindenga

Controlerend accountants beweren dat zij hun werkzaamheden verrichten voor het naamloze financieel-economische verkeer, voor de belangen van het publiek in het algemeen. Dit publiek gelooft echter volgens André Bindenga niet meer in de onafhankelijke positie van de accountant en redeneert volgens een oeroud gezegde: 'Wiens brood men eet, wiens woord men spreekt'. Bindenga meent dat een radicale aanpak van het kernprobleem – de directe financiële band tussen controleur en gecontroleerde – nodig is om het publieke vertrouwen te herwinnen. Hij stelt voor dat de huidige kantoren zich gaan opstellen als pure dienstverleners. De wettelijke controle komt dan in handen van een internationale organisatie, gefinancierd uit heffingen bij de gecontroleerde ondernemingen.

Schrijven over de toekomst van het accountantsberoep heb ik al meer gedaan. De eerste keer is nu bijna 35 jaar geleden, ongeveer in hetzelfde jaar als de publicatie van het in deze reeks al een paar keer aangehaalde rapport 'De Accountant morgen'. Drie jaar geleden schreef ik over onafhankelijkheid in financiële zin. Bijna altijd kreeg ik kritisch commentaar van collega's, maar merkwaardigerwijs waren niet-accountants soms heel positief over mijn schrifturen. Misschien gaat het nu weer zo.

Audit only firms

Wat schreef ik vroeger?

Ik voorzag een toenemende codificatie van grondslagen voor financiële rapportering en de controle daarvan. Daarbij zag ik een deprofessionalisering van het accountantsberoep en een vergaande commercialisering van de kantoren. Ik durf te stellen dat de huidige situatie bewijst dat ik er niet helemaal naast zat. Wat schreef ik recent? Teneinde geloofwaardig te blijven zullen de accountantskantoren terug moeten naar hun core business en er zal een tendens ontstaan naar audit only firms. Bovendien zal een oplossing gevonden moeten worden voor het vraagstuk van de betaling voor de diensten door de gecontro-

Over André Bindenga

André Bindenga was bijna veertig jaar werkzaam als openbaar accountant. Hij was voorzitter van de raad van bestuur van Ernst & Young en voorzitter van het Koninklijk NIVRA. Ook zat hij vijf jaar in de board van de International Federation of Accountants. Hij was meer dan twintig jaar hoogleraar accountancy. Na zijn pensionering werd hij onder meer lid van de raad van toezicht van de Autoriteit Financiële Markten.

leerde. Vooral door toedoen van toezichthouders en de politiek gaat het al aardig in die richting.

Slechte naam

Wat schrijf ik nu?

Het accountantsberoep heeft een slechte naam gekregen als gevolg van enkele schandalen en déconfitures. Het publiek heeft het vertrouwen in accountants verloren. Ik denk dat de weg naar herstel van vertrouwen erg lang zal zijn en misschien bereikt het beroep de ooit verworven vertrouwenspositie wel nooit meer. Kort zal ik ingaan op een aantal aspecten van de vertrouwenscrisis en het mogelijke herstel van het vertrouwen:

- oorzaken van het verlies van vertrouwen in de financiële rapportering in het algemeen;
- oorzaken van het verlies van vertrouwen in controlerend accountants;
- acties om het vertrouwen te herstellen;
- het kernprobleem nader beschouwd;
- een toekomst?

Financiële rapportering

Schandalen rond financiële rapportering zijn van alle tijden. Beruchte voorbeelden uit het verre verleden zijn de déconfiture van de East India Company, het bedrog van luciferkoning Ivar Kreuger en de Rotterdamse Pincoffs-affaire. Recentere schandalen zijn het Maxwell-faillissement, Polly Peck en de Savings & Loan-gevallen. Deze zaken veroorzaakten destijds grote verontwaardiging bij het publiek, maar leidden nog niet direct tot een algehele afkeuring van financiële rapportering in het algemeen. De incorrecte rapportering door onder meer Enron, Worldcom, Ahold en Parmalat deed dat wel. Waarom hebben deze zaken zo veel meer aandacht gekregen?

Onmacht regelgeving

Ik meen dat dit komt door de onmacht van de regelgeving. De laatste decennia zijn de vormen van transacties en de mogelijkheden van financiering zo complex gevonden, dat de regelgeving het niet meer aan kan. Bovendien komen er dagelijks nieuwe vormen bij, zodat elke nieuwe

‘Alle acties en maatregelen zullen het vertrouwen niet herstellen als het kernprobleem niet wordt opgelost’

regel al snel wordt achterhaald door de ontwikkelingen. De financiële rapportering wordt daarvoor in belangrijke mate afhankelijk van de goede trouw en integriteit van het management. De drijfveren van het management van ondernemingen worden sterk bepaald door de wens een goede performance te geven van hun acties. Hierdoor komt de integriteit wel eens in het gedrang. Door strakke regelgeving zou dit zijn op te lossen, maar helaas is dit laatste bij de huidige gecompliceerde werkelijkheid niet mogelijk.

Falen accountants

Als de regelgeving niet waterdicht kan zijn, is er altijd nog het professionele, deskundige en onafhankelijke oordeel van de controlerend accountant. Blijkbaar is hier ook iets mee aan de hand. De afname van de geloofwaardigheid in de financiële rapportering gaat gepaard met twijfels over de competentie en de onafhankelijkheid van de controlerend accountant. Vooral in Nederland had de bedrijfseconomie een belangrijke plaats in de ontwikkeling van de deskundigheid van accountants. De grondslagen van de jaarrekening kwamen voort uit bedrijfseconomische principes. Dit is thans niet meer het geval. De huidige accountant wordt vooral kennis van wet- en regelgeving bijgebracht, hetgeen buiten Nederland al veel langer gebruikelijk is. De deskundigheid van de controlerend accountant is daarom steeds meer specifiek gericht op het al dan niet toelaatbaar zijn van verslaggevingsgebruiken volgens de regelgeving. Aangezien de regelgeving faalt, falen ook de controlerende accountants.

Wiens brood ...

De discussie over de onafhankelijkheid werd al langer gevoerd, maar is verhevigd als gevolg van de recente schandalen. Het is een lang bestaande gewoonte dat er een sterke relatie is tussen het management van een organisatie en de controlerend accountant. Zowel de individuele accountant als de firma waartoe hij behoort, is voor zijn inkomen afhankelijk van het management. De grote firma's van vandaag de dag verkopen niet alleen audits maar ook aanvullende diensten. Het zijn grote commerciële bedrijven geworden, die streven naar winst. Op zich is dit in onze vrije wereld alleszins toelaatbaar, maar het probleem is dat controlerend accountants beweren dat zij hun werkzaamheden verrichten voor het naamloze financieel-economische verkeer, voor de belangen van het publiek in het algemeen. Dit publiek gelooft niet meer in de onafhankelijke positie en zegt van de controlerend accountant: 'Wiens brood men eet, wiens woord men spreekt'.

Acties

De laatste jaren zijn vele acties ondernomen om het vertrouwen in de financiële verslaggeving en de controlerende accountants te herstellen. In de eerste plaats moet natuurlijk de invoering van de International Financial Reporting Standards voor beursgenoteerde ondernemingen worden genoemd. Daarnaast proberen de Financial Accounting Standards Board en de International Accounting Standards Board zoveel mogelijk tot congruentie van de standaarden te komen. De discussies over de regels voor financiële instrumenten blijven echter voortduren en regels zullen nooit afdoende kunnen worden geformuleerd. In de tweede plaats alle acties om de onafhankelijkheid en kwaliteit van de controlerend accountant te waarborgen. In de Verenigde Staten kan in dit verband de oprichting van de Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB) worden genoemd, in Europa de lopende herziening van de Achtste Richtlijn. In Nederland is er de nieuwe Wet toezicht accountantsorganisaties en in internationaal verband de oprichting van de Public Interest Oversight Board van de International Federation of Accountants. Het klinkt allemaal indrukwekkend!

'Er is in de markt duidelijk een behoefte aan organisaties die allerlei vormen van financieel-economische en administratieve adviezen en ondersteuning leveren'

Onafhankelijkheid

Om de onafhankelijkheid te bevorderen wordt de nadruk gelegd op de betekenis van een audit committee. De primaire contacten van de accountant over zijn benoeming, zijn auditplan, zijn declaratie en eventuele andere vormen van dienstverlening zouden moeten lopen via het audit committee, of in elk geval de toezichhouders op het management en niet het management zelf. Het publiceren van de gedeclareerde bedragen voor de audit en voor andere diensten en de periodieke rotatie van de verantwoordelijke partner zou eveneens de onafhankelijkheid bevorderen. Vele maatregelen zijn ook voorgesteld om de kwaliteit van de accountantswerkzaamheden te waarborgen. Kwaliteitscontrole binnen de firma, tussen firma's onderling en door derden zijn versterkt, respectievelijk in gang gezet.

Kernprobleem

Ik wil niet ontkennen dat bovenstaande acties resultaat hebben gehad. Men hoort de laatste tijd steeds vaker dat accountants meer hun rug recht houden en niet met alle wensen van de cliënt meegaan. Ook de versteviging van de band met commissarissen of audit committee heeft plaatsgevonden. Toch is er nog steeds een spanning tussen het commerciële belang en het vaktechnische belang. Het publiek vindt nog steeds dat de accountant klantgericht is, blijkend uit de onderlinge concurrentie om opdrachten binnen te halen. Het maatschappelijk verkeer staat ondanks alles niet op de eerste plaats.

Publiek

Ik ben dan ook van mening dat alle acties en maatregelen het vertrouwen niet zullen herstellen als het kernprobleem niet wordt opgelost. Het staat immers buiten kijf dat de controlerend accountant voor zijn inkomen afhankelijk is van zijn cliënt. Zo lang als deze situatie blijft bestaan, is het vrijwel niet mogelijk dat het publiek weer vertrouwen in het accountantsberoep krijgt. Het publiek gelooft niet zo in de vastheid van karakter die accountants moeten bezitten om het hoofd te kunnen bieden aan de financiële afhankelijkheid van de cliënt.

Een toekomst?

Zie ik een herstel van vertrouwen? Het is mogelijk dat het ongenoegen wegeeft en dat de genoemde acties en maatregelen succes hebben. Toch geloof ik dat dit geen oplossing voor de lange termijn is. Het kernprobleem zal dan moeten worden opgelost. Een mogelijkheid hiervoor is dat de huidige kantoren zich gaan opstellen als zuiver zakelijke financiële dienstverleners. Er is in de markt duidelijk een behoefte aan dit soort organisaties voor allerlei vormen van financieel-economische en administratieve adviezen en ondersteuning. Zij zijn er voor de klant zoals ook andere dienstverleners. Zij bieden als dienstverlening ook audits aan op financieel terrein en eveneens op andere gebieden.

Wereldwijde audit-organisatie

Deze organisaties worden echter niet meer ingeschakeld voor de diensten die thans bekend staan als wettelijke controles. Deze vorm van audit is voorbehouden aan geregistreerde en gelicentieerde accountants die onderdeel zijn van een wereldwijde onder internationaal toezicht staande audit-organisatie. De accountants die daar in dienst zijn worden op passende wijze gehonoreerd, zoals gebruikelijk bij internationale organisaties. De inkomsten worden verkregen uit heffingen bij de gecontroleerde ondernemingen. Het toezicht zou in principe kunnen worden uitgeoefend door een internationale beurs toezichthouder. De wettelijke controles zouden dan in deze optiek alleen beursgenoteerde onderne-

‘Wiens brood men eet, wiens woord men spreekt’

mingen zijn, waar het publiek belang evident is. In Europa zal hiervoor nog wel een wijziging van de Achtste Richtlijn nodig zijn.

Andere wegen

Ik ben mij er van bewust dat dit een nog verderwijderde toekomstdroom is. Toch zie ik een intensievere samenwerking binnen de internationale organisatie van beurstoezichthouders IOSCO ontstaan, en een toenadering tussen de Amerikaanse SEC en de Europese CESR. Waarom zou dit over tien jaar niet kunnen leiden tot een internationale toezichthouder? Ook zie ik een afname van de animo bij jongeren om controlerend accountant te worden bij één van de kantoren. Men gaat liever de zakelijke dienstverlening in. Waarom zou dit niet uiteindelijk de noodzaak met zich meebrengen om andere wegen te zoeken voor de uitvoering van de wettelijke controle?

7 Kantiaanse kanteling van accountantsberoep

Visieverhaal

Door Paul Koster

Accountantsorganisaties zijn de laatste jaren bezig met een structurele hervorming, om zodoende het vertrouwen te herwinnen. In een veelbesproken bijdrage aan het debat meent Paul Koster echter dat het niet voldoende is. Om het vertrouwen echt terug te winnen moeten accountantskantoren radicaal afstand doen van alle niet-controleactiviteiten. Inclusief belastingadvies, en inclusief advisering aan niet-audit-klanten. Want zodra de accountant, de firma, optreedt in een nevenactiviteit met slechts het 'enge' belang van de cliënt voor ogen, ontstaat een vruchtbare grond voor conflicten in het ethisch handelen en denken. Wat goed is voor de cliënt hoeft immers niet noodzakelijkerwijs goed te zijn voor het brede belang. Welk belang prevaleert in deze tegengestelde situatie, is volgens Koster dan al snel onduidelijk. Daarnaast meent Koster dat invoering van een door de accountant te schrijven paragraaf 'accountant discussion and analysis' in jaarverslagen, de rapportage aan de aandeelhouders kan verdiepen.

Als antwoord op alle debacles van de laatste jaren in Europa, de Verenigde Staten en het Verre Oosten eisen de financiële markten in 2005 een véél hoger niveau van transparantie, accountability en een gewetensvolle invulling daarvan dan voorheen. Het accountantsberoep lijkt aan de oppervlakte in een goede uitgangspositie om aan die hogere eisen te voldoen. Ten slotte nemen de inkomsten, mede dankzij nieuwe wetgeving in alle belangrijke financiële centra, sterk toe. Voor het eerst in twintig jaar is accountancy voor accountantskantoren weer de belangrijkste activiteit en hebben wetgevers, beroepsorganisaties en firma's stappen ondernomen om het vertrouwen in accountants te herstellen.

Over Paul Koster

Paul Koster trad in maart 2001 in dienst als bestuurslid van de Autoriteit Financiële Markten. Hiervoor was hij drie jaar lang executive vice-president van Koninklijke Philips Electronics NV. In die functie was hij chief auditor voor Philips Group wereldwijd. Daarvoor heeft hij diverse functie bekleed bij onder andere Coopers & Lybrand (Corporate Finance), Amsterdam Exchanges NV (AEX), CBS Records, Continental Grain Inc., Arthur Andersen & Company en Akzo Chemie.

Penibele situatie

Toch is er bij nadere analyse sprake van een voortdurende, acute, penibele situatie in het accountantsberoep, die grote repercussies kan hebben voor de toekomst van het vak. De

telooftgang van Arthur Andersen en de daardoor ontstane angst voor het voortbestaan van de overgebleven big four ligt daaraan ten grondslag. Het beroep is zwaar gehavend uit de laatste crisis gekomen. De hervormingen die zijn doorgevoerd door wetgevers en beroepsorganisaties (*reform follows public crisis*), zoals extern toezicht, auditor-roulatie en het verbieden van bepaalde activiteiten van de accountant, zijn belangrijke stappen in het vertrouwensherstel. Maar accountantsorganisaties zelf moeten zich in deze kwetsbare tijd een fundamentele vraag stellen: zijn deze structurele hervormingen voldoende om aan de eisen van accountability en transparantie te voldoen?

Weerbarstig beroep

Er is de laatste jaren op het gebied van hervormingen al het nodige gebeurd. De druk om bepaalde activiteiten af te stoten na debacles als Enron en Worldcom heeft geleid tot een gedeeltelijke afsplitsing, met name van de IT-activiteiten. Maar dat is onvoldoende. De financiële markten verwachten helderheid en duidelijkheid en die kunnen de accountants geven door het volledig loskoppelen van de kerntaak – de controlewerkzaamheden – van andere werkzaamheden. Kijkend naar de geschiedenis van accountants valt op hoe weerbarstig dit beroep is en hoezeer eerdere hervormingsinitiatieven door zware lobbyactiviteiten zijn gestrand. Ik wijs alleen maar op een eerdere poging in de jaren zeventig om extern toezicht te introduceren na, ook toen, een aantal grote schandalen.

De gevolgen van uitstel van hervormingen zijn evident. Het accountantsberoep heeft de laatste jaren het vertrouwen zien afbrokkelen en politici en wetgevers hebben wereldwijd ingrijpende veranderingen doorgevoerd. Extern toezicht is daar het beste voorbeeld van. In Nederland zal dat vanaf 2006 plaatsvinden, om ook hier dat geschonden vertrouwen te herstellen. Een verdere uitholling en afbrokkeling daarvan is immers voor financiële markten onacceptabel.

SOX en Tabaksblat

Accountants leven bij de gratie van de wetgever. Daar waar het beroep medeverantwoordelijk

Het is opvallend hoe weerbarstig dit beroep is en hoezeer eerdere hervormingsinitiatieven door zware lobbyactiviteiten zijn gestrand.

wordt gehouden voor de schandalen, hebben de accountants, naast de afgedwongen hervormingen, ook hun rol zien groeien. En daarmee hun inkomsten. Sarbanes-Oxley en Tabaksblat hebben nieuwe eisen gesteld aan ondernemingen, waar accountants over moeten rapporteren. Dat is een logische keuze van de wetgever. Maar dan mag het beroep niet nog een keer tekortschieten, zoals in de vorige eeuw in de jaren negentig.

Morele waardigheid

Accountants vertegenwoordigen met hun activiteiten een specifiek belang en meer in het bijzonder een economisch belang. Zij zijn in het *agency*-model – waarmee ik doel op de scheiding tussen eigendom en management – voor de eigenaren de schakel die de integriteit van de financiële rapportage door het management moet bewaken. De accountant is de ‘agent’ waar investeerders in een beursgenoteerde vennootschap op moeten kunnen vertrouwen. Dat maakt het beroep tot een spil in het economisch verkeer en geeft het beroep in de woorden van socioloog Emile Durkheim een hoge morele waardigheid. Die hoge morele waardigheid dwingt de accountant tot ethisch gedrag. Dat betekent: gedrag gebaseerd op een scherper dan gemiddeld bewustzijn voor ethisch denken en handelen. En hier is het, getuige de debacles van de laatste jaren, fout gegaan.

Nevenactiviteiten afstoten

De huidige moraal is onvoldoende geweest en niet in lijn met de hoge ethische eisen waaraan de accountant moet voldoen. Daar waar accountants optreden voor het brede economische belang en ze de verplichtingen die dat met zich

meebrengt moeten honoreren, hebben ze nevenactiviteiten opgepakt, die mooi aansloten bij de accountantsorganisaties, althans op papier. Juist die extra werkzaamheden hebben die verplichtingen ondermijnd. Want zodra de accountant, de firma, optreedt in een nevenactiviteit met slechts het 'enge' belang van de cliënt voor ogen, ontstaat een vruchtbare grond voor conflicten in het ethisch handelen en denken. Wat goed is voor de cliënt hoeft immers niet noodzakelijkerwijs goed te zijn voor het brede belang. Welk belang prevaleert in deze tegengestelde situatie, is al snel onduidelijk. Dit is dan ook de eerste reden waarom accountants nevenactiviteiten die buiten de controle vallen, moeten afstoten. Accountants moeten duidelijker en transparanter zijn over welk belang zij vertegenwoordigen en daar invulling aan geven door de afsplitsing, in plaats van de markt te laten raden welk belang (dit keer) heeft geprevaleerd.

Bescherming medewerkers

Dit brengt mij bij de tweede reden om deze splitsing in het accountantsberoep door te voeren: accountantsfirma's moeten bescherming bieden aan hun medewerkers. Socioloog Durkheim wees er al op dat het 'instituut' de richting wijst en de bescherming biedt die een individu nodig heeft. Het is dus het instituut - een groep personen die zijn verenigd voor het nastreven van een complexe activiteit die plaatsvindt onder een *legal charter* en waarbij de mensen zijn getraind en voorbereid om de activiteit uit te oefenen - dat de bescherming moet definiëren. Wanneer de leiding van het instituut ambivalentie laat bestaan over de hoofdactiviteit biedt zij die bescherming niet. Dit gebeurt alleen als de houding van de personen die de nieuwe situatie accepteren verandert en zij door de leiding worden gesteund.

Ethische solidariteit

In een dergelijke associatie ontstaan ideeën, idealen, gewoontes en ethische normen, die tezamen een eenheid vormen, een cultuur. Daarin participeren ook de accountants. Deze accountants, in die gedachtegang, hebben sociale gevoelens maar

Accountantsfirma's hebben nu niet één ijkpunt voor serieus tekortschieten in de richtlijn van individuele partners en medewerkers.

kennen ook bindende gedragsregels van specifieke aard, en een daarmee corresponderend beroep op hun ethiek. Dit naast bijvoorbeeld belastingadviseurs, die vanuit hun professe andere opvattingen hebben.

De 'morele verplichting' is niet herleidbaar tot een natuurlijke neiging. De mens maakt zich zo'n verplichting en de bijbehorende gevoelens pas eigen door herhaalde eigen observatie. Door gewoonte wordt de verplichting als het ware geïnternaliseerd en dat leidt tot ethische solidariteit in de groep.

En dit is waar de accountantsfirma's in hun huidige opzet serieus tekort schieten in de richting van individuele partners en medewerkers, omdat er niet één ijkpunt is voor het juiste morele gedrag.

Eenduidigheid

In het huidige business-model krijgt de medewerker geen eenduidige richting voor het juiste gedrag. De accountant moet in het agency-model altijd de belangen van de gebruiker van de financiële informatie centraal stellen; in de financiële markt heeft de wetgever hem die uiterst cruciale rol toebedeeld. Maar bij andere activiteiten, zoals belastingadvies, staat de cliënt centraal en is de 'hoge morele waardigheid' beperkter. En ook al is er in principe een grens bij het naleven van de wet, in het belang van de cliënt zoekt men die grenzen op.

Kortom: die twee activiteiten zijn niet te combineren op een manier die een ethische solidariteit ondersteunt. De gevaren liggen om de hoek en zijn recentelijk ook nog eens duidelijk geëta-leerd, waarbij de verschillen in de gehanteerde beroepsnormen naar boven kwamen.

'Varianten'

De leiding van een accountantsfirma mag dus geen ambivalentie laten bestaan over wat de hoofdactiviteit is: optreden als accountant in het agency-model en daarbij de belangen van de financiële markt te waarborgen.

Dat betekent het loslaten en afscheiden van alle nevenactiviteiten. Dat impliceert eveneens dat er geen varianten op het model worden toegelaten, zoals bijvoorbeeld het definiëren van audit- en niet-audit-cliënten waarbij nevenactiviteiten wel worden toegelaten bij de niet-audit-klanten. Dit soort varianten maken een latere toelating als audit-cliënt zeer lastig en beladen met onafhankelijkheidsissues. Zeker in het licht van IFRS, waarbij steeds meer op marktwaarde moet worden gewaardeerd en adviezen op dat gebied later een rol kunnen spelen in het audit-werk. 'Afkoelingsperioden' zouden bij de overgang van niet-audit- naar audit-klant een oplossing kunnen bieden op weg naar de ideale situatie.

IFRS

De derde reden voor het isoleren van de maatschappelijk belangrijke controlefunctie van de accountant van andere belangen, ligt in het ver- lengde van de eerste twee. De introductie van nieuwe accountingstandaarden in 2005 heeft het accountantsvak een nieuwe dimensie gegeven, die een extra beroep doet op de ethische normen die een accountant dient te volgen. De IFRS-standaarden laten met hun *principle-based* karakter grote ruimte voor interpretatie en hoewel dat vaak als een groot voordeel wordt genoemd, zal dat een sterk beroep doen op de rol die de accountant in het agency-model moet vervullen. De accountant zal vaker worden geconfronteerd met een cliënt die onder IFRS de grens wil opzoeken van 'wat nog net kan'. Dat dient het smallere belang van de cliënt, maar de accountant zal daar in het brede, algemene belang zéér kritisch in moeten zijn en véél vaker corrigerend moeten optreden. Het gevaar bestaat dat die afweging niet helder gemaakt kan worden als op andere gebieden, zoals belasting- of waarderings- advies, de grens wel is opgezocht en geaccepteerd. Een accountant moet zich daarom kunnen

Er moeten ook geen varianten op het model worden losgelaten, zoals het definiëren van audit- en niet-audit-cliënten.

richten op één moreel verantwoord doel. En dan moet hij niet worden geconfronteerd met verschillende interpretaties binnen dezelfde firma.

Eén principe

Het principe (*principle*) moet – in de termen van de filosoof Immanuel Kant – een principe voor iedereen zijn, waarbij de hoofdrichting bepalend is. De interpretatie mag géén geweld doen aan deze hoofdrichting. De hele corporate governance-keten zal daarop moeten toezien, maar de accountant heeft daar een zéér prominente rol in. Die zal moeten optreden als de imperfecte manager – om Adam Smith aan te halen – die flexibel wil zijn en meent het principe niet aan te tasten met een financiële uitkomst die het management 'goed uit komt'. Dat bevestigt de eerder gesignaleerde noodzaak om als accountant volstrekt onafhankelijk te zijn ten opzicht van de cliënt, waarbij op geen enkele manier voeding kan worden gegeven aan een tegengestelde prikkel. En dat maakt de Kantiaanse kanteling compleet. Want de *rule* moet zijn 'volstreekte onafhankelijkheid' en die regel moet worden nageleefd omdat het een regel is zonder enige twijfel, zonder enige uitzondering; zelfs als dat een structurele wijziging betekent ten opzichte van het huidige model.

Disney rechtszaak

Het enorme belang van het juiste en hogere ambitieniveau van het management van accountantsfirma's om de hoge morele waardigheid en morele stabiliteit te kunnen waarborgen, is helder verwoord in de recente uitspraak in de Disney-rechtszaak in de Verenigde Staten. De zaak draaide om de benoeming en het vrij

snel daaropvolgende peperdure ontslag van een directeur, halverwege de jaren negentig, min of meer een solo-actie van topman Michael Eisner. In het recente vonnis werd de toezichthouders verweten niet aan de *best practices* op corporate governance-gebied te hebben voldaan, en hoewel dat op zichzelf niet strafbaar is, gaf rechter William Chandler duidelijk aan dat de bestuurders in de toekomst rekening moeten houden met die best practices en daarop zullen worden afgerekend. Dat is in mijn ogen hetzelfde potentiële verwijt als aan de accountants kan worden gemaakt. Ze schieten te kort ten opzichte van het hogere ambitieniveau dat in het maatschappelijke verkeer is gewenst.

Eigen initiatief

The goalposts have shifted en accountants moeten zich met het nieuwe business-model, enkel en alleen accountantswerkzaamheden, naar dat hogere niveau bewegen. Ook al eist de wetgever het nu niet, nog niet, de tekenen wijzen er duidelijk op dat het geduld bij politiek, wetgevers, toezichthouders en de markt zéér zwaar op de proef is gesteld en dat eigen initiatief van de branche zal worden toegejuicht. Bij nieuwe problemen zal de meetlat van *accountability* nog aanzienlijk hoger komen te liggen, met alle risico's van dien. De vraag over het voortbestaan van de rol van de accountant moet dan openlijk gesteld worden.

Te weinig keuze

De vierde reden ligt in de onwenselijke situatie die is ontstaan na de ondergang van Arthur Andersen. Voor internationale ondernemingen is het huidige aantal keuzemogelijkheden voor een accountantskantoor – met slechts vier firma's – veel te beperkt. Een volgende verdwijning van één van dit viertal zou het concurrentiemodel in de accountancy onwerkbaar maken. Accountantsfirma's hebben dan ook een plicht tot het mitigeren van de risico's dat dat zal gebeuren. Dat betekent dat activiteiten buiten de accountancy de risico's van ongewenst gedrag en de daaraan klevende juridische consequenties breder en dieper maken.

Belastingadvies, waarbij het belang van de cliënt voorop staat, kan zonder meer strijdig zijn met het belang van de financiële markt, qua transparantie en conservatisme. Die risico's zijn recentelijk in de Verenigde Staten zichtbaar geworden, waarbij het gedrag van de belastingafdeling een hele firma (KPMG, red.) blootstelde aan ernstige voortbestaansrisico's.

Meer accountability

Er zijn dus genoeg redenen om hervormingen in de branche door te voeren, om de rol van de accountant helder en transparant te maken. Daarbij zal de accountant ook zichtbaarder moeten worden. De huidige accountantsverklaringen zijn inerte, statische verklaringen, waar de markt nauwelijks waarde in ziet. Het gaat de markt om de werkzaamheden van de accountant (de uitvoering daarvan) en of die helpen in het overbruggen van de kloof tussen management en aandeelhouder. Accountants geven nu toe dat er meer gezegd kan worden over de interne controle en ernstige fraude in de financiële rapportage. Maar dat is niet het verwachtingspatroon dat de markt heeft waar het gaat om accountability. Die *accountability* blijft alle goede pogingen van de regelgevers FASB en IASB ten spijt, toch onder de maat.

Nieuwe paragraaf

Markten zoeken naar veiligheid en stabiliteit en daarbij spelen kredietbeoordelaars een centrale rol. Accountants daarentegen communiceren nauwelijks met de markt, terwijl zij juist in een excellente positie verkeren om dat wel te doen. Tabaksblat heeft daar op ingespeeld door accountants te vragen op de aandeelhoudersvergadering desgevraagd vragen te beantwoorden van aandeelhouders. Maar dat is in termen van accountability toch nog te beperkt. Ik pleit daarom voor een nieuwe paragraaf in het jaarverslag, de *accountant discussion and analysis* (AD&A), in aanvulling op de accountantsverklaring over de jaarrekening en analoog aan de *management discussion and analysis* (MD&A).

In die paragraaf zal de accountant een eigen

beschrijving moeten geven van de financiële omgeving van de onderneming. Dat betreft een eigen toelichting op belangrijke ratio's, op de financiële performance en waarom marges konden verbeteren, op wat de accountant daar aan extra controle heeft gedaan, op de governance-omgeving en hoe de accountant die ervaren heeft (in het bijzonder het functioneren van het audit comité), en op de aandachtspunten voor de komende jaren zoals de belastingpositie, alsmede de beoordeling van het risicomanagementsysteem en de evolutie daarin.

Verdieping van rapportage

Kortom: een beter inzicht in de aspecten die ook, in meer detail, zijn besproken met het audit comité, dus een toelichting op de eigen additionele werkzaamheden in het licht van bevindingen en financiële ontwikkelingen ten opzichte van concurrenten, en een toelichting op het accounting-beleid en de keuzes die daarin zijn gemaakt.

Dat is communicatie die de accountant als geen ander kan doen in het agency-model en waarmee toegevoegde waarde ontstaat voor de financiële markt. De extra werkzaamheden in het kader van SOX en Tabaksblat betalen zich dan terug door een verdieping van de rapportage aan de aandeelhouders. De verantwoording die dan wordt afgelegd is er een waar de financiële markt op dit moment in het agency-model geen toegang toe heeft.

Niet wachten

Het is de laatste jaren meer keren aangetoond dat de ondergeschikte rol van accountancy binnen de firma's heeft geleid tot het ernstig tekortschieten van accountants in hun taakuitoefening, met alle consequenties van dien. Accountants zijn schoorvoetend begonnen met herstel van vertrouwen in hun primaire taak. Maar dat is nog steeds onvoldoende om het vertrouwen volledig te herstellen. Wetgeving loopt altijd achter marktontwikkelingen aan, maar op dit belangrijke punt in het vertrouwensherstel is dit niet het moment om daarop te gaan wachten. Accountants moeten zelf besluiten, als eenduidig antwoord op hun crucia-

Accountants communiceren nauwelijks met de markt terwijl zij juist in een excellente positie verkeren om dat wel te doen.

le plek in het agency-model, om alle activiteiten buiten de accountantscontrole af te scheiden. Alleen op die manier kan de accountant in de toekomst echt werk maken van zijn belangrijke, maatschappelijke rol in het economisch verkeer. En alleen op die manier kan hij het verloren vertrouwen terugwinnen.

Dit essay is een verkorte versie van de Nordemann-lezing die op 16 september 2005 is uitgesproken.

8 Vernieuw de jaarrekeningcontrole

Visieverhaal

Door Rick Mulders
en Bob van Kuijck

De accountant van de twintigste eeuw lijkt wel een ‘uomo universale’: ze worden opgezadeld met werkzaamheden die buiten hun competentie liggen. Dat vinden Bob van Kuijck en Rick Mulders. Het wordt tijd dat ze hun beperkingen onder ogen zien.

Beiden zien een win-win situatie voor zich, waarin het maatschappelijk verkeer een hogere kwaliteit jaarrekeningcontrole krijgt en de accountant zijn opdrachtrisiko beperkt. Hoe dat moet: door accountants te laten samenwerken met gespecialiseerde assurance providers en verantwoordelijkheden met hen te delen. Specialistische *assurance providers* vallen nu onder de ongedeelde eindverantwoordelijkheid van de accountant. De auteurs menen dat het tijd is voor afgebakende verantwoordelijkheden – en aansprakelijkheden. Met de accountant in een coördinerende rol. Per onderdeel wordt dan de meest capabele assurance provider ingezet in de jaarrekeningcontrole, zodat de kwaliteit van de audit wordt verhoogd. Het delen van de verantwoordelijkheid leidt er daarnaast toe dat doublures in werkzaamheden kunnen worden voorkomen en aldus kostenbesparingen worden gerealiseerd.

De accountant van de twintigste eeuw kan welhaast worden beschouwd als een ‘uomo universale’. Gelet op de hoeveelheid wet- en regelgeving waar deze mee wordt geconfronteerd, kan worden gesteld dat het een zeer veelzijdig mens is. Of het nu gaat om IFRS 19, 32, 39 of andere exotische regelgeving, hij houdt zich ogenschijnlijk staande. Om nog maar niet te spreken over zijn superieure kwaliteiten om jaarrekeningen met olie- en gasreserves, actuariel berekende voorzieningen en andersoortige complexe waarderingsvraagstukken te controleren. En dan gaat de accountant vanaf 2007 ook nog expliciet verklaren dat de jaarrekening niet alleen vrij is van materiële fouten, maar ook van fraude, aldus de door de International Federation of Accountants vernieuwde standaardbewoording van de accountantsverklaring.

Over de auteurs

Rick Mulders werkte acht jaren in de openbare praktijk en is sinds 2004 werkzaam bij Interpolis Internal Audit.

Bob van Kuijck is directeur internal audit bij Sovion NV. Daarvoor werkte hij bij Interpolis en KPMG. Daarnaast doceert hij aan de Universiteit van Amsterdam en de CMA-opleiding.

'Ongerechtvaardigde verwachtingen'

Wij zijn van mening dat dit een verkeerde ontwikkeling is. De accountant heeft zich de afgelopen decennia te veel laten opzadelen met werkzaamheden waar hij zelf onvoldoende toe is geëquipeerd. Op basis van zijn ongedeelde verantwoordelijkheid bij de jaarrekeningcontrole moet de accountant echter naar de buitenwereld blijven 'beweren' dat hij dit kan.

Het NIVRA heeft hieraan ook haar steentje bijgedragen door te blijven propageren dat er sprake is van een verwachtingskloof, vooral als gevolg van ongerechtvaardigde verwachtingen van het maatschappelijk verkeer. In onze optiek doet het NIVRA er beter aan in de toekomst haar visie op de verantwoordelijkheid van de accountant bij de jaarrekeningcontrole te herzien en te baseren op de volgende uitgangspunten:

- Ongerechtvaardigde verwachtingen van het maatschappelijk verkeer bestaan in beginsel niet.
- Ongedeelde verantwoordelijkheid van de accountant hoeft niet langer te bestaan.

Limperg

Een van de eerste Nederlandse theoretische grondslagen bij de verwachtingskloof is te vinden in de leer van het gewekte vertrouwen van Limperg. Hij stelde dat de kern van de accountantsfunctie niet (primair) ligt bij het dienen van de directe opdrachtgever, maar bij het bevredigen van de behoefte van een breder publiek, het maatschappelijk verkeer. Voor deze primaire functie stelde Limperg dat het van wezenlijk belang is dat de samenleving het vertrouwen in de accountant heeft en houdt. Om dit vertrouwen niet te beschamen dienen accountants de wensen van het publiek altijd serieus te nemen. Daarbij past een houding van de accountant die er in beginsel van uitgaat dat het maatschappelijk verkeer geen ongerechtvaardigde verwachtingen heeft.

Maar kan de accountant van vandaag dat wel waarmaken? Arnold Schilder ('de Accountant', juni 2005) merkt in dit verband op dat de accountant in de nabije toekomst zal aangeven dat hij op sommige onderwerpen meer vragen

De accountant heeft zich laten opzadelen met werkzaamheden waar hij zelf onvoldoende toe is geëquipeerd.

dan antwoorden heeft. Jules Muis ('de Accountant', april 2005) gaat nog verder en stelt voor om vaker te zeggen: 'ik weet het niet'.

Presentatie en beoordeling

Vandaag de dag ziet de accountant zich tijdens de jaarrekeningcontrole geconfronteerd met grofweg twee vraagstukken: een presentatievraagstuk en een beoordelings- en waarderingsvraagstuk.

Het is evident dat het presentatievraagstuk bij uitstek valt onder de verantwoordelijkheid van de accountant. Hij is immers als geen ander in staat om te bepalen of de jaarrekeningpresentatie voldoet aan de regels van de externe verslaggeving.

Het beoordelings- en waarderingsvraagstuk betreft bijvoorbeeld de vraag of bedrijfsprocessen en de hieraan gerelateerde IT-systemen betrouwbaar zijn, of er geen sprake is geweest van fraude en of er wordt voldaan aan alle relevante wet- en regelgeving (*compliance*). Maar ook de waardering van bijvoorbeeld complexe financiële instrumenten, olie- en gasreserves in de jaarrekening van energiemaatschappijen, bedrijfsmiddelen, de fiscale positie en de actuariële waardering van verzekeringscontracten.

Specifieke expertise

De kernexpertise van de accountant ten aanzien van bovenstaande vraagstukken ligt in belangrijke mate op bedrijfseconomisch terrein. Echter, naarmate de complexiteit van deze vraagstukken toeneemt zal er een groter beroep worden gedaan op specifieke *subjectmatter expertise*. Het beoordelings- en waarderingsvraagstuk bevat

meer en meer expertise-eisen waaraan de accountant niet, of slechts ten dele, kan voldoen. De behandeling van deze vraagstukken kunnen voor de accountant worden gezien als onverantwoord. De vragen op zichzelf zijn dat echter niet, wel de huidige situatie van ongedeelde verantwoordelijkheid.

Dubbel werk

In de huidige situatie is de accountant ongedeeld verantwoordelijk voor zijn verklaring bij de jaarrekening. Daarbij steunt hij veelal op verschillende andere specialisten, die kunnen worden gezien als *assurance providers* voor de accountant. De accountant mag voor de jaarrekeningcontrole gebruikmaken van de werkzaamheden van specialisten conform Richtlijn 620 (editie 2005). Om de verantwoordelijkheid te kunnen dragen beoordeelt de accountant in dit kader de kwaliteit van de *assurance provider* en van diens werkzaamheden. In beginsel ontstaan daarmee dubblures in werkzaamheden, aangezien de assurance providers veelal beschikken over eigen systemen om de kwaliteit te borgen. Bovendien kan men zich afvragen of de accountant deze verantwoordelijkheid wel kan nemen, gezien de veelal complexe beoordelings- en waarderingsvraagstukken waar het om gaat.

Beperking risico

In onze optiek is de tijd rijp om *samen* te gaan werken met assurance providers en verantwoordelijkheden met hen te delen. Op deze wijze beperkt de accountant zijn opdrachtrisico's. Immers, de meest capabele assurance provider worden ingezet in de jaarrekeningcontrole, zodat de kwaliteit van de audit wordt verhoogd. Het delen van de verantwoordelijkheid leidt er daarnaast toe dat dubblures in werkzaamheden kunnen worden voorkomen en aldus kostenbesparingen worden gerealiseerd. Dit is een win-win-situatie: het maatschappelijk verkeer krijgt een hogere kwaliteit jaarrekeningcontrole en de accountant beperkt zijn opdrachtrisico.

Drie modellen

Samenwerken met deskundigen is bij assurance

Onze voorkeur gaat uit naar een eenduidige verdeling van verantwoordelijkheden tussen de diverse assurance providers.

engagements al wat langer in opmars.

Internationaal onderzoek laat zien dat bij assurance-opdrachten meer dan zestig verschillende typen van specialisten geïdentificeerd kunnen worden. Het NIVRA heeft een ontwerprijtlijn (3010) voorbereid met drie modellen voor samenwerking met specialisten bij niet-financiële assurance-opdrachten.

In het eerste model wordt de opdracht uitgevoerd door de accountant, met inbreng van materiedeskundigen voor bepaalde, begrensde onderdelen van de werkzaamheden. De accountant blijft volledig en ongedeeld verantwoordelijk.

Het tweede model gaat uit van samenwerking in een multidisciplinair team onder gezamenlijke verantwoordelijkheid. Dit impliceert in juridische zin hoofdelijke aansprakelijkheid voor de betrokkenen.

Bij het derde en laatste model, dat strikt genomen niet als samenwerking met materiedeskundigen wordt gezien, worden gescheiden opdrachten verstrekt aan de accountant en de materiedeskundige(n), die in beginsel geheel los van elkaar staan.

Gedeelde verantwoordelijkheid

In lijn met ons betoog over de functionele verantwoordelijkheidsverdeling, gaat onze voorkeur uit naar het derde model. Er is dan een eenduidige verdeling van verantwoordelijkheden tussen de diverse assurance providers, die moet te worden vastgelegd in een schriftelijke opdrachtbevestiging tussen de opdrachtgever en elke individuele assurance provider. Op deze wijze dragen de assurance providers individuele juridische en

vaktechnische verantwoordelijkheid en volgt de aansprakelijkheid de opdrachtbevestiging. De invulling van deze 'samenwerking' kan echter alleen slagen als hiertoe ook de juiste omstandigheden bestaan. Hier is naar onze mening een belangrijke rol weggelegd voor de accountant.

'Lead manager'

In de hiervoor beschreven nieuwe opzet van de jaarrekeningcontrole wordt assurance verschaft door verschillende assurance providers die ieder hun eigen verantwoordelijkheid dragen. In de uitwerking hiervan zijn twee aspecten van belang. Ten eerste moet de jaarrekeningcontrole in opzet en uitvoering toereikend zijn om een volledige *audit coverage* te garanderen. Een *assurance matrix* maakt inzichtelijk of alle relevante aspecten van de jaarrekening worden gecontroleerd. Ten tweede vervult de accountant een coördinerende rol als lead manager, zodat wordt voorkomen dat het maatschappelijk verkeer wordt opgezaagd met een veelheid van onsamenvangende verklaringen.

Assurance matrix

De accountant is verantwoordelijk voor een toereikende audit coverage. In een vooronderzoek moet hij een assurance matrix opstellen waarbij op basis van de aard van jaarrekeningposten en de complexiteit van het controleobject wordt bepaald welke expertise nodig is. Daarbij zijn de getrouwheidsaspecten in belangrijke mate leidend. Op basis van het vooronderzoek moeten aanvullende opdrachten worden verstrekt aan benodigde assurance providers. Ter illustratie is een assurance matrix toegepast voor een willekeurig aantal posten uit de jaarrekening van een onderneming (zie kader).

In zijn rol als lead manager vervult de accountant in drie fasen van de jaarrekeningcontrole een toezichthoudende rol.

1. Voorafgaand aan de audit dient de accountant toe te zien dat tussen de opdrachtgever en de verschillende assurance providers dusdanige opdrachten worden geformuleerd dat er op voorhand geen posten en/of getrouwheidsaspecten onderbelicht blijven.

In de toekomst geeft de accountant geen verklaring meer over de getrouwheid van de jaarrekening, maar geeft hij een verklaring bij de audit coverage.

2. Tijdens de audit onderhoudt de accountant contacten met de verschillende assurance providers om toe te zien dat er inderdaad geen blinde vlekken in de audit zijn. Indien noodzakelijk kan hij bijsturen door aanvullende assurance providers in te laten schakelen of de opdracht aan te passen.
3. Na afronding van de audit verzamelt de accountant alle uitkomsten om vast te stellen dat per saldo bij alle getrouwheidsaspecten voldoende zekerheid is verkregen: de finale toetsing van de eerdergenoemde audit coverage.

Verklaringen over audit coverage

In de toekomst geeft de accountant geen verklaring meer over de getrouwheid van de jaarrekening, maar een verklaring bij de audit coverage. Hierbij doet hij uit hoofde van zijn functie als *lead manager* een uitspraak over het feit dat alle getrouwheidsaspecten in de jaarrekening zijn onderzocht. Daarnaast rapporteert en verklaart elke assurance provider, dus ook de accountant, zelfstandig over zijn eigen werkzaamheden.

Al deze individuele rapportages worden vervolgens openbaar gemaakt in de te publiceren jaarrekening. Het totaal van de verklaringen van de assurance providers, plus het assurance-rapport van de lead manager, moet als geheel een beeld geven van de kwaliteit van de jaarrekening.

Dit is een fundamentele breuk met de rol van de accountant tot op heden. In de praktijk zien we overigens al een tendens in deze richting. Zo wil het Actuariel Genootschap in de toekomst haar actuariële verklaringen standaard openbaar gaan maken.

Rol opdrachtgever

De wet (BW 2: 393) schrijft voor dat de rechtspersoon opdracht tot onderzoek van de jaarrekening verleent aan een registeraccountant of Accountant-Administratieconsulent met vereiste kwalificaties. Naar onze mening kan in de voorgestelde opzet van assurance providing dit wettelijke kader in zijn huidige vorm niet blijven bestaan. Momenteel verleent de rechtspersoon de opdracht aan één accountant. In de toekomst dient deze opdracht te worden verstrekt aan een team van assurance providers onder leiding van een accountant. Deze accountant – de lead manager in de toekomstige audit – moet zorgen dat er op basis van zijn assurance matrix opdrachtbevestigingen tot stand komen die naadloos op elkaar aansluiten, maar het verstrekken van die individuele opdrachten blijft gelegen bij de opdrachtgever. De opdrachtgever kan dus zelf bepalen of er al dan niet assurance providers worden ingeschakeld van hetzelfde kantoor als dat van de lead manager.

Beperkingen onderkennen

Met een dergelijke vernieuwde jaarrekeningcontrole en aangepaste rol van de accountant is de door Jules Muis ('de Accountant', april 2005) voorgestelde 'rehabilitatie van de oordeelshouding' niet nodig. Ook geloven wij niet dat er sprake zal zijn van een ontredderde accountant,

In de toekomst dient de opdracht te worden verstrekt aan een team assurance providers onder leiding van een accountant.

zoals gesuggereerd door Kor Mollema ('de Accountant', februari 2005). Daar waar Dassen en Mollema zich in 2020 begeven op de Grote Boulevard van Mars, blijven wij graag *down to earth* en hopen we met het voorgaande een reële oplossing te hebben gepresenteerd. Het wordt tijd dat accountants hun beperkingen leren onderkennen en verantwoordelijkheden gaan delen. Wie weet ziet de wereld er in 2020 voor de zelfbewuste accountant dan wat beter uit en is de maatschappij tevredener over zijn functioneren.

Voorbeeld van assurance matrix

Jaarrekeningposten

	Voorziening voor pensioenverplichtingen	Belastingverplichting	Materiële vaste activa	Crediteuren
<i>Getrouwheidsaspecten</i>				
Volledigheid	actuaris	accountant	accountant	accountant
Juistheid	actuaris	fiscalist	taxateur	accountant
Waardering en toerekening	actuaris	fiscalist	taxateur	accountant
Bestaan	actuaris	fiscalist	taxateur	accountant
Afgrenzing en tijdigheid	actuaris	fiscalist	accountant	accountant
Rechten en verplichtingen	actuaris	fiscalist	accountant	accountant
Presentatie en toelichting	accountant	fiscalist	accountant	accountant

9 Van verdienen naar dienen

Visieverhaal

Door Leon van den Nieuwenhuijzen

Vertrekkend NIVRA-bestuurslid Leon van den Nieuwenhuijzen vindt dat accountants het moment van de invoering van het Wta-regime moeten aangrijpen voor een cultuuromslag. Belangrijk daarbij is dat de accountant een kanteling maakt in de verslaggeving, communicatie en uitingen met het maatschappelijke veld. Hij informeert niet primair de ondernemer, maar dient het publieke belang. We spreken immers niet voor niets van de openbare accountant. Er moet kortom een kanteling komen van 'verdienen' naar 'dienen'.

Van den Nieuwenhuijzen adviseert accountantskantoren in dit verband ook stil te staan bij de vraag wat 'maatschappelijk verantwoord ondernemen' voor hen betekent. Hij meent dat dit begrip bij uitstek van toepassing is op de accountant, die immers de vertrouwensman/vrouw van het maatschappelijk verkeer is. Het thema zou dan ook best een wat prominere rol mogen krijgen in de verslaggeving van accountantskantoren.

Verder wenst Van den Nieuwenhuijzen ook minder gewichtig jargon, lagere partnerbeloningen, en het hanteren van het *out and up* principe in plaats van *up or out*.

Eindelijk lijkt het er dan toch van te komen. 'Toezicht met tanden' wordt een feit: de implementatie van de Wet toezicht accountantsorganisaties (de Wta). Rollen en posities in onze beroepsuitoefening krijgen een andere en naar verwachting ook een betere plaats. De cyclus van beleid, uitvoering en toezicht rondom de uitvoering van de wettelijke controle is rond. Het ministerie van Financiën wordt verantwoordelijk voor de (in)richting van de wet en het daarop gebaseerde beleid, het NIVRA voor de op basis van deze wet op te stellen (vaktechnische) normen en richtlijnen, de openbare accountantskantoren voor de uitvoering van de wettelijke controle en de Autoriteit Financiële Markten voor het toezicht op deze uitvoering. Een goed moment om elkaars posities, rollen en verwachtingen weer eens te bezien en mogelijk op een aantal aspecten te herijken.

Over Leon van den Nieuwenhuijzen

Leon van den Nieuwenhuijzen is directeur van de Audit Dienst Defensie en tot en met december 2005 bestuurslid van het NIVRA. Dit artikel is op persoonlijke titel geschreven.

Positie en rol: NIVRA

De rolverandering van het NIVRA ten opzichte van de openbare accountantskantoren zal niet alleen qua perceptie maar ook concreet merkbaar moeten zijn. Vanuit het verleden (en heden!) heeft het NIVRA de schijn tegen door een (te) grote inbreng van en aandacht voor de big four en het (te) sterk benadrukken van het zijn van belangenbehartiger. Ook al ligt die werkelijkheid, zo heb ik persoonlijk ervaren, genuanceerder.

Naar mijn mening is er maar één echt belang: ervoor zorg te dragen dat de randvoorwaarden voor een goede uitvoering van de wettelijke controle toereikend zijn geborgd. Dat is de kurk waar de beroepsorganisatie op drijft en dat straalt af op de overige disciplines binnen ons beroep. In de discussies rondom een pluriforme beroepsorganisatie mag dit aspect niet worden onderschat. Voor wat betreft deze wettelijke taak is het ministerie van Financiën dan ook voor het NIVRA de eerste partner en 'hoofdsponsor'. Misschien is het in dit verband dan ook beter als de leden hun contributie aan deze sponsor betalen. Dan nemen we ook de perceptie weg dat de leden invloed zouden kunnen uitoefenen op de (in)richting van de bureauorganisatie van het NIVRA onder het mom van 'wie betaalt, bepaalt'. Het NIVRA moet een onafhankelijke autoriteit zijn en blijven. En natuurlijk moet het NIVRA de belangen van de beroepsorganisatie blijven behartigen, maar dan toch echt op de tweede plaats.

Kantoren

De kantoren staan tevens voor een forse uitdaging om de nieuwe werkelijkheid rondom de uitvoering van deze wettelijke taak vorm te geven, in het bijzonder voor wat betreft het afleggen van verantwoording over deze uitvoering. In dit verband wil ik een aantal aspecten kort belichten, te weten het belang van communicatie- en perceptiemanagement, de jaarverslaggeving van accountantskantoren en de prijs-kwaliteitverhouding. Ik doe dat hier en daar kritisch en mogelijk eenzijdig. Niet alleen om te prikkelen, maar ook om een discussie over anders den-

Wil men een andere gewenst gedrag binnen organisaties dan is meer nodig dan 'papier' en een paar mooie one liners.

ken en doen binnen onze beroepsorganisatie op gang te brengen.

Communicatie- en perceptiemanagement

De laatste tijd probeer ik de diverse uitingen van de openbare accountantskantoren te volgen, van advertenties en krantenberichten tot jaarverslagen. Enerzijds omdat deze uitingen ook de beeldvorming over de accountant en de beroepsorganisatie bepalen, anderzijds ook noodgedwongen, omdat ik zowel door de politiek als topambtenaren van departementen regelmatig op deze uitingen wordt aangesproken.

Ook zij weten dat ik een bestuursfunctie bij het Koninklijk NIVRA heb vervuld.

Want laat één ding duidelijk zijn, in het publieke domein worden de uitingen, het gedrag en het werk van de accountant kritisch gevolgd. En laat ik het eufemistisch zeggen, deze appreciaties zijn niet altijd even lovend. Het zou goed zijn als de accountantskantoren meer investeren in communicatie- en perceptiemanagement, en bewustzijn creëren en een (politieke) antenne ontwikkelen om vooraf de mogelijke consequenties in te schatten van eventuele uitingen. Dat geldt ook voor aanbestedingsprocedures, zeker als er te grote verschillen zitten in de offertes. Dit kan 'dodelijk' zijn voor de beeldvorming omtrent de openbare accountant, die een wettelijke taak heeft uit te voeren maar waarbij commerciële belangen blijkbaar de boventoon zijn gaan voeren.

Jaarverslaggeving kantoren

Voor wat betreft het afleggen van verantwoording wil ik graag wijzen op de jaarverslagen van de big four. In 'de Accountant' van maart 2005,

waarin deze jaarverslagen nader zijn geanalyseerd, was het algemeen oordeel dat de kwaliteit was verbeterd. Ook al zou je van kantoren op dit gebied een *best practice* mogen verwachten, was deze constatering voor mij toch enigszins een verrassing.

Ook ik heb destijds twee jaarverslagen gezien, te weten van Ernst & Young en PricewaterhouseCoopers.

Natuurlijk heb ik veel waardering voor de door de kantoren betrachtte transparantie. Daarnaast complimenten voor de lay-out en presentatie. Fris, beeldend, prachtige foto's (zijn dit 'echte' medewerkers of zijn er modellen ingehuurd?) en kleurrijk. Kosten noch moeite zijn gespaard. Zelfs voortdurend lachende bestuursleden. De ideale wereld nabij! Maar wat is eigenlijk het doel van een dergelijk jaarverslag? Wie wil men bereiken en wat is de boodschap, zeker als opmaat naar het Wta-tijdperk?

Ondernemer pur sang

Een paar kanttekeningen. De titel van het jaarverslag van Ernst & Young was bijzonder aansprekend 'Sturen op waarden'. In het jaarverslag zelf zag ik hierover – met uitzondering van teksten over gewenste ambities en enige *one liners* – echter weinig terug. Wel veel informatie over het sturen op financiële waarden.

Het was dan ook een jaarverslag van een ondernemer pur sang; niet van een openbaar accountantskantoor dat functioneert in en voor het publieke domein. Het gaat over 'omzetcijfers', 'weer een beter resultaat', 'groeiemarkten', 'ondernemerschap komt in het gedrang', 'ten behoeve van de door ons gewenste cliëntenportefeuille sturen wij op winstgevende groei', 'kansen voor cliënten' etc.

Dit beeld werd overigens bevestigd toen ik er een collega-accountant over aansprak: "Goh, julie sturen tegenwoordig op waarden, heb ik begrepen". Eerst enig ongeloof over zo'n vanzelfsprekend uitgangspunt. "Natuurlijk, dat is niet nieuw, dat doen we al jaren, alleen de budgetten en tarieven staan momenteel erg onder druk. Vandaar deze bijzondere aandacht."

Met andere woorden, wil men een ander

In de verslaggeving moet een kanteling plaatsvinden: niet primair informeren over het zijn van ondernemer, maar over de accountant die een publiek belang moet dienen.

gewenst gedrag binnen organisaties realiseren dan moet dit gedrag ook beklijven in het doen en laten van medewerkers en is meer nodig dan 'papier' alleen en een paar mooie one-liners.

Gewichtigdoenerij

Ook PricewaterhouseCoopers is bijzonder op dreef in het hanteren van bombastisch taalgebruik (connected thinking!). Waarom de zaken zo complex presenteren, terwijl het in wezen eenvoudige materie betreft waarvan de boodschap in 'gewoon' Nederlands kan worden gebracht? Ik weet dat de verleiding om Amerikaanse one liners te gebruiken groot is, zeker als je in een internationaal netwerk opereert. Ik doe het soms ook. Het staat interessant, maar het bevordert de communicatie niet. In deze citeer ik graag een uitspraak van Geert Mak: 'Gewichtigdoenerij is uiteindelijk de doodsteek voor eerlijk vakmanschap'.

Maatschappelijk resultaat

Natuurlijk, het werken aan een goed imago en ondernemerschap is ook belangrijk. Zo hebben we de openbare accountantsfunctie in Nederland nu eenmaal georganiseerd. En de schoorsteen moet toch roken.

Het commerciële resultaat mag er zijn. De vraag is echter: hoe staat het met het maatschappelijke resultaat? Als burger heb ik geen financieel aandeel in een accountantsorganisatie, wel een maatschappelijk aandeel. Dit aandeel wil ik wél graag verzilverd zien. Dus gaarne nadere informatie over wat de accountantskantoren hebben betekend in de uitoefening van hun wettelijke controle om het publieke belang te dienen.

Opdrachtgever is daarbij de wetgever (lees: het ministerie van Financiën) en de cliënt is het maatschappelijke domein (lees: de Tweede Kamer). Zij zijn de geïnteresseerden en belanghebbenden. Zij zijn in eerste aanleg de 'cliënten'.

Van verdienen naar dienen

In de verslaggeving, communicatie en uitingen met het maatschappelijke veld moet dan ook een kanteling plaatsvinden: niet primair informeren over het zijn van ondernemer, maar over de accountant die een publiek belang moet dienen. We spreken toch niet voor niets van de *openbare* accountant. Kortom, een kanteling van 'verdienen' naar 'dienen'.

Bestuursvoorzitters van accountantskantoren die prediken de grootste (in omzet) van Nederland te willen worden, zijn wellicht te prijzen als ondernemer maar niet als accountant. Het genereert in het maatschappelijk domein negatieve neveneffecten omtrent het 'zijn' van accountant. Men verwacht namelijk van een accountant dat hij kwaliteit en integriteit uitdraagt en primair gaat voor de professe in plaats van de commercie.

MVO voor accountant

Het begrip 'maatschappelijk verantwoord ondernemen' (MVO) kan in dit verband mogelijk een uitkomst bieden. MVO staat namelijk weer in de actualiteit, ook binnen het NIVRA, dat onlangs conceptrichtlijnen over dit thema heeft uitgegeven.

Als één begrip van toepassing zou moeten zijn voor accountantsorganisaties dan is het wel dit begrip. De accountant is (was!?) toch immers de vertrouwensman/vrouw van het maatschappelijk verkeer? Deze ontwikkeling is mogelijk een volgende stap in de verslaggeving van de kantoren. De Wta c.q. AFM zal daar wellicht enige sturing aan gaan geven. Daarbij moet de openbare accountantsorganisatie beseffen dat zij uitvoerder is van een wettelijke taak. En over deze uitvoering moet verantwoording worden afgelegd aan de wetgever, al dan niet door tussenkomst van de AFM. Ook om te leren en om eventueel bijsturend op te kunnen treden in het reguleren van de financiële markten.

Kanttekeningen plaatsen dat controlebudgetten te laag zijn maar toch zoveel verdienen. Valt dat uit te leggen?

Punten van verantwoording

Mogelijke aspecten die in een dergelijke verantwoording aan bod zouden kunnen komen:

- Wat is het generieke beeld van de uitkomsten van de uitgevoerde wettelijke controles? Moet de minister van Financiën hieromtrent worden geïnformeerd en geadviseerd om het beleid op het gebied van corporate governance en verslaggeving aan te passen? Wat voor soort verklaringen zijn afgegeven?
- Waren er veel wijzigingen nodig in de conceptjaarrekeningen? Hoe was in het algemeen het overleg tussen de raden van commissarissen, raden van bestuur en accountant?
- Hoe gaat men om met het fraude(beleid) en hoeveel fraudemeldingen zijn er ingediend?
- Hoe vindt de kwaliteitsborging plaats bij de accountantskantoren? Wat waren daarbij de uitkomsten van de Toetsing Kwaliteit en/of de beoordeling door de AFM?
- Hoe gaat de accountantsorganisatie om met de kernwaarden van de accountant, zoals onpartijdigheid, onafhankelijkheid, deskundigheid en integriteit?
- Hoe wordt omgegaan met dilemma's in de uitoefening van de publieke functie, het spanningsveld tussen ondernemerschap en accountant zijn? Is de onafhankelijkheid daarbij voldoende gewaarborgd?
- Wat waren de gemiddelde salarissen van bestuurders en partners? Hoe is het salaris- en bonusbeleid? Wordt primair gekeken naar kwaliteit of naar commercieel resultaat? Past dit bij de uitvoering van een publieke functie en binnen de integriteitscode? Wanneer is het salaris genoeg? Wat is daarbij de verwachte perceptie

van het maatschappelijke veld? Ontstaat hier niet 'de schijn tegen'-beleving? Enerzijds kanttekeningen plaatsen dat controlebudgetten te laag zijn ('in de markt ondervinden we hevige druk op de tarieven'), maar toch zoveel verdienen? Wordt dat begrepen en valt dat uit te leggen?

- Hoe is omgegaan met de communicatie naar het maatschappelijk veld (perceptiemanagement)?
- Zijn er tuchtzaken, eventuele disputen en gerechtelijke procedures geweest?
- Is er een *code of ethics* in woord en daad?
- Hoe wordt omgegaan met het spanningsveld tussen commercie en professie?
- Hoe was de verhouding tussen controle- en adviesdiensten?

Principiële discussie

Mogelijk kunnen in zo'n jaarverslag ook samenvattende appreciaties worden opgenomen over besturings- en beheersingsvraagstukken rondom maatschappelijke (branche)thema's, zoals bijvoorbeeld het nieuwe zorgstelsel en administratieve lastenverlichting.

Natuurlijk hoort ook informatie over financiële kerngegevens van het kantoor in het jaarverslag, maar dan toch echt als bijproduct.

Kortom, de verslaggeving door en over accountantsorganisaties betreft een meer principiële discussie. Ik besef dat deze gedragslijn een heel andere is dan tot op heden is gevolgd, maar dit past wel bij de nieuwe werkelijkheid die ons met de Wta te wachten staat.

Minder verdienen, maar er toch flink op vooruitgaan

Ik zou nog terugkomen op de prijs-kwaliteitverhouding en de tarieven die blijkbaar onder druk staan. De vraag is of de tarieven, en dienovereenkomstig de beloning voor partners, niet te ver zijn doorgesloten. Ook ik schrik elke keer weer als ik een controle-activiteit ga uitbesteden. Niet zozeer van de hoogte van de declaratie, maar wel van de opbouw. Enerzijds het (beperkte) aantal uren (hoe kunnen ze het daarvoor doen?), anderzijds de relatief hoge tarieven.

Maak het vak niet onnodig complex met vakjargon en Amerikaanse begrippen.

Ook hier lijkt de ouderwetse gulden een euro te zijn geworden. Hoe komt dat toch? Wordt er iets bijzonders gevraagd? Over het algemeen niet. Ook voor dit soort activiteiten gaat volgens mij de 80/20 regel op: tachtig procent zijn reguliere opdrachten en activiteiten – voorheen spraken we zelfs van een *commodity* – en twintig procent de meer complexe en risicovolle vraagstukken. Terecht dat voor deze laatste categorie hogere tarieven en een dito beloning voor een partner zijn weggelegd. Maar voor die overige tachtig procent? Dat kan en moet naar mijn mening een stapje terug. Zo complex is ons vak doorgaans toch niet, ook al doen wij anders voorkomen. Lagere tarieven (de P) komen dan ten goede aan het aantal benodigde controleuren (de Q); een declaratie bestaat immers uit $P \times Q$. Hierdoor snijdt het mes aan twee kanten. Niet alleen zal de kwaliteit verbeteren doordat er meer uren beschikbaar komen, maar er zal ook meer ruimte ontstaan voor een betere tijdsverdeling tussen werk en privé. Juist de huidige generatie heeft daar behoefte aan.

Cultuur

Kortom, de nieuwe werkelijkheid kan mooi worden: minder verdienen maar er toch flink op vooruit gaan, zowel professioneel als privé. Dit heeft ook alles van doen met cultuur en cultuurverandering binnen ons beroep en de kantoren. Wie genereert echter de energie voor deze veranderingen? Van de huidige partners mag je dat niet verwachten. Zij moeten immers een forse (financiële) veer laten. Je vraagt ook niet aan een kalkoen wat we met kerstmis zullen eten. Ook van partners die binnen afzienbare tijd met pen-

sioen gaan kun je niet verwachten dat ze nu breed uitdragen dat de tarieven en beloningen te ver zijn doorgesloten. Nee, die veranderings-energie moet van onderuit de organisatie komen. Een forse opgave, maar noodzakelijk om ons beroep interessant te houden voor de toekomst.

Gedragsverandering

Gelukkig is de instroom van nieuwe studenten voor het jaar 2005/2006 weer enigszins gestegen, maar we zullen daarvoor moeten blijven vechten, door de studie en het werk interessant te maken en te houden (zeker ook voor het assistenteniveau), met een betere balans tussen werk en privé. Een uitdaging voor de *human resource managers*, met meer nadruk op *human* dan op *resources*. Niet gemakkelijk voor vele kantoororganisaties. Weliswaar wordt (of werd) er veel energie gestoken in competentie management, maar dergelijke trajecten onttaarden toch vaak in papieren exercities met veel bureaucratische trekjes. Uiteindelijk gaat het om echte gedragsverandering en dat laat zich niet vangen in 'papier' en 'goede bedoelingen'.

Out and up

Daarnaast zijn kantoororganisaties qua personeelsbeleid toch enigszins gesloten bolwerken. Het creëert monoculturen, hetgeen wordt bevorderd door het zogenaamde *up or out*-beleid. Jammer, want hier laat men kansen liggen om andere energie, kennis, ervaring en expertise binnen te krijgen. Juist accountantskantoren als kwaliteitsorganisaties zouden moeten kunnen steunen op multi-culturen en meer moeten werken met externe mobiliteit. Dat geeft innerlijk tegenwicht, houdt je scherp, geeft vitaliteit en creativiteit (*out of the box-denken*) en voorkomt dat er te veel spanning, negatieve energie en vooroordelen ontstaan tussen mensen die elkaar al veel te lang kennen. Wat dat betreft zou *out and up* een veel beter uitgangspunt kunnen zijn. Juist mensen die buiten de eigen organisatie hebben gekeken komen weer verrijkt terug! Helaas zijn we nog niet zover. Integendeel: het wordt nu gezien als hoogverraad als je de eigen club verlaat.

Keer terug naar de passie

Ik roep de heren bestuurders (zijn er overigens ook al vrouwelijke bestuurders?) op de kans te grijpen om bij de implementatie van de Wta een nieuwe werkelijkheid te creëren. Word weer primair openbaar accountant en dan pas ondernemer. Richt de focus meer op dienen in plaats van verdienen. Investeer in communicatie- en perceptie management. Denk na op welke wijze verantwoording kan worden afgelegd over de wettelijke taak. Maak het vak niet onnodig complex met vakjargon en Amerikaanse begrippen. Gebruik onze moerstaal en laat klip en klaar zien wat je hebt gedaan – en dus ook wat je niet hebt gedaan. Breek die black box van ons beroep en ons vak open.

Bevorder daarbij externe mobiliteit (*out and up*). Word transparant.

Verschuil je ook niet achter de 'geheimhoudingsplicht' want dan heb je de schijn tegen (valt er iets te verbergen, staat de kwaliteit van het geleverde werk ter discussie?) en dit past niet meer in de tegenwoordige cultuur van openheid.

Natuurlijk moeten accountants wel integer omgaan met eventuele vertrouwelijke informatie. Integriteit behoort niet voor niets tot de kernwaarden van het beroep.

Maar bovenal, investeer op een gezonde, open en eerlijke manier in het grootste goed van ieder accountantskantoor, je eigen mensen. Voor nu en in de toekomst. Dan komt het vast goed met ons beroep. Besef daarbij dat er meer is dan geld alleen. Kortom, keer weer terug naar de passie in onze professie!

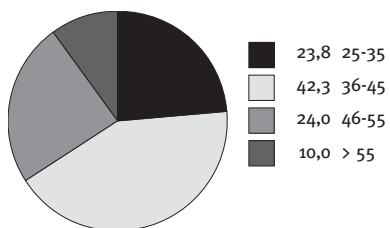
Resultaten enquête onder register- accountants

Resultaten enquête onder register- accountants

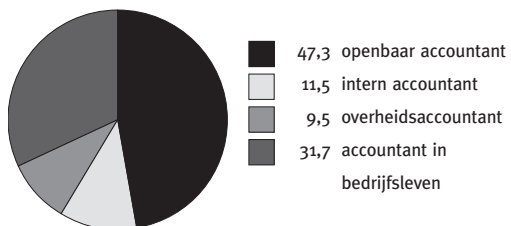
In september 2005 is aan alle leden van het NIVRA verzocht een enquête in te vullen. Het NIVRA wilde hiermee in kaart brengen hoe de leden denken over de verwachte marktontwikkelingen, en hoe zij de effectiviteit en kwaliteit van wet- en regelgeving ervaren. Op de volgende pagina's vindt u de uitkomsten.

Bij het sluiten van de enquête waren er 442 formulieren ingevuld. De opbouw van de respondenten is als volgt te typeren:

Opbouw naar leeftijdscategorie

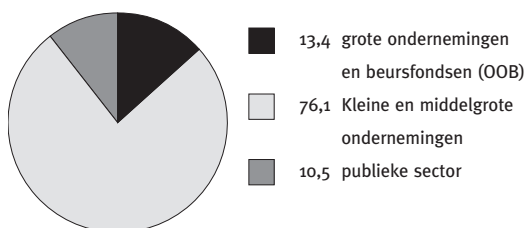

Opbouw naar functie

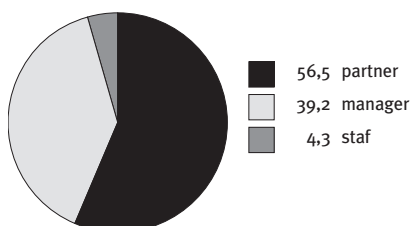
Opbouw naar marktsegment

(alleen voor openbaar accountants)

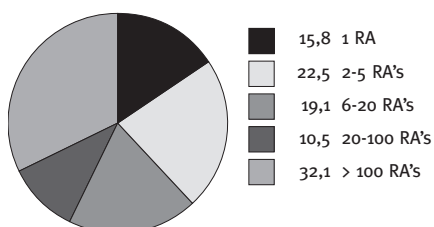
Opbouw naar huidige functie

(alleen voor openbaar accountants)

Opbouw naar kantooromvang

(alleen voor openbaar accountants)

**Hoe denkt u over de ontwikkeling de komende twee jaar van:
(gevraagd aan openbaar accountants)**

<i>Tarieven openbaar accountants</i>	
Afname meer dan 10%	1,4
Afname 5 – 10%	2,4
Afname 0 – 5%	3,4
Gelijk 0%	15,9
Groei 0 – 5%	45,9
Groei 5 – 10%	22,7
Groei meer dan 10%	8,2

<i>De omzet van controlediensten</i>	
Afname meer dan 10%	4,3
Afname 5 – 10%	3,9
Afname 0 – 5%	10,1
Gelijk 0%	18,8
Groei 0 – 5%	29,0
Groei 5 – 10%	24,6
Groei meer dan 10%	9,2

<i>Gerealiseerde omzet van het kantoor</i>	
Afname meer dan 10%	1,9
Afname 5 – 10%	2,4
Afname 0 – 5%	6,8
Gelijk 0%	11,1
Groei 0 – 5%	34,8
Groei 5 – 10%	25,6
Groei meer dan 10%	17,4

<i>De omzet van belastingadvies</i>	
Afname meer dan 10%	0,5
Afname 5 – 10%	1,4
Afname 0 – 5%	4,8
Gelijk 0%	21,3
Groei 0 – 5%	37,2
Groei 5 – 10%	24,2
Groei meer dan 10%	10,6

<i>Aantal personeelsleden bij het kantoor</i>	
Afname meer dan 10%	1,9
Afname 5 – 10%	1,9
Afname 0 – 5%	12,6
Gelijk 0%	24,6
Groei 0 – 5%	35,3
Groei 5 – 10%	14,5
Groei meer dan 10%	9,2

<i>De omzet van controlegerelateerde adviesdiensten</i>	
Afname meer dan 10%	2,4
Afname 5 – 10%	1,9
Afname 0 – 5%	8,2
Gelijk 0%	16,4
Groei 0 – 5%	27,1
Groei 5 – 10%	28,5
Groei meer dan 10%	15,5

**Hoe denkt u over de ontwikkeling de komende twee jaar van:
(gevraagd aan accountants in bedrijfsleven en overheid)**

<i>Tarieven openbaar accountants</i>	
Afname meer dan 10%	6,2
Afname 5 – 10%	10,1
Afname 0 – 5%	6,6
Gelijk 0%	16,7
Groei 0 – 5%	32,6
Groei 5 – 10%	21,6
Groei meer dan 10%	6,2

<i>Het budget voor controlegerelateerde adviezen</i>	
Afname meer dan 10%	4,8
Afname 5 – 10%	8,4
Afname 0 – 5%	13,2
Gelijk 0%	27,8
Groei 0 – 5%	26,4
Groei 5 – 10%	11,0
Groei meer dan 10%	8,4

<i>Het budget voor externe accountantscontrole</i>	
Afname meer dan 10%	10,1
Afname 5 – 10%	14,1
Afname 0 – 5%	16,8
Gelijk 0%	21,2
Groei 0 – 5%	17,6
Groei 5 – 10%	14,5
Groei meer dan 10%	5,7

<i>De interne kosten van de controle</i>	
Afname meer dan 10%	1,8
Afname 5 – 10%	2,2
Afname 0 – 5%	6,6
Gelijk 0%	12,3
Groei 0 – 5%	33,5
Groei 5 – 10%	27,3
Groei meer dan 10%	16,3

<i>Het budget voor extern belastingadvies</i>	
Afname meer dan 10%	3,1
Afname 5 – 10%	6,6
Afname 0 – 5%	11,5
Gelijk 0%	28,6
Groei 0 – 5%	34,4
Groei 5 – 10%	12,8
Groei meer dan 10%	3,1

<i>Het aantal medewerkers, betrokken bij controlewerkzaamheden (interne staf)</i>	
Afname meer dan 10%	2,2
Afname 5 – 10%	3,1
Afname 0 – 5%	5,3
Gelijk 0%	24,2
Groei 0 – 5%	34,4
Groei 5 – 10%	18,9
Groei meer dan 10%	11,9

In hoeverre draagt onderstaande wet- en regelgeving effectief bij aan het waarborgen van de betrouwbaarheid van de verslaggeving en een betere werking van financiële markten? (gevraagd aan alle accountants)

<i>Internationale wet- en regelgeving ten aanzien van corporate governance en interne beheersing (bv. Sarbanes-Oxley)</i>		<i>Nationale wet- en regelgeving ten aanzien van accounting (Richtlijnen RI)</i>	
Zeer ineffectief	3,2	Zeer ineffectief	0,9
Ineffectief	13,9	Ineffectief	7,5
Neutraal	28,1	Neutraal	28,8
Effectief	45,7	Effectief	55,7
Zeer effectief	5,0	Zeer effectief	6,6
Geen mening	4,1	Geen mening	0,5

<i>Nationale wet- en regelgeving ten aanzien van corporate governance en interne beheersing (code Tabaksblat)</i>		<i>Verslaggevingsregels ten behoeve van de publieke sector</i>	
Zeer ineffectief	0,9	Zeer ineffectief	1,1
Ineffectief	11,6	Ineffectief	5,7
Neutraal	39,5	Neutraal	35,6
Effectief	42,0	Effectief	36,8
Zeer effectief	3,0	Zeer effectief	4,8
Geen mening	3,0	Geen mening	16,0

<i>Internationale wet- en regelwetgeving ten aanzien van accounting (IFRS)</i>		<i>Beroepsregels voor accountants (GBR)</i>	
Zeer ineffectief	3,9	Zeer ineffectief	0,9
Ineffectief	21,0	Ineffectief	6,6
Neutraal	35,2	Neutraal	42,0
Effectief	30,6	Effectief	40,9
Zeer effectief	7,8	Zeer effectief	7,8
Geen mening	1,6	Geen mening	1,8

Controlerichtlijnen voor accountants (RAC)

Zeer ineffectief	0,9
Ineffectief	6,2
Neutraal	25,1
Effectief	52,0
Zeer effectief	14,4
Geen mening	1,4

*Deskundigheidseisen voor registeraccountants
(opleiding, voortgezette educatie)*

Ineffectief	4,8
Neutraal	18,9
Effectief	56,2
Zeer effectief	19,9
Geen mening	0,2

*Controlerichtlijnen ten behoeve van de
publieke sector*

Zeer ineffectief	1,4
Ineffectief	3,7
Neutraal	37,0
Effectief	35,5
Zeer effectief	5,0
Geen mening	17,4

Wet Toezicht Accountantsorganisaties (WTA)

Zeer ineffectief	3,7
Ineffectief	16,2
Neutraal	35,6
Effectief	32,9
Zeer effectief	8,4
Geen mening	3,2

Wat is uw mening over de kwaliteit (helderheid, begrijpelijkheid, consistentie) van onderstaande wet- en regelgeving? (gevraagd aan alle accountants)

<i>Internationale wet- en regelgeving ten aanzien van corporate governance en interne beheersing (bv. Sarbanes-Oxley)</i>	
Slecht	5,3
Matig	25,5
Redelijk	34,0
Goed	20,0
Uitstekend	1,4
Geen mening	13,8

<i>Nationale wet- en regelgeving ten aanzien van accounting (Richtlijnen RI)</i>	
Slecht	0,9
Matig	5,5
Redelijk	26,4
Goed	58,0
Uitstekend	6,4
Geen mening	2,8

<i>Nationale wet- en regelgeving ten aanzien van corporate governance en interne beheersing (code Tabaksblat)</i>	
Slecht	1,4
Matig	17,7
Redelijk	41,1
Goed	30,4
Uitstekend	1,8
Geen mening	7,6

<i>Verslaggeving ten behoeve van de publieke sector</i>	
Slecht	2,5
Matig	11,0
Redelijk	29,5
Goed	21,1
Uitstekend	1,1
Geen mening	34,8

<i>Internationale wet- en regelgeving ten aanzien van accounting (IFRS)</i>	
Slecht	5,3
Matig	23,2
Redelijk	37,3
Goed	25,5
Uitstekend	3,9
Geen mening	4,8

<i>Beroepsregels voor accountants (GBR)</i>	
Slecht	0,7
Matig	5,1
Redelijk	24,8
Goed	59,5
Uitstekend	7,6
Geen mening	2,3

Controlerichtlijnen voor accountants (RAC)

Slecht	0,5
Matig	5,3
Redelijk	19,8
Goed	61,8
Uitstekend	9,4
Geen mening	3,2

*Deskundigheidseisen voor registeraccountants
(opleiding, voorgezette educatie)*

Slecht	0,7
Matig	6,0
Redelijk	24,1
Goed	59,1
Uitstekend	8,3
Geen mening	1,8

*Controlerichtlijnen ten behoeve van de
publieke sector*

Slecht	1,6
Matig	8,5
Redelijk	28,5
Goed	23,4
Uitstekend	1,6
Geen mening	36,3

Wet Toezicht Accountantsorganisaties (WTA)

Slecht	4,6
Matig	20,5
Redelijk	34,5
Goed	25,1
Uitstekend	2,1
Geen mening	13,3

Colofon

ISBN 90 6882 743 x

Trends in Accountancy is een uitgave van het Koninklijk NIVRA, en is tot stand gekomen onder verantwoordelijkheid van Berry Wammes, www.nivra.nl

Uitgever

Reed Business Information, Sander de Groot,
www.reedbusiness.nl

Concept en tekst

Nart Wielaard, www.nart.nl

Eindredactie

Rob Heinsbroek

Vormgeving

Studio Putto bNO

Met dank aan

Rob Bosman, Tom Nierop, Rob Schouten, Gert Smit,
Henk Verhoek

Deze publicatie is met de grootst mogelijke zorg samengesteld. Voor eventuele onjuistheden in de tekst zijn het NIVRA en Reed Business niet aansprakelijk. Niets uit deze uitgave mag, op welke wijze dan ook, worden verveelvoudigd zonder voorafgaande toestemming van het NIVRA en Reed Business.